

Työelämään tutustumisjaksojen toteutus, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja saavutettavuus perusopetuksen aikana

Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Aino Pietarinen, Anne Kallio, Jukka-Pekka Jänkälä, Mila Hakanen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:33

tietokayttoon.fi

Työelämään tutustumisjaksojen toteutus, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja saavutettavuus perusopetuksen aikana

Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari,
Aino Pietarinen, Anne Kallio, Jukka-Pekka Jänkälä,
Mila Hakanen

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-060-8

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Työelämään tutustumisjaksojen toteutus, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja saavutettavuus perusopetuksen aikana

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:33

Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		
Tekijä/t	Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Aino Pietarinen, Anne Kallio, Jukka-Pekka Jänkälä, Mila Hakanen		
Yhteisötekijä	MDI Public Oy, Nuorisotutkimusseura ry ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr		
Kieli	Suomi	Sivumäärä	146
Tiivistelmä	<p>Tässä tutkimuksessa on selvitetty työelämään tutustumisjaksojen eli TET-jaksojen toteutusta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja saavutettavuutta perusopetuksen aikana. Tutkimuksessa on kerätty aineistoa sekä laadullisin että määrällisin menetelmin: haastatteluin, ryhmähaastatteluin sekä kouluille, työnantajille ja nuorille kohdennetuilla kyselyillä. Aineistoa on kerätty koulujen henkilökunnalta, kaupunkien ja työnantajapuolen edustajilta sekä yhdeksäsluokkalaisilta nuorilta eri paikkakunnilta. Taustamateriaalina on käytetty koulutuspoliittisia asiakirjoja. Tutkimuksen tuloksena todetaan TET-jaksojen myönteisiä ulottuvuuksia sekä kehittämistoimia edellyttäviä asioita. TET-jakso on nuorille hyvin erilainen kokemus, johon vaikuttaa monet asiat, kuten oppilaan oma tilanne, tausta, koulun ohjauskäytännöt sekä paikka, jossa TET-jakso suoritetaan. Tutkimusaineistoon pohjautuen suositellaan TET-jaksojen valtakunnallisen seurantajärjestelmän kehittämistä, TET-kehittäjän tehtävän perustamista valtakunnalliselle ja paikalliselle tasolle, TET-jakson ohjausmallin luomista ja materiaalien saataville tuomista, TET-jaksojen kytkemistä vahvemmin osaksi koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia sekä monipuolisen tuen tarjoamista työnantajille TET-jaksojen kehittämiseen ja konseptointiin, joka mahdollistaa TET-jaksojen laajemman kirjon sekä tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden edistämisen.</p>		
Klausuuli	Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.(tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.		
Asiasanat	tutkimus, tutkimustoiminta, työelämään tutustuminen, koulut, tasa-arvo, yhdenvertaisuus, nuoret		
ISBN PDF	978-952-383-060-8	ISSN PDF	2342-6799
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-060-8		

Genomförandet, likabehandlingen, jämlikheten och tillgängligheten av perioderna för praktisk arbetslivsorientering under grundskoleutbildningen

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:33

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Aino Pietarinen, Anne Kallio, Jukka-Pekka Jänkälä, Mila Hakanen

Utarbetad av MDI, Ungdomsforskningsällskapet, Forskningsstiftelsen för studier och utbildning Otus sr.

Språk Finska **Sidantal** 146

Referat I denna undersökning har redogjorts genomförandet, likabehandlingen, jämlikheten och tillgängligheten av prao-perioderna, dvs. perioderna för praktisk arbetslivsorientering under grundskoleutbildningen. I undersökningen har data insamlats både genom kvalitativa och kvantitativa metoder: genom intervjuer, gruppintervjuer samt enkäter riktade till skolor, arbetsgivare och ungdomar. Data har insamlats från skolornas personal, representanter för staden och arbetsgivarna samt ungdomar som går i nionde klass från olika orter. Som bakgrundsmaterial har använts utbildningspolitiska dokument. Som resultat av undersökningen lyfts fram positiva sidor med prao-perioderna samt frågor som kräver utvecklingsåtgärder. Ungdomarna upplever prao-perioden på mycket olika sätt, som påverkas av många saker så som elevens egen situation, bakgrund, skolans vägledningspraxis samt platsen där prao-perioden genomförs. Baserat på undersökningsdata rekommenderas en utveckling av prao-periodernas nationella övervakningssystem, fastställande av prao-utvecklarens roll på nationell och lokal nivå, skapande av en styrningsmodell för prao-perioderna och att göra data tillgänglig, en starkare koppling av prao-perioderna till skolornas jämlikhets- och likabehandlingsplaner samt erbjudande av mångsidigt stöd till arbetsgivare för att utveckla och conceptualisera prao-perioderna, vilket möjliggör ett bredare spektrum av prao-perioder samt främjande av jämlikhet, likabehandling och tillgänglighet.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt.

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, lärande på jobbet, skolor, jämlikhet, paritet, ungdomar

ISBN PDF 978-952-383-060-8

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-060-8>

The implementation, equality and accessibility of work practice program TET during basic education

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2022:33

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Aino Pietarinen, Anne Kallio, Jukka-Pekka Jänkälä, Mila Hakanen

Group author Consultancy for Regional Development, Finnish Youth Research Society, Research Foundation for Studies and Education Otus sr

Language Finnish **Pages** 146

Abstract This study has examined the implementation, equality and accessibility of work practice program TET during basic education. The study has collected data using both qualitative and quantitative methods: interviews, group interviews and surveys targeted at schools, employers and young people. The material has been collected from school staff, city and employer representatives, and ninth-graders from different areas. Educational policy documents have been used as background material. The benefits and challenges of TET are presented in this study. TET can be a very different experience for different students, influenced by many things, such as the person's own situation, background, school counseling practices and the place where they are practicing working life. Based on the research material, it is recommended to develop a national monitoring system for TET, to establish the role of TET coordinator at the national and local level, to create a control model for TET and make materials available, to integrate TET periods more closely into school equality and the development of TET, which will make it possible to promote a wider range of TET options and to promote equality, equity and accessibility through practices.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, schools, equality, young people

ISBN PDF 978-952-383-060-8 **ISSN PDF** 2342-6799

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-060-8>

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja fokusalueet	10
1.2	Taustoitus ja aikaisempi tutkimus.....	12
1.2.1	Koulutuksen ja alavalinnan eriytyminen	13
1.2.2	Nuorten tulevaisuus ja koulutussiirtymät	14
2	Aineistot ja tutkimuksen toteuttaminen	16
2.1	Tutkimuskysymykset.....	16
2.2	Tutkimusmenetelmät ja aineistot.....	18
2.2.1	Opinto-ohjaajien ja rehtorien haastattelut ja kysely	18
2.2.2	Työnantajien edustajien haastattelut ja kysely	19
2.2.3	Nuorten kysely- ja haastatteluaineisto	20
2.2.4	Muut aineistot – koulujen kirjalliset raportit sekä työpajamateriaali	22
2.3	Tutkimuksen aluevalinnat.....	23
3	TET koulutuspoliittisissa asiakirjoissa	29
3.1	Paikallinen ohjaussuunnitelma ja TET	29
3.2	Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat.....	31
3.3	Yhteenveto	34
4	TET ja ohjaus opinto-ohjaajien ja rehtoreiden näkökulmasta	35
4.1	TET-jaksojen järjestämisen vaihtelevat käytännöt ja seuranta	35
4.2	Itsenäisesti mutta tuetusti kohti TET-jaksoa.....	37
4.3	TET-jaksoilla ollaan usein ilman kontaktia kouluun	39
4.4	TET-jaksojen purkamiseen on moninaisia käytänteitä	40
4.5	Yhteenveto	42
5	Koulujen sidosryhmätyö TET-jaksoilla	44
5.1	TET ja yhteistyö vanhempien kanssa.....	44
5.2	Koulun ja yritysten yhteistyö koulun näkökulmasta	45
5.3	Yhteistyö koulun sisällä	48

5.4	Yhteistyö kaupungin sisällä ja koulujen välillä.....	49
5.5	Yhteenveto	51
6	Nuorten kokemuksia TET-jaksoista	53
6.1	Nuorten TET-paikat ja paikkavalintojen perusteet.....	53
6.2	Vaihtelevuutta ja monotonisuutta – kokemuksia TET-jaksoilta	57
6.3	Kokemuksia TET-jaksojen tuesta ja ohjauksesta.....	60
6.4	Unelmien TET-paikka – nuorten toiveet ja kehittämissuhteet	64
6.5	Yhteenveto	68
7	Työnantajien näkökulmia TET-harjoitteluihin	70
7.1	Työnantajien näkemyksiä TET-jaksoihin – haastatteluaineiston tuloksia.....	70
7.2	Työnantajien näkemyksiä TET-jaksoihin – kyselyn tuloksia.....	72
7.3	Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmat.....	75
7.4	Työnantajien kehittämissuhteita	77
7.5	Yhteenveto	78
8	TET, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	79
8.1	Havaintoja koulujen kyselystä	79
8.2	Sukupuolen mukaan eriytyviä TET-polkuja	79
8.3	Perhetausta ja alueellisuus	84
8.4	Maahanmuutto- tai kulttuuritausta.....	85
8.5	Vammaisuus ja erityisyys.....	87
8.6	Työelämän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymykset osana TET-ohjausta.....	88
8.7	Yhteenveto	89
9	TET-jaksojen merkitykset ja tavoitteet	92
9.1	“Tiedän nyt ainakin sen, millä alalla en halua työskennellä” – TET ja tulevaisuuden valinnat.....	92
9.2	Yhteisöllistä oppimista ja stereotyyppien purkamista – TET-jaksojen yhteisölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset	97
9.3	Yhteenveto	99
10	Koronapandemian vaikutukset TET-jaksoihin.....	101
11	Yhteenveto ja suositukset	103

11.1	Vastaukset tutkimuskysymyksiin kootusti.....	103
11.2	Suosituksset.....	109
Liite 1.	Kyselyrungot: koulut, työnantajat ja nuoret	114
Liite 2.	Opinto-ohjaajien haastattelurunko.....	128
Liite 3.	Rehtoreiden haastatteluiden kysymykset	131
Liite 4.	Työnantajien haastatteluiden kysymykset.....	133
Liite 5.	Koulujen kyselyn vastausjakaumat pääasiallisen toimenkuvan mukaan	134
Lähteet		144

1 Johdanto

Minna Mayer

Tässä tutkimuksessa selvitetään työelämään tutustumisjaksojen toteutusta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja saavutettavuutta perusopetuksen aikana.

Koulun tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ja antaa elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Koulut valmistavat oppilaita myös työelämään. Eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan toimijuuteen katsotaan kuuluvan oman työpanoksen antaminen yhteiskunnan hyväksi. Koulun yhtenä tehtävänä perusopetuksen opetussuunnitelmassa on oppilaiden perehdyttäminen työelämään.

Opetussuunnitelman mukaan peruskoulun ylimpien vuosiluokkien aikana oppilaille tulee järjestää työelämään tutustumisjaksoja, eli TET-jaksoja, koulutus- ja ammatinvalintojen perustaksi. TET-jakson aikana oppilas työskentelee valitsemassaan tai hänelle määrättyssä työpaikassa aikuisen ohjauksessa. Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat kauttaaltaan perusopetuksen kehittämistä ja myös TET-jaksoja. Paikallisen opetussuunnitelman kokonaisuuteen liittyy myös kouluille paikallisesti laadittava ohjaussuunnitelma, jossa kuvataan koulun työelämäyhteistyö, työelämään tutustumisen järjestelyt ja työelämään tutustumisjaksot.

Nykyisin nuoret suorittavat TET-jaksot pääosin hyvin itsenäisesti ilman koulujen vahvaa ohjausta tai tukea. Toimintatavan taustalla on ajatus siitä, että nuoret ottavat vastuuta omasta tutustumisjaksostaan ja harjoittelevat työelämässä usein vaadittavaa itseohjautuvuutta. Lisäksi taustalla voi olla myös ohjauksen ja tuen resurssien puutetta. Vaikka TET-jaksot koskettavat lähestulkoon jokaista yläkouluikäistä nuorta, ei niiden toteuttamisesta, seurannasta tai kokemuksista ole olemassa juurikaan tutkimustietoa opinnäytteitä ja muutamia raportteja lukuun ottamatta. Mikään taho ei myöskään ko- koa niistä seurantatietoa tai arvioi niiden toteutumista valtakunnallisesti.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja fokusalueet

Tämä selvitys ja sen tulokset toimivat pohjana valtakunnallisille kehittämistoimille ja työelämään tutustumisjaksojen potentiaalinen paremmalle hyödyntämiselle, osana perusopetuksen kehittämistä. Selvitys tehtiin valtakunnallisella tasolla ja siinä huomioitiin alueiden erot, kuntien erilaiset elinkeinorakenteet, haja-asutusalueiden haasteet sekä kasvualueiden erityispiirteet. Selvitys täydentää Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitystä TET-jaksoista (Tuukkanen 2019) valtakunnallisuuden osalta. Tutkimuksen ovat toteuttaneet MDI Public Oy, Nuorisotutkimusseura sekä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus.

Tässä tutkimuksessa perehdyttiin TET-jaksojen toteutukseen, yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja saavutettavuuteen perusopetuksen aikana jakamalla tutkimusteema neljään eri osa-alueeseen, joihin viitataan jatkossa tutkimustehtävinä. Nämä osa-alueet on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Tutkimusteeman jakautuminen eri osa-alueisiin.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulma TET-jaksoihin

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksessä TET-jaksoista vuodelta 2019 todetaan, että monille oppilaille TET-jaksot ovat myönteinen ja tärkeä kokemus työelämään tutustumiseksi. Silti oppilaissa on myös niitä, joille TET-jaksojen mahdollisuudet eivät avaudu yhdenvertaisesti, vaan tutustumisjaksojen laadussa ja saavutettavuudessa on puutteita. Selvityksessä nostetaan esille opinto-ohjaajien kokemus siitä, että yhteistyö aineenopettajien kanssa TET-jaksojen toteutuksessa ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla. (Tuukkanen 2019.) Selvityksen perusteella keskeistä on siis kiinnittää huomiota TET-jaksojen yhdenvertaisuuden ulottuvuuksiin. Toimivampi yhteistyö opinto-ohjaajien ja aineenopettajien välillä voisi osaltaan tätä edistää.

TET-jaksojen heikko ohjaus ja tuki on nostettu sekä Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksessä (Tuukkanen 2019) että VN TEAS -rahoitteisen, Nuorisotutkimusverkoston ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen toteuttaman Purkutalkoot-hankkeen raportissa tärkeäksi kehittämisen kohteeksi (Lahtinen toim. 2019). Tuen ja ohjauksen vahvistamisella sekä yhtenäisillä toimintakäytännöillä voidaan vaikuttaa TET-jaksojen yhdenvertaisempaan toteutumiseen. Purkutalkoot-hankkeen raportissa nostetaan lisäksi esille TET-jaksojen potentiaali sukupuolittuneiden urapolkujen purkamisen välineenä niin, että tytöillä olisi aito mahdollisuus tutustua turvallisesti miesvaltaisten alojen työpaikkoihin ja pojilla samoin naisvaltaisten alojen työpaikkoihin.

TET-jaksojen potentiaali sukupuolittuneiden urapolkujen purkamisen välineenä ei kuitenkaan välttämättä toteudu käytännössä. Turun yliopiston Potentiaali-hankkeen toteuttaman kyselytutkimuksen mukaan yläkouluissa ei välttämättä ole konkreettisia käytäntöjä, joiden avulla opetus- ja ohjaushenkilöstö voisi käsitellä tai edistää tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita TET-ohjauksessa: vain 40 prosenttia yläkoulussa työskennelleistä vastaajista tiesi konkreettisten käytäntöjen olemassaolosta työpaikallaan (Jänkälä 2020). Dokumentoitujen ja käytännön työtä ohjaavien toimintamallien puute asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan ja asettaa suuren painoarvon yksittäisen opettajan tai ohjaajan tietotaidolle ja viitseliäisyydelle.

Opetus- ja ohjaushenkilöstön valmiudet käsitellä henkilökohtaisia ja vaikeita aiheita vaihtelivat Potentiaali-hankkeen kyselyssä suuresti, ja myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevien käsitteiden tuntemuksessa oli eroja. Noin kaksi kolmesta vastaajasta arvioi valmiutensa käsitellä sukupuoleen liittyviä kysymyksiä hyväksi. Koulutus- ja uravalintojen eriytymisen käsittelyn valmiudet olivat hieman tätä heikompia ja vammaisuuden ja etnisyyden käsitteleminen oppilaan tai ohjattavan kanssa koettiin kaikkein vaikeimmiksi. (Jänkälä 2020a.) Tuloksista voi päätellä, että opetus- ja ohjaushenkilöstö tarvitsee työnsä tueksi konkreettisia työkaluja, joiden avulla koulutus- ja uravalintoista sekä työelämän epäkohdista voidaan keskustella oppilaiden kanssa.

Tutkimuksissa on havaittu myös, että aktiivisia kouluvalintoja tekevien lasten perheet suuntaavat valintansa niihin kouluihin, jotka sijaitsevat korkean sosioekonomisen aseman alueilla. Näissä kouluissa vieraskielisten lasten määrä on vähäinen. Asuinalueilla, joilla korkeakoulutettujen osuus on suuri, mennään suhteellisesti useammin lukiin. Siirtyminen perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen on taajama-alueilla ja syrjäseuduilla kasvukeskuksia yleisempää. (Ks. esim. Kosunen ym. 2016, Seppänen ym. 2015)

On myös tärkeää huomioida se, miten saatu opinto-ohjaus vaikuttaa TET-jakson onnistumiseen, miten TET-paikat organisoidaan ja millaista tukea opinto-ohjaajat ehtivät ja pystyvät oppilaille antamaan. TET-jaksojen hallintointiin ja organisointiin liittyen on olemassa kirjavia käytäntöjä, joiden selvittäminen on ollut osa tätä hanketta.

1.2 Taustoitus ja aikaisempi tutkimus

Työelämään tutustuminen eli TET on valtakunnallinen käytäntö, jolla peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaille mahdollistetaan tutustuminen työelämän käytänteisiin ja eri ammatteihin. TET-jaksot ovat usein nuorelle ainoita työharjoitteluita ennen toisen asteen koulutukseen hakeutumista, joten niiden merkitys alavalinnan ja tulevaisuuden pohdinnassa on merkittävä (Tanhua 2019). Nuorten monipuolinen tutustuminen työelämään tukee heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan tulevaisuudessa (Seitamaa 2020, 35).

Vaikka nuoret itse pitävät TET-jaksoja merkittävänä tekijöinä koulutus- ja alavalinnoissa (Niemi 2016, 139), eivät he aina hakeudu omien tulevaisuudensuunnitelmiansa mukaiseen TET-paikkaan. Opettajat kannustavat nuoria valitsemaan TET-paikkansa kiinnostuksesta alaa kohtaan, mutta valinta tehdään usein käytännöllisempien syiden, kuten sijainnin tai tuttuuden perusteella (Tuukkanen 2019, 23). Tyttöjen on kuitenkin havaittu painottavan valinnassaan kiinnostusta alaan tai ammattiin poikia enemmän (TAT 2020, 17). Työelämään tutustumisen hyödyt eivät siis välttämättä tavoita kaikkia nuoria tasapuolisesti.

Nuoren perhetaustalla ja asuinpaikalla on suuri vaikutus työelämään tutustumiseen. Kodin vaikutus näkyy sekä TET-paikan valinnassa että nuorten sisäistämässä työelämää koskevissa asenteissa (Tuukkanen 2019, 23). Nuoren asuinpaikan työpaikkatarjontaa asettaa reunaehdot TET-paikan valinnalle, mutta perhetausta myös korostaa tätä vaikutusta. TET-jakson suorittaminen asuinpaikkakunnan ulkopuolella vaatii usein joko sukulaisten tai lähipiirin suhteiden hyödyntämistä tai perheen taloudellista tukea toiselle paikkakunnalle matkustamiseen (Tuukkanen 2019, 25). Perheen sosiaalinen

verkosto voi mahdollistaa nuorelle erilaisiin aloihin ja ammatteihin tutustumisen ja tulevaisuuden mahdollisuuksien monipuolistumisen (Mäntyniemi ym. 2019, 12). Vastavasti syrjässä asuminen ja sosiaalisen verkoston yksipuolisuus tai pienuus voivat rajoittaa nuoren käsityksiä omista tulevaisuuden mahdollisuuksista.

1.2.1 Koulutuksen ja alavalinnan eriytyminen

Suomessa koulutuksellisen eriarvoisuuden taustalla vaikuttavat tekijät ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Asuinympäristö vaikuttaa niin kutsutun naapurustovaikutuksen kautta lapsen koulumenestykseen (Eerola & Saarimaa 2019, 242). Sosioekonomisten tekijöiden lisäksi alueelliset erot aiheuttavat myös koulujen segregoitumista. Osaaminen on eriytynyt sukupuolen ja etnisen taustan mukaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa pojilla on havaittu olevan keskimäärin tyttöjä heikommat oppimistulokset ja maahanmuuttotaustaisilla oppilailla osaaminen on heikompaa kuin valtaväestöllä, toki yksilöiden väliset erot ovat suuria. Sekä sukupuolen että etnisen taustan vaikutukset oppimistuloksiin ovat yhteydessä perheen sosioekonomiseen taustaan. (Bernelius & Huilla 2021, 148.)

Koulutus periytyy Suomessa vahvasti sekä koulutustason että alan osalta. Korkeakoulutus periytyy hyvin selkeästi, mutta myös vanhempien kouluttamattomuus kasvattaa lasten todennäköisyyttä jäädä pelkän perusasteen koulutuksen varaan (Keski-Petäjä & Witting 2016). Perheen koulutustaso vaikuttaa myös siihen, millaisista aloista nuoret ovat kiinnostuneet. Nuoret, joiden vanhemmalla on yliopistotutkinto, osoittavat kiinnostusta korkeakoulutusta vaativiin aloihin ja työpaikkoihin, kuten rahoitusalaan, asianajotoimistoihin ja tutkimuslaitoksiin (Seppänen 2021, 23).

Alavalintaan vaikuttaa se, mikä on nuorelle tuttua oman perheen ja asuinympäristön kautta. Asuinpaikan elinkeinorakenne ja oman lähipiirin aikuisten ammatit rakentavat kuvaa nuorelle mahdollisista koulutus- ja uravaihtoehdoista (Mäntyniemi ym. 2019, 14–15). Maaseudun nuoret kokevat vetoa maa- ja metsätalousaloille, metsäteollisuuden sekä logistiikkaan. Kaupunkilaisnuorten valinnoissa korostuvat pankki- ja rahoitusala, asianajo- ja lakimiestoimistot sekä kulttuuri- ja viihdeala. (Seppänen 2021, 24.) Maaseudulla ei ole perinteisesti ollut juurikaan koulutettujen naisten työpaikkoja, mikä vaikuttaa maaseudun tyttöjen näkemyksiin itselleen mahdollisista ammanteista (Mäntyniemi ym. 2019, 15).

Ammattien eriytyminen sukupuolen mukaan on voimakasta myös suurimmissa kaupungeissa (Laine 2021). Silti koulutukseen ja työhön liittyvät käsitykset ovat eriytyneet kaupungin ja maaseudun välillä. Kaupunkilaistyttyjen käsityksissä korostuu korkean koulutuksen arvostus ja työn näkeminen itsen toteuttamisen keinona. Maaseudulla

kasvaneet tytöt taas arvostivat työteliäisyyttä ja näkivät työn perheyhteisöön kytkeytyväksi velvollisuudeksi. (Mäntyniemi ym. 2019, 10). Kaupungissa ja maaseudulla saatavilla olevat ammatilliset vaihtoehdot toistavat ja uusintavat näitä käsityksiä.

Työelämä on Suomessa vahvasti segregoitunut sukupuolen mukaan. Tämä rakenne toistuu myös nuorten ajatuksissa toiveammateista (Teräsaho & Keski-Petäjä 2017) ja alavalinnoista, jotka suuntautuvat vahvasti sukupuolen mukaan nais- ja miesvaltaisille aloille. Tyttöjä kiinnostaa eniten terveydenhuolto, poikien suosituin ala on teknologia-teollisuus (Seppänen 2021, 18). Sukupuolen mukainen eriytyminen näkyy myös kyseisten alojen opiskelijajakaumissa – terveys- ja hyvinvointialoilla enemmistö opiskelijoista on naisia, kun ICT-alalla enemmistö on miehiä (Tilastokeskus 2021). Kotoa ja koulusta omaksutut sukupuoliroolimallit vaikuttavat siihen, mitkä alat nuori kokee itselleen kiinnostaviksi ja mahdollisiksi (Tanhua 2019, Keski-Petäjä & Witting 2016).

1.2.2 Nuorten tulevaisuus ja koulutussiirtymät

Nuorten siirtymä koulutusjärjestelmän sisällä peruskoulusta toiselle asteelle on Suomessa hyvin kaksijakoinen. Lukio ja ammatillinen koulutus ovat statukseltaan erilaisia siten, että lukio nähdään reitteinä korkeakoulutukseen ja ammatilliset opinnot tienä työelämään (Herranen & Souto 2016, 198). Valinta lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä tehdään usein sen perusteella, kokeeko nuori itsensä ”lukijaksi” vai ”tekijäksi”. Nämä käsitykset itsestä syntyvät omista kyvyistä suhteessa koulun jatkuvaan arviointiin. (Lahtinen toim. 2019, 147.) Koulun arviointi tuottaa myös konkreettisempia reunaehtoja toisen asteen valinnalle. Koulumenestys ja peruskoulun päättötodistus rajaavat nuorelle mahdolliset toisen asteen koulutuksen vaihtoehdot (Lappalainen ym. 2010, 52).

Sukupuoli kytkeytyy koulutusvalintoihin monin tavoin. Ensinnäkin sukupuoli määrittää sitä, hakeutuuko nuori lukioon vai ammatilliseen koulutukseen. Sukupuoli vaikuttaa ammatillisen koulutuksen alavalintaan paitsi nuoren omissa toiveammateissa, myös oppilaanohjauksessa. Jos valintaa tekevän nuoren keskiarvo on heikko, ohjataan nuoria usein sukupuolityypillisille aloille ammatilliseen oppilaitokseen (Lappalainen ym. 2010, 52). Nämä sukupuolen vaikutukset eivät kuitenkaan tapahdu irrallaan muista taustatekijöistä, vaan myös perhetausta ja asuinpaikka sekä etnisyys ovat merkittäviä tekijöitä koulutusvalinnassa.

Koulutussiirtymä ja alan valinta on monelle nuorelle stressaava elämänvaihe (Haikola & Myllyniemi 2019, 247; Tolonen & Aapola-Kari 2021). Tästä syystä koululta saatava tuki ja oppilaanohjaus ovat tärkeässä roolissa nuoren koulutusvalinnan pohdinnassa. Oppilaanohjauksessa on kuitenkin perinteisesti pyritty painottamaan nuoren autonomista päätöksentekoa ja ylenkatsottu perheen taustan merkittävää vaikutusta

(Vanhalakka-Ruoho ym. 2018, 32). Vanhemman yliopistotutkinto ennakoi nuoren ha-
keutumista lukioon, mutta vaikuttaa myös nuoren odotuksiin työelämän etenemismah-
dollisuuksista, yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja johtamisvastuusta (Seppänen
2021, 9). Perheen ja koko suvun koulutushistoria vaikuttaa nuoren koulutusvalintoihin,
kuten myös perheen vaikutuksessa muotoutunut suhtautuminen kouluinstituutioon
(Käyhkö 2017, 77; Herranen & Souto 2016, 198).

Perheen koulutustaso ja yhteiskunnallinen asema ohjaavat nuoren valintoja vahvasti.
Vanhempien ja muun lähipiirin ammatit tulevat nuorelle tutuiksi ja muodostavat mieli-
kuvia siitä, mikä ala nuorelle itselleen olisi sopiva tai mahdollinen (Mäntyniemi ym.
2019, 20). Sellaisissa perheissä, joissa vanhemmat ovat työelämän ulkopuolella, voi
nuoren olla vaikea uskoa omiin mahdollisuuksiinsa löytää oma paikkansa työelämästä
tulevaisuudessa (Seppänen 2021, 21). Vanhempien koulutustaso ja työmarkkina-
asema selittävät koulutusvalintoja myös maahanmuuttotaukaisilla nuorilla vahvemmin
kuin maahanmuuttajuus sinänsä (Kalalahti ym. 2017, 42).

Lukio on suurimmalle osalle nuorista maantieteellisesti lähempänä, ja ammatilliseen
oppilaitokseen saattaa olla jopa satojen kilometrien matka kotoa. Ammatillisen koulu-
tuksen saavutettavuus vaihtelee suuresti Suomen sisällä paitsi etäisyyksien, myös
koulutusalarajonnan osalta (Käyhkö 2017, 76). Vaikka ammatillinen oppilaitos sijait-
sisi lähellä nuorta, ei haluttua alaa ole välttämättä tarjolla kyseisessä oppilaitoksessa.
Tällaisessa tilanteessa nuoren on usein valittava toissijaisen koulutusvaihtoehdon tai
tutusta asuinympäristöstä lähtemisen väliä (Seitamaa 2020, 29–30). Nuorilla on siis
asuinpaikastaan, itsenäisyydestään ja perheen taloudellisista resursseista riippuen
hyvin erilaiset lähtökohdat koulutussiirtymän tekemiseen. Luonnollisesti samat asiat
vaikuttavat myöskin TET-jaksoon liittyviin mahdollisuuksiin.

2 Aineistot ja tutkimuksen toteuttaminen

Minna Mayer, Jenni Lahtinen, Aino Pietarinen & Jukka-Pekka Jänkälä

Tässä luvussa kerrotaan tutkimuksen toteuttamisesta, tutkimusaineistojen koonnista sekä tutkimusmenetelmistä.

Tässä tutkimuksessa TET-jaksojen toteutusta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja säävutettavuutta tarkasteltiin moninäkökulmaisesti. Moninäkökulmaisessa tarkastelussa keskiössä on TET-harjoitteluiden toimivuus kokonaisuudessaan. Tässä tutkimusteossa korostetaan myös triangulaatiota. Tällä tarkoitetaan useasta näkökulmasta koottujen aineistojen rinnakkaista käyttöä sekä sitä, että käytettävät metodit ja aineistot sovitetaan kulloisenkin tarpeen ja analyysitehtävän vaatimukseen. Työn lopulliset johtopäätökset ja kehittämissuhteudet perustuvat siten eri näkökulmista kootun tiedon kokonaisvaltaiseen tulkintaan.

2.1 Tutkimuskysymykset

Taulukossa 1 on esitetty tutkimuskysymysten jakautuminen tutkimustehtävien mukaan. Kolmannessa sarakkeessa on tutkimuskonsortion lisäämiä tutkimuskysymyksiä kuhunkin tutkimustehtävään liittyen. Keskeisin lisäys on tutkimustehtävässä 3, jossa mukaan on otettu nuorten oma näkökulma TET-jaksoihin.

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset tutkimustehtävän mukaan jaoteltuna.

Tutkimus- tehtävä	Tutkimuskysymykset	Mahdolliset lisäykset
1. Koulut – hallinnollinen näkökulma	<p>Millaisia hyviä käytäntöjä kunnissa ja kouluissa on toteutettu TET-jaksojen toteutuksen sekä niiden yhdenvertaisen saavutettavuuden tueksi?</p> <p>Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (hallinnollisesta näkökulma)</p>	
2. Koulut – ohjauksellinen näkökulma	<p>Millä tavalla perusopetuksen vuosiluokkien 7-9 aikaista työelämään tutustumista (TET-jaksot) ohjeistetaan, tuetaan ja koordinoidaan ja toteutumista seurataan kouluissa ja kunnissa / paikallisella tasolla? Millainen merkitys on koulujen ohjaussuunnitelmalla?</p> <p>Millä tavalla oppilaiden taustasta (kieli- ja kulttuuritausta, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve, sosioekonominen tausta, sukupuoli) johtuvia lähtökohtia ja tarpeita huomioidaan TET-jaksoja koskevassa ohjeistuksessa, hakeutumisen tuessa ja toteutumisen seurannassa?</p> <p>Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (ohjauksellisesta näkökulmasta)</p>	
3. Elinkeino- elämä ja yritys- yhteistyö	<p>Miten koulun ja työmarkkinoiden/elinkeinotoiminnan yhteistyötä voidaan vahvistaa siten, että TET-paikat aloilta, jotka ovat tyypillisesti nais- tai miesenemmistöisiä, voidaan suunnata samassa määrin sekä tytöille että pojille? Miten käytännössä varmistetaan, että tytöt ja pojat eivät päädy vain omalle sukupuolelleen tyypilliseen työpaikkaan?</p> <p>Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (yritysyhteistyönäkökulmasta)</p>	<p>Millaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita?</p> <p>Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että yritykseen otetaan TET-harjoittelijoita?</p> <p>Millaisia tehtäviä TET-harjoittelijoille annetaan?</p> <p>Miten TET-harjoittelu toimii porttina ”oikeisiin” töihin? esim. kesätyöt?</p> <p>Minkälaisia kokemuksia nuorilla on TET-jaksoista? Miten nuoret valitsevat TET-paikan?</p>

Tutkimus- tehtävä	Tutkimuskysymykset	Mahdolliset lisäykset
4. Rajapinnat ja muut kysymykset	<p>Millaisilla toimenpiteillä TET-jaksojen yhdenvertaista saavutettavuutta voidaan kehittää ja millä tavalla ohjeistusta ja koordinaatiota voitaisiin parantaa a) valtakunnallisella b) paikallisella c) koulun tasolla?</p> <p>Miten kunnissa ja kouluissa ehkäistään TET-harjoittelun aikana mahdollisesti tapahtuvaa, nuoriin kohdistuvaa, häirintää?</p>	

2.2 Tutkimusmenetelmät ja aineistot

Tutkimuksessa on kerätty aineistoa sekä laadullisin että määrällisin menetelmin: haastatteluin, ryhmähaastatteluin sekä kouluille, työnantajille ja nuorille kohdennetuilla kyselyillä. Taustoittavana materiaalina on käytetty koulutuspoliittisia asiakirjoja. Aineistoa on kerätty koulujen henkilökunnalta, kaupunkien ja työantajapuolen edustajilta sekä yhdeksäsluokkalaisilta nuorilta eri paikkakunnilta. Hankkeen loppuvaiheessa toimenpide-ehdotuksia työstettiin työpajassa, jonne kutsuttiin tutkimuksen aineistonkeruussa mukana olleita asiantuntijoita. Hankkeen ohjausryhmä on ohjannut työtä koko hankkeen ajan.

2.2.1 Opinto-ohjaajien ja rehtorien haastattelut ja kysely

Koulujen edustajat valittiin tutkimukseen käyttäen harkittua alueellista otantaa. Hankkeessa haastateltiin yhteensä kuutta opinto-ohjaajaa ja kuutta rehtoria samoista kouluista. Koulut sijaitsivat eri kokoisissa kunnissa eri puolilla Suomea.

Yhteen haastatteluun rehtori ja opinto-ohjaaja osallistuivat yhdessä, loput olivat yksilöhaastatteluja. Opinto-ohjaajista yksi työskenteli nivelvaiheen opinto-ohjaajana, muut olivat peruskoulun yläluokkien ja / tai lukioiden opinto-ohjaajia. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä ja kukin haastattelu kesti tunnista puoleentoista tuntiin. Työkokemusta haastatelluilla opinto-ohjaajilla oli vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen, ja rehtoreilla työkokemusta rehtorin työtehtävistä muutamasta vuodesta lähemmäs kolmeenkymmeneen vuoteen. Lisäksi tehtiin yksi haastattelu henkilölle, joka koordinoi opetettii yhdessä tarkastelussa olevista kaupungeista.

Opinto-ohjaajille ja rehtoreille lähetettiin haastattelukysymykset etukäteen nähtäväksi. Opinto-ohjaajien haastattelujen teemat (LIITE 2) koskivat TET-jaksojen järjestämisen käytäntöjä, koulun sisäistä vastuunjakoja, yhteistyötä vanhempien ja TET-paikkoja tarjoavien yritysten kanssa sekä opinto-ohjaajaan näkemyksiä siitä, millaisia kokemuksia nuorilla on TET-jaksoista. Lisäksi haastatteluissa keskusteltiin TET-jaksojen hyvistä käytännöistä, kehittämistarpeista sekä koronan vaikutuksesta TET-jaksoihin. Rehtorien haastatteluissa (LIITE 3) keskusteltiin osin samoista teemoista kuin opinto-ohjaajien haastatteluissa, kuten TET-jaksojen järjestämisen käytännöistä, vanhempien roolista, ja yhteistyöstä TET-jaksoihin liittyen alueellisesti, koulujen välillä sekä koulun sisällä. Lisäksi rehtorien haastatteluissa tarkasteltiin, miten yhdenvertaisuuteen liittyviä seikkoja huomioidaan TET-jaksoissa sekä koulun arjessa laajemmin. Rehtorit myös pohtivat, mikä nykyisissä TET-jaksojen toteutuksissa toimii hyvin, ja toisaalta miten käytäntöjä voisi kehittää.

Haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitteista kirjoitettiin litteraattimuistiinpanot. Haastattelut on litteroitu niin, että täytesanat on jätetty pois. Raportissa käytetään vain sellaisia aineistoesimerkkejä, joista haastateltavien tunnistetiedot on poistettu tai muutettu.

Koulujen kysely lähetettiin 650 henkilölle, jotka työskentelevät valikoitujen 16 kunnan kouluissa joko rehtoreina tai opinto-ohjaajina. Heitä ohjeistettiin välittämään kyselyä omassa koulussa eteenpäin. Kyselyyn valikoitiin tutkimuksen 16 kunnan kaikki yläkoulut, joiden rehtorien ja opojen yhteystiedot kerättiin koulujen nettisivujen kautta. Kyselystä lähetettiin vastaajille kaksi muistutusta. Kysely toteutettiin Surveypal-kyselyohjelmistolla. Kyselyn kysymykset löytyvät liitteestä 1.

Koulujen kyselyyn vastasi 112 henkilöä, joista noin 70 prosenttia vastasi kaikkiin kyselyn kysymyksiin. Kyselyyn vastasi 95 opinto-ohjaajaa, kuusi rehtoria tai vararehtoria ja 11 muussa opetus- tai ohjaustehtävässä toimivaa. Opinto-ohjaajista neljäsosa oli työskennellyt alalla yli kaksikymmentä vuotta, neljäsosa 11-20 vuotta, neljäsosa kuudesta kymmeneen vuoteen ja neljäsosa tätä vähemmän. Rehtoreilla oli pääosin yli 20 vuoden työkokemus alalta.

Eniten vastauksia saatiin Uudeltamaalta (50), Itä- ja Pohjois-Suomesta saatiin 26 vastausta, Länsi-Suomesta 20 ja Etelä-Suomesta 12. Vastaajista liki 90 prosenttia työskenteli kaupunkimaisessa kunnassa mukaan lukien kaikki rehtorit.

2.2.2 Työnantajien edustajien haastattelut ja kysely

Tutkimukseen haastateltiin 20 työnantajien edustajaa. Työnantajien haastatteluihin kutsuttiin työnantajia, jotka löytyivät TET-torista tutkimuksen kohdekunnista. Kaikista

tutkimuksen kohdekunnista ei kuitenkaan löytynyt työnantajia TET-torista ja osa haastattelukutsun saaneista eivät joko vastanneet haastattelupyyntöön tai halunneet osallistua. Yleisin kieltäytymisen syy oli kiireinen työtilanne tai se, ettei yrityksessä ole ollut TET-harjoittelijoita lähiaikoina. Näistä syistä johtuen muutamia haastatteluja tehtiin myös työnantajien kanssa, jotka eivät kuuluneet tutkimuksen kohdekuntiin.

Haastatteluiden kysymykset lähetettiin ennakkoon niille haastateltaville, joiden kanssa sovittiin haastattelu-aika. Osaa työnantajista lähestyttiin puhelimitse ja heidät haastateltiin suoraan puhelinoiton aikana. Näin toimittiin, mikäli haastateltavalle sopi tehdä haastattelu saman tien. Haastatteluista kirjoitettiin tarkat muistiinpanot. Haastatteluja ei nauhoitettu.

Työnantajien haastatteluiden kysymykset käsittelivät sitä, mitä kautta oppilaat tulevat TET-harjoitteluun, harjoittelijoiden valintaprosessia, harjoitteluiden yleistä sujumista, ohjeistusta, ohjausta, tehtävien sisältöä, yhteistyötä koulujen kanssa, tasa-arvoasioiden huomioimista, sukupuolen mahdollista vaikutusta työtehtävien jakautumiseen sekä TET-jaksojen kehittämisehdotuksia. Työnantajien haastatteluissa oli 13 kysymystä ja ne ovat listattuna liitteessä 4. Haastateltujen työnantajien alat olivat: kaupanala, elintarvikeala, päiväkotitoiminta, seurakunta, tukkutoiminta, koulutus, metsäala, hevosala, matkailuala, autoala, kansainvälinen järjestö, tanssiala ja sosiaaliala. Muutamilta toimialoilta haastateltiin useampaa kuin yhtä toimijaa.

Työnantajien kyselyn vastaanottajalistalle kerättiin yhteystietoja TET-torilta. Näitä yrityksiä oli mainittuna verkkosivuilla 1008. Kysely välitettiin kaikille tällä listalla olleille yrityksille. Hyvin monen työnantajan tiedot olivat valitettavasti vanhentuneet. Tästä johtuen kyselykutsua jaettiin myös Suomen suurimmille työnantajille HR-yhteyshenkilöiden kautta. Työnantajien kyselyn avasi 165 henkilöä, joista 54 aloitti vastaamisen ja 41 vastasi loppuun asti. Myös tästä kyselystä lähetettiin kaksi muistutusta ja se toteutettiin SurveyPal-kyselyohjelmistolla. Kyselyn kysymykset löytyvät liitteestä 1.

2.2.3 Nuorten kysely- ja haastatteluaineisto

Hankkeessa kerättiin nuorten kokemuksia TET-jaksoista Webropolilla toteutetun kyselyn keinoin¹. Kysely lähetettiin neljään eri yläkouluun, jotka oli tavoitettu tutkimukseen hankkeen tutkijoiden aiempien kontaktien kautta. Tutkimuskoulut sijaitsivat Turun, Oulun ja Kuopion seuduilla sekä alle 20 000 asukkaan kunnassa Keski-Suomessa. Nuor-

¹ Nuorten aineiston keruusta ovat vastanneet Nuorisotutkimusverkoston tutkijat Karla Malm ja Jenni Lahtinen.

ten aineistonkeruuta varten haettiin tutkimusluvut kunkin koulun käytäntöjen mukaisesti joko kunnalta tai koulun rehtorilta. Kyselyn toteuttamisesta oltiin sovittu koulujen opinto-ohjaajien kanssa, jotka teettivät kyselyn yhdellä ryhmänohjaustunnilla. Opinto-ohjaajat eivät saaneet yksittäisten nuorten vastauksia luettavakseen, mutta tutkijat koostivat opinto-ohjaajille yhteenvedon oman koulun oppilaiden vastauksista sellaisessa muodossa, jossa yksittäisiä vastaajia ei ollut mahdollista tunnistaa.

Kyselyyn vastasi yhteensä 291 yhdeksäsluokkalaista nuorta syksyllä 2021. Heistä 79 ei antanut lupaa käyttää vastauksiaan tutkimusaineistona. Lisäksi neljän nuoren vastaukset poistettiin analysoitavasta aineistosta sen vuoksi, että vastauslaatikot oli jätetty tyhjiksi, tai kysymysten vastaukset eivät selkeästi pohjautuneet tosielämään, vaan olivat keksittyjä. Näin ollen raportissa analysoitu aineisto koostuu 208 nuoren vastauksista. On syytä todeta, että aineistomme edustaa näytettä, ei edustavaa otosta, eikä sen perusteella voi tehdä laajempia yleistyksiä valtakunnalliselle tasolle. Valitut koulut ovat kuitenkin eri puolilta Suomea ja erityyppisiltä paikkakunnilta, joten voi olettaa, että niiden oppilaiden kokemusten kirjo on monipuolinen ja siitä voi siten saada suuntaa antavia tuloksia. Kahden koulun oppilaat vastasivat kahdeksannen luokan kevään TET-jakso-kokemuksen perusteella. Kahdessa muussa koulussa yhdeksäsluokkalaiset ehtivät suorittaa TET-jakson juuri ennen kyselyä, joten he vastasivat yhdeksannen luokan TET-jakson perusteella.

Kysely sisälsi 11 kysymystä (LIITE 1), jotka käsittelivät nuoren viimeisintä TET-jakso-kokemusta. Kysymyksissä tiedusteltiin nuoren TET-paikkaa, TET-jakson aikaisia tehtäviä, paikan hankintaa koskevia tietoja, TET-jakson hyviä, huonoja ja yllättäviä puolia sekä kokemuksia saadusta tuesta ja ohjauksesta. Kyselyssä kysyttiin myös TET-jakson vaikutuksia nuoren käsityksiin työelämästä, tulevaisuuden toiveammattista ja jatkokoulutussuunnitelmista. Lisäksi tiedusteltiin, työskenteleekö joku nuoren läheinen aikuinen sillä alalla, jolla nuori suoritti TET-jakson sekä sitä, olisiko nuori kiinnostunut suorittamaan TET-jakson sukupuolelleen ei-perinteisellä alalla. Nuorten vastausten pituudet vaihtelivat yhdestä sanasta muutamiin lauseisiin.

Kyselyaineiston nuorten mainitsemat TET-paikat luokiteltiin sukupuolittaista analyysia varten naisvaltaisiin aloihin (yli 60 % naisia), miesvaltaisiin aloihin (yli 60 % miehiä) sekä sukupuolisuhteen tasaisesti jakautuneisiin aloihin, joissa oli 40-60 prosenttia naisia. Luokittelu tapahtui aluksi luokittelemalla nuoren mainitsema TET-paikka Tilastokeskuksen vuoden 2008 Toimialaluokituksen mukaisesti karkeimpaan toimialaluokkaan (A-X). Tämän jälkeen TET-paikan toimiala luokiteltiin Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaisesti joko nais- tai miesenemmistöiseksi tai tasa-alaksi (Tilastokeskus 2021). Käytetty luokitus tapa on parhaimmillaankin karkea ja toimialojen hienosyisempi tarkastelu voisi tuottaa toisenlaisen näkymän alojen sukupuolijakaumiin. Valitettavasti hienosyisempää tietoa toimialojen sukupuolijakaumista emme onnistuneet löytämään.

Kyselyn jälkeen kahdessa koulussa toteutettiin syventävät ryhmähaastattelut nuorten TET-jaksoihin liittyvistä kokemuksista. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä yhteistyössä opinto-ohjaajien kanssa, jotka myös rekrytoivat kyselyssä halukkuutensa ilmaisseet nuoret haastatteluihin. Toisessa haastattelussa oli paikalla opinto-ohjaaja sekä kahdeksan nuorta. Toinen haastattelu toteutettiin ilman opinto-ohjaajaa ja siihen osallistui 11 nuorta. Haastattelujen teemat olivat samat kuin kyselyssä ja niitä käsiteltiin haastatteluissa soveltuvin osin. Toisessa haastattelussa keskityttiin erityisesti ohjauksen ja saadun tuen teemoihin, sillä kyselyn vastausten sekä ensimmäisen haastattelun perusteella huomasimme, että nämä teemat vaativat syventämistä. Haastattelut kestivät 45 minuutista tuntiin. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitteet litteroitiin tekstiksi. Raportissa käytetään vain sellaisia aineistoesimerkkejä, joista haastattelujen tunnistetiedot on poistettu tai muutettu. Esimerkiksi suorissa sitaateissa esiintyvät nimet on muutettu.

2.2.4 Muut aineistot – koulujen kirjalliset raportit sekä työpajamateriaali

Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) määritellään, että opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa opetussuunnitelmassaan opetuksen järjestämiseen liittyvät ratkaisut. Oppilaanohjauksen järjestämisen alla kuvataan mm. työelämäyhteistyö sekä työelämään tutustumisen järjestelyt. Vuonna 2015 on tehty lisäys koskien tasa-arvosuunnitelmaa: lainmukainen koulukohtainen tasa-arvosuunnitelma laaditaan vuosittain yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden kanssa. Suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa tulisi viitata lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutokseen (1329/2014) 5 a §.

Tarkasteluun valituilta alueilta käytiin läpi opetuksen järjestäjän opetussuunnitelmat, ja koulukohtaisia ohjaussuunnitelmia, sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Tarkastelussa käytettiin niitä dokumentteja, jotka olivat löydettävissä vapaasti internetisivuilta. Ennalta valittuja kuntia/kaupunkeja oli yhteensä 16, ja opetuksen järjestäjän opetussuunnitelmat löytyivät kuntien/kaupunkien internet-sivuilta. Koulukohtaisessa tarkastelussa oli näiltä alueilta 22 koulua, siten että suuremmista kaupungeista oli mukana useampi koulu. Koulukohtaisten tietojen sijainnissa oli vaihtelua, osa löytyi kuntien internet-sivuilta, osalla kouluista oli omat ylläpidetyt sivunsa. Joidenkin kaupunkien kohdalla koulukohtaisia ohjaussuunnitelmia tai vuosisuunnitelmia ei löytynyt internetistä. Dokumenteista haettiin työelämään tutustumisen kannalta olennaisia kohtia. Systemaattinen vertailu tehtiin TET-jaksojen pituuksista ja oppilaanohjauksen tuntiluokasta. Lisäksi haettiin tietoa saatavilla olevista internet-lähteistä tarkastelualueilta raportoiduista hyvistä käytännöistä.

Tarkasteltavilta alueilta löytyi vaihtelevasti koulukohtaisia toiminnallisia tasa-arvosuunnitelmia. Alueilta valittiin kouluja satunnaisesti, kuitenkin siten, että jos tasa-arvosuunnitelmaa ei löytynyt, yritettiin etsiä muista saman kunnan kouluista. Voimassa olevia koulukohtaisia suunnitelmia löytyi tässä tarkastelussa koulun internet-sivuilta kolmesta koulusta.

Kirjallisen aineiston lisäksi tutkimuksen lopulla organisoitiin työpaja, jossa esiteltiin suppeasti tutkimuksen tuloksia ja keskityttiin tutkimuksen suositusten läpikäymiseen sekä niiden kommentointiin. Tutkimuksen suositusten kommentteja kerättiin yhteen teemoittain hyödyntämällä screen.io alustaa, joka mahdollistaa anonyymien kommenttien sähköisesti. Työpajaan osallistui 23 henkilöä. Työpaja organisoitiin etätoteutuksella Zoomissa, mahdollistaen osallistumisen laajalti eri puolilta Suomea. Tutkimuksen toteutuksen aikana oli voimassa etätyösuositus valtakunnallisesti koronatilanteesta johtuen.

2.3 Tutkimuksen aluevalinnat

Tutkimuksessa on perehdytty TET-harjoitteluihin Suomessa erilaisilla alueilla. TET-harjoittelun suorittaminen kasvukeskuksissa voi olla hyvin erilainen kokemus kuin haja-asutusalueilla. Henkilön asuinpaikka vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten monen paikan välillä valinnan voi mahdollisesti tehdä, millaisia alavaihtoehtoja on tarjolla ja esimerkiksi siihen, miten pitkä etäisyys TET-paikkaan on.

Hankkeessa on kerätty aineistoa erilaisilta alueilta ja eri puolilta Suomea. Aluevalinnoista tehtiin ehdotelma hankkeen alkuvaiheen jälkeen ohjausryhmälle ja aluevalinnoista käytiin yhteisesti keskustelua. Aluevalintoja perusteltiin erilaisilla tilastotiedoilla. Aineistoa kerättiin pääkaupunkiseudulta, Itä-, Länsi-, Pohjois- ja Lounais-Suomesta. Aluevalinnoissa huomioidaan se, että Suomessa henkilön asuinpaikan on huomattu jonkin verran vaikuttavan siihen, miten todennäköisesti henkilö päätyy sukupuolen näkökulmasta joko tyypilliseen tai epätyypilliseen koulutusvalintaan toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että miehet ovat tehneet eniten sukupuolelleen epätyypillisiä toisen asteen koulutusvalintoja Pohjois-Karjalan suunnalla sekä Rovaniemen, Vaasan, Oulun, Lahden ja Hämeenlinnan seutukunnissa. Naisten epätyypilliset valinnat ovat puolestaan olleet yleisimpiä Tornionlaakson seudulla sekä länsirannikolla, Vaasasta Turkuun. Naiset ovat tehneet epätyypillisiä valintoja runsaasti myös itäisessä Suomessa. Tyypillisiä valintoja on miesten keskuudessa eniten Tornionlaakson suunnalla ja Länsi-Suomessa. Naisten tyypilliset valinnat ovat yleisimpiä Koillismaan seutukunnassa. (Lahtinen toim. 2019)

Suomen 309 kuntaa toimivat hyvin erilaisessa toimintaympäristössä, jolla on merkittäviä vaikutuksia käytännössä kaikkeen kunnan toimintaan ja tätä kautta myös työelämän harjoitteluun. Eri kuntien toimintaympäristöt muodostavat erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia työelämän harjoittelulle. Kuntien toimintaympäristöön vaikuttavat esimerkiksi kunnan maantieteellinen sijainti, väkiluku, väestönkehitys ja yhdyskuntarakenne, väestörakenne, työllisyys ja elinkeinorakenne, väestön hyvä- ja huono-osaisuus sekä paikallistason poliittiset ja toiminnalliset päätökset. Koska kattavasti tietoa TET-harjoittelusta ei voida kaikista Suomen 309 kunnasta kerätä, valittiin TETTI-hankkeeseen alustavasti 16 tarkastelukuntaa, jotka kuvaavat mahdollisimman monipuolisesti eri toimintaympäristöjä, jossa kunnat toimivat.

Tarkastelukuntien valinnan perusteet olivat seuraavat: 1. tarkastelukunnat ovat maantieteellisesti eri puolelta maata, 2. tarkastelukunnat sisältävät kaiken kokoisia kuntia, 3. tarkastelukunnat sisältävät erityyppisiä kaupunkeja ja maaseutumaisia kuntia, 4. tarkastelukunnissa taloudelliset lähtökohdat vaihtelevat, 5. tarkastelukunnissa demografiset lähtökohdat vaihtelevat ja 6. tarkastelukunnissa huono- ja hyväosaisuuden lähtökohdat vaihtelevat. Tarkastelukuntia ei olla valittu tilastollisella tai laskennallisella mallilla, vaan valinta perustuu asiantuntijoiden näkemykseen toimivista monipuolisista verrokeista.

Tarkastelukunniksi valitut 16 kuntaa ovat: Helsinki, Inari, Joensuu, Järvenpää, Lahti, Liminka, Luoto, Mänttä-Vilppula, Oulu, Pori, Raasepori, Seinäjoki, Sulkava, Tampere, Vaasa ja Vantaa. Yhdessä tarkastelukunnat kattavat kaikki suuralueet Suomessa sekä useimmat maakunnat. Tarkastelukuntiin kuuluu kaiken kokoisia kuntia sekä kaupunki-maaseutuluokituksella kaiken tyyppisiä kuntia. Kunnat edustavat vähintään kohdullisen hyvin erityyppisiä toimintaympäristöjä, jossa Suomen kunnat toimivat. Seuraavissa kappaleissa on kuvattu tarkemmin kunkin kunnan valinnan perusteet. Taulukossa 2. on esitetty tarkastelun kunnat ja tarkastelun kunnat muutamilla keskeisillä muuttujilla.

Taulukko 2. Valitut tarkastelukunnat keskeisimmillä muuttujilla.

Kunta	Väestö 2020	Alle 15-vuo- tiaden osuus 2020	Ruotsin- kielisten osuus 2020	Vieras- kielisten osuus 2020	Väestön- tiheys 2020	Työllisyys- aste 2019	Työttömyys- aste 2019
Helsinki	656 920	14,3	5,6	16,6	3066	73,5	9
Inari	6 862	12,1	0,3	3,4	1	74,1	8,9
Joensuu	76 935	13,5	0,1	5,2	32	63,4	14,3
Järvenpää	44 455	16,8	1	6,4	1184	77,3	7,9
Lahti	119 984	14,3	0,4	7,5	261	68,4	13,8
Liminka	10 238	31,8	0,1	0,8	16	77,7	7
Luoto	5 534	29,4	91,6	2,8	39	85,3	2,1
Mänttä-Vilppula	9 673	11,5	0,2	2,4	18	67,6	10,9
Raasepori	27 528	14,5	64,3	4,9	24	73,9	9
Oulu	207 327	17,4	0,2	4,5	70	68,3	11,8
Pori	83 684	14	0,6	3,7	72	68,7	13,4
Seinäjoki	64 130	17,1	0,2	2,9	45	75,1	8,3
Sulkava	2 482	8,2	0,2	3	4	66,4	11,8
Tampere	241 009	13,3	0,5	8,1	459	68	11,5
Vaasa	67 551	15	23,4	9,3	185	71,4	8,6
Vantaa	237 231	17,2	2,4	21,6	995	75,9	8,4

Eteläinen Suomi

Eteläisestä Suomesta tarkastelukunniksi valittiin Helsinki, Vantaa, Järvenpää, Lahti ja Raasepori. Helsinki on Suomen suurin kaupunki ja muodostaa jo pelkän suuren väestöpohjansa takia vahvasti muusta maasta poikkeavan toimintaympäristön. Helsinki on mielenkiintoinen tarkastelukunta myös nuoren ja korkeasti koulutetun väestön takia sekä vieraskielisen väestön huomattavan korostuneen osuuden takia. Toisaalta Helsingissä sosiaalinen huono-osaisuus ja alueiden välinen segregaatio on merkittävää, jota voi myös pitää tarkasteluasetelmaa hyödyttävänä tekijänä. Vantaa on Suomen

neljänneksi suurin kaupunki, joka valittiin mukaan tarkasteluun etenkin kaupungin vieraskielisen väestön erittäin korostuneen osuuden takia (21,6 prosenttia väestöstä, koko maan korkein taso) sekä alueellisten erojen takia. Järvenpää on keskikokoinen kunta, mutta mielenkiintoiseksi tarkastelukunnaksi Järvenpään tekee sijainti ja asema Helsingin kehyskuntana. Kehyskunnalla viitataan kuntaan, joka on vahvasti työmarkkinoiden ja asumisen näkökulmasta integroitunut osaksi suurempaa työmarkkina-alueetta, ja kunnan toimintaympäristöä leimaa valikoiva muuttoliike (kehyskuntiin muuttaa etenkin kohtuullisen hyvätuloisia 25-44-vuotiaita asumisen hinnan sekä muiden asumispreferenssien johdosta) sekä pendelöinti etenkin työn, mutta myös koulutuksen perässä suurempaan keskuskaupunkiin. Järvenpää on myös yksi koko maan eniten kasvaneista kunnista 2010-luvulla, jonka vaikutus myös esimerkiksi koulutuksen järjestämiseen on merkittävä.

Lahti taas valittiin tarkastelukunnaksi, sillä kaupunki on suurin kaupunki, jossa ei ole ollut merkittävää yliopistotoimintaa², joka vaikuttaa merkittävästi kaupungin toimintaympäristöön. Lisäksi Lahdessa on merkittäviä huono-osaisuuteen sekä työttömyyteen liittyviä haasteita, jotka lisäävät kaupungin kiinnostavuutta tarkastelun näkökulmasta. Raasepori valittiin tarkasteluun, sillä usean kunnan kuntaliitoksesta muodostettu monikeskuksinen kaupunki muodostaa jo itsessään kiinnostavan toimintaympäristön, jota korostaa kaupungin kaksikielisyys sekä sijainti Helsingin ja Turun kaupunkiseudun ”kasvukehän” reunalla tai juuri tämän kehän ulkopuolella.

Länsi- ja Keski-Suomi

Länsi- ja Keski-Suomesta tarkastelukunniksi valittiin Tampere, Pori ja Mänttä-Vilppula. Tampere edustaa tarkastelussa suurta kaupunkia, joka on kuitenkin merkittävästi Helsingin pienempi kaupunki ja leimallisesti vahvemmin yliopistokaupunki. Tampereen valintaa tarkastelukunnaksi puoltaa myös kaupungin haastava työllisyystilanne. Pori valittiin tarkastelukunnaksi Länsi-Suomen rannikolta. Pori on suuri/keskikokoinen kaupunki, joka muodostaa hyvin erilaisen toimintaympäristön suurempiin kaupunkeihin verrattuna, johtuen kaupungin vähäisestä korkeakoulutustoiminnasta, ikärakenteesta sekä voimakkaasta kaupungin kokemasta teollisesta rakennemuutoksesta. Pori muodostaa myös mielenkiintoisen tarkastelukohteen supistuvan maakunnan supistuvana keskuskaupunkina. Mänttä-Vilppula on Pirkanmaan ja Keski-Suomen rajalla sijaitseva pieni seutukaupunki. Kunta on kiinnostava tarkastelukunta, sillä pieni kaupunki on kokenut huomattavan rakennemuutoksen (teollisuuden merkityksen vähentyessä) ja toimintaympäristöä on leimannut ja leimaa voimakkaasti ikääntyvä ja vähenevä väestö.

² Joskin Lahdessa aloitti Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto vuodesta 2018 lähtien; toimintaympäristön näkökulmasta tämän vaikutus ei kuitenkaan näy vielä merkittävässä määrin.

Itä-Suomi

Itä-Suomesta tarkastelukunnaksi valittiin Joensuu ja Sulkava. Joensuu on Pohjois-Karjalan suurin kaupunki ja merkittävä koulutuskaupunki. Joensuu on tämän lisäksi kiinnostava tarkastelukunta, sillä kaupungin työllisyystilanne on erityisen haastava ympäröivän maakunnan tavoin. Joensuu on koulutuksen näkökulmasta myös mielenkiintoinen tarkastelukunta koulutuksen vahvan sukupuolittuneisuuden takia. Sulkava on pieni maaseutumainen kunta Etelä-Savosta, joka edustaa tarkastelussa pientä supistuvaa maaseutumaista kuntaa, jonka toimintaympäristöä leimaa kuitenkin hyvin huomattava kausiasutus vapaa-ajan asujien muodossa.

Pohjanmaa

Pohjanmaalta ja Etelä-Pohjanmaalta tarkastelukunniksi valittiin Seinäjoki, Vaasa ja Luoto. Seinäjoki on Etelä-Pohjanmaan suurin kaupunki. Seinäjoki on mielenkiintoinen tarkastelukunta, sillä kaupunki oli 2010-luvulla vahvasti kasvava keskisuuri kaupunki, jossa on vain rajallisesti koulutustoimintaa. Seinäjoen toimintaympäristöä leimaa myös erittäin vahva työllisyystilanne, matala työttömyysaste, lasten korostunut osuus kaupungiksi sekä vieraskielisen väestön vähäinen osuus. Vaasa on keskikokoinen Rannikko-Suomen yliopistokaupunki, jonka mielenkiintoisuutta tarkastelun kannalta lisää kunnan kaksikielisyys sekä vieraskielisen väestön poikkeuksellisen korostunut osuus keskikokoiseksi kaupungiksi. Vaasan työllisyystilanne on myös poikkeuksellisen hyvä yliopistokaupungiksi. Luoto on pieni maaseutumainen kunta Pohjanmaalla, joka edustaa tarkastelussa vahvasti kehittyvää maaseutumaista kuntaa, jossa väestönkehitys ei ole voimakkaasti supistuvaa, lasten osuus väestöstä on korkea ja jonka työllisyystilanne on Manner-Suomen vahvin. Luodon kiinnostavuutta lisää väestön kielirakenne; kunta on lähes täysin ruotsinkielinen.

Pohjois-Suomi

Pohjois-Suomesta tarkastelukunnaksi valittiin Oulu, Liminka ja Inari. Oulu on maan viidenneksi suurin kaupunki väkiluvulta ja suuri korkeakoulutuksen tarjoaja. Kaupunki poikkeaa kuitenkin Etelä-Suomen suurista kaupungeista sijaintinsa, mutta myös kaupunkirakenteen, lasten korostuneen osuuden sekä suureksi kaupungiksi vähäisen vieraskielisen väestön osuuden takia. Oulun taloudellista toimintaympäristöä leimaa toisaalta vahva IT-sektori, mutta myös poikkeuksellisen matala yritystiheys (yritysten määrä suhteessa asukasluvuun). Liminka on keskikokoinen maaseutumainen kunta Pohjois-Pohjanmaalta, jota voi pitää Oulun kehyskuntana. Liminka on valittu tarkastelukunnaksi, sillä kunnassa lasten osuus väestöstä on erittäin korostunut ja kunta on kielirakenteeltaan lähes täysin homogeeninen. Inari on pienehkö maaseutumainen kunta Pohjois-Lapissa, jonka toimintaympäristöä leimaavat etenkin suuret etäisyydet

kunnan sisällä. Lisäksi Inarissa saamenkielisen väestön osuus on kohtuullisen korkea. Inarin toimintaympäristöön vaikuttaa monien muiden Lapin kuntien tavoin merkittävä matkailun vaikutus kunnan elinkeinorakenteeseen.

3 TET koulutuspoliittisissa asiakirjoissa

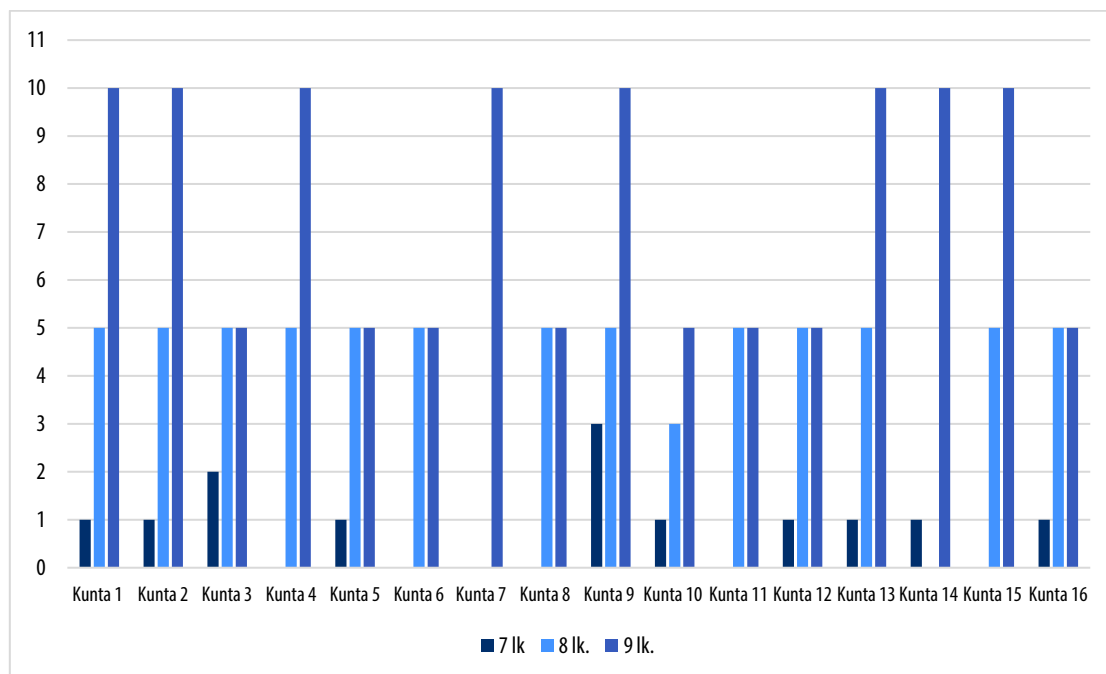
Anne Kallio, Aino Pietarinen, Jenni Lahtinen & Jukka-Pekka Jänkälä

Hankkeessa tarkasteltiin TET-jaksoja opetuksen järjestäjien ja koulujen kirjallisten raporttien näkökulmasta. Aineistona käytettiin kirjallisia opetussuunnitelmia, ohjaussuunnitelmia sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Lisäksi hyödynnettiin koulujen edustajille suunnattua kyselyä sekä haastateltujen rehtorien ja opinto-ohjaajien näkemyksiä asiakirjoihin.

3.1 Paikallinen ohjaussuunnitelma ja TET

Asiakirjojen tarkasteluun valittujen kuntien ohjaussuunnitelmissa oli kattavasti esillä opetushallituksen määrittelemät oppilaanohjauksen sisältöalueet. Kuitenkin nyanssieroja esiintyi, ja muun muassa alueelliset painotukset näkyivät esimerkiksi kielen ja kulttuurin yhdenvertaisuuden osalta. Oppilaita ohjattiin ymmärtämään kielellisten valintojen merkityksiä muun muassa tulevaisuuden opinnoissa ja työllistymisessä. Vähemmistökuultuuriin osalta suunnitelmissa nostettiin esille ympäristöön vaikuttamisen sekä myönteisen viestintäilmapiirin rakentamisen tärkeyttä osana oman elämänsä hallintaa ja kielellistä tapakasvatusta.

Osana selvitystä tarkasteltiin internetistä vapaasti löytyvien kirjallisten dokumenttien perusteella eri kuntien ja koulujen TET-jaksojen kestoja sekä oppilaanohjaukseen käytettäviä vuosiviikkotuntimääriä. TET-jaksojen kestot vaihtelivat alueittain. Osassa kunnista tai kouluista ei ollut ollenkaan seitsemännen luokan TET-jaksoa. Muissa sen kesto vaihteli yhdestä viiteen päivään. Kahdeksannen luokan TET-jaksojen kesto vaihteli 2-10 päivän välillä. Yhdeksännellä luokalla TET-jaksojen kesto on joko viisi tai 10 päivää. Lisäksi tarkastelussa löytyi jonkin verran vaihtelua yksittäisten koulujen osalta verrattuna kunnan dokumenteissa mainittuun TET-jaksojen pituuteen. Osassa kuntia TET-jaksojen pituuksia ei mainittu kunnan dokumenteissa vaan koulukohtaisissa suunnitelmissa. Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) määrittivät oppilaanohjauksen vuosiviikkotunneiksi yläasteella yhteensä kaksi. Tarkasteltujen paikkakuntien tuntijaon painotukset vaihtelivat vuosiluokittain, mutta olivat pääsääntöisesti yhteenlaskettuna kaksi vuosiviikkotuntia. Joissain kunnissa tai yksittäisissä kouluissa oppilaanohjauksen määrä ylitti kansallisen suosituksen.

Kuvio 2. TET-jaksojen pituus tarkastelukunnissa.

(Lähde: kuntien/koulujen ohjaussuunnitelmat)

Suurimmissa kaupungeissa perusopetuksen opetussuunnitelma löytyi kaupungin yhteiseltä verkkoalustalta. Opetussuunnitelma oli kaupunkitasoinen, johon oli mahdollista tehdä koulukohtaisia lisäyksiä. Näissä dokumenteissa koulukohtaisia eroja ei juurikaan esiintynyt.

Koulukohtaisia eroja löytyi kuitenkin koulujen ohjaussuunnitelmista. Vaihtelua esiintyi jonkin verran tavassa, joilla ohjaussuunnitelmat oli kirjoitettu, ja siksi niiden suora vertailu ei ole mielekästä. Esimerkiksi yrittäjämäinen toimintatapa oli yhden kaupungin osalta kirjattu läpileikkaavaksi teemaksi opetussuunnitelmassa. Yksittäisten koulujen ohjaussuunnitelmissa näkyi sama yrittäjämäinen toimintatapa erilaisten konkreettisten painotuserojen kautta. Yrittäjämäisyyttä oli sanoitettu esimerkiksi sisäisen motivaation herättämisenä, oman vahvuusportfolion keräämisenä tai vastuullisena ja oma-aloitteisena toimintakyknä.

Yhden koulun vuosisuunnitelmaan oli kirjattu myös se, kuinka opettajien tunnit käytetään oppilaiden TET-jaksojen aikana. Suunnitelma sisälsi muun muassa vierailut oppilaiden TET-paikoilla, samanaikaisopetuksen, tehostetun tuen antamisen, oman valvontaluokan oppituntien seurannan ja opettajien työelämään tutustumisjaksot.

Koulujen kyselyn mukaan TET-jakson järjestämisen käytännöt kuvattiin paikallisessa ohjaussuunnitelmassa useimmiten melko tarkasti, mutta ei juuri koskaan täysin. Puolet vastaajista piti suunnitelmaa käytäntöjen osalta melko tarkkana, 14 prosenttia vähintään melko epätarkkana ja 29 prosenttia kokee suunnitelman olevan jotain siltä väliltä. (Paikallisessa ohjaussuunnitelmassa on kuvattu TET-jaksojen järjestämisen käytännöt (%), N=83).

Opinto-ohjaajien haastatteluissa tiedusteltiin paikallisen ohjaussuunnitelman merkitystä TET-jaksojen järjestämisessä. TET-jaksoja koskevat ohjeistukset oli yleensä kirjattu työelämäosaamista tai oppilaanohjausta käsittelevien kohtien alle. Ohjaussuunnitelmassa oli mainittu TET-jaksojen ajankohdat, eri vuosiluokkien TET-jaksojen toteutusmuodot (esim. seitsemäsluokkalaisten koulun ruokalaan sijoittuva TET-jakso) sekä jaksoista vastaava henkilö. Osassa suunnitelmista oli painotettu myös oppilaiden itseenäistä osuutta TET-paikan hankinnassa. Lisäksi osassa suunnitelmissa oli mainintoja työelämäyhteistyöstä sekä koulun sisällä oppiaineiden välisestä yhteistyöstä TET-jaksoihin valmistautumisessa ja kokemusten purkamisessa. Suunnitelmat sisälsivät myös työelämäosaamiseen liittyviä tavoitteita. Yksi opinto-ohjaaja mainitsi, että tavoitteisiin oli kirjattu myös työelämän sukupuolittuneiden roolien purkaminen.

Työelämäosaamisen ja -tietoisuuden rooli painottui vahvasti suunnitelmissa, mutta TET-jaksojen toteutukseen liittyviä ohjeistuksia ohjaussuunnitelmiin oli sisällytetty vain vähän. Haastatellut opinto-ohjaajat kokivat toteutukseen liittyvän väljyyden hyväksi asiaksi, jolloin TET-jaksojen tullessa ajankohtaiseksi oli tilaa toteuttaa jaksot sen hetkessä tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla. Toisaalta koettiin, että erityisesti uusien työntekijöiden tullessa taloon, tarkemmat kuvaukset voisivat olla hyödyllisiä perehdytysmateriaaleja.

3.2 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat

Koulujen kyselyn mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ei juurikaan hyödynnetä TET-jaksojen yhteydessä. Vastaajista 44 prosenttia ei osannut sanoa, ottaako suunnitelma TET-jaksot huomioon ja vain 16 prosenttia tiesi suunnitelman käsittelevän TET-jakson toteutusta, tavoitteita tai muita seikkoja edes osittain. (Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa on otettu TET-jaksot huomioon (%), N=87.) Näyttää lisäksi siltä, että kouluilla ei ole erityisiä toimintamalleja tai käytäntöjä, joilla edistettäisiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista TETissä. Vastaajista puolet kertoi, että toimintamalleja joko ei ole tai niitä ei ole kirjattu konkreettisella tasolla ylös. Kaksi viidestä ei osannut vastata kysymykseen ja vain 11 prosenttia tiesi koululla olevan

konkreettisia toimintamalleja. (Onko koulullanne konkreettisia toimintamalleja tai käytäntöjä, joiden avulla edistetään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista TE-TI:ssä? (% , N=81).) Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävien, konkreettisten ja koulun tasolla määriteltyjen toimintamallien puute asettaa vastuun TET-jaksojen suunnittelusta ja toteutuksesta opinto-ohjaajalle. Samalla menetetään ylös kirjatuista käytännöistä saatava hyöty henkilövaihdosten yhteydessä ja TET-jaksojen tavoitteiden toteutumisen arvioinnin yhteydessä.

Joissakin asiakirjojen tarkasteluun valituissa kunnissa viitattiin yksittäisten koulujen osalta opetuksen järjestäjän laatimaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Osassa opetuksen järjestäjä oli helpottanut koulujen työtä esimerkiksi luomalla pohjan, joka oli kaikille kunnan kouluille sama, mutta se sisälsi tietyt kysymykset, jotka täytettiin koulukohtaisesti. Yhdessä kunnassa opetuksen järjestäjä oli teettänyt kaikille kunnan kouluille samansisältöisen kyselyn liittyen aiheeseen, josta koulut saivat kehittämiskohteet ja kunnan oli mahdollista vertailla eri koulujen tilaa. Tarkastelussa löytyi myös kouluja, joissa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma oli yhtenä tekstikappaleena koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa. Tarkasteluun valittujen 16 kunnan ja 22 koulun osalta löytyi yhdeksän kunnan laatimaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja kahdeksan koulukohtaista suunnitelmaa, joista kolme oli voimassa tarkasteluhetkellä (päivitetty 2018 tai myöhemmin).

Mainintoja eri koulujen koulukohtaisista suunnitelmista:

”jokainen opettaja ohjaa oman opetuksensa yhteydessä oppilaita valintoihin, ammatteihin ja tulevaisuuteen sukupuolittietoisesti. Kaikkien ohjaustyötä tekevien vuorovaikutuksella on merkitystä. Tavoitteena sukupuolittietoisessa ohjauksessa on oppilaan toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistuminen. Oppilaita tuetaan ja rohkaistaan tarkastelemaan työelämää, elinkeinorakennetta ja ammattialoja monipuolisesti ja kriittisesti. Henkilökohtaisessa ohjauksessa liikutaan oppilaan persoonallisella alueella, mikä vaatii ohjaajalta erityistä herkkyyttä tunnistaa oppilaan identiteettiä ja arvoihin liittyviä pohdintoja ja niiden merkityksiä tulevaisuuden valinnoissa.”

”opettajia koulutetaan ja oppilaiden tasa-arvoisesta kohtelusta keskustellaan koulussa. Pyritään siihen, että opettajat tunnistaisivat arvioinnissa tasa-arvoisen kohtelun ongelmia.”

”on otettu huomioon sekä kouluyhteisön ja oppilaiden kokemukset, mutta myös opetushenkilökunnan näkökulma. Esimerkiksi toimenpiteenä opettajia kehoitetaan suhtautumaan kriittisesti oppikirjoihin, koska niissä vahvistetaan sukupuolittuneita stereotyyppiä, sekä hakemaan muualta tasa-arvoa tukevia oppimateriaaleja, jotka vahvistavat ihmiskuvan moninaisuuden kehittymistä.”

Rehtorien haastatteluissa kysyttiin koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista. Siinä missä yksi haastateltava rehtori näki suunnitelmat ehkä hieman kaukaisena itselleen, enemmän opinto-ohjaajan vastuulla olevana asiana, toisaalla suunnitelman luomiseen ja päivittämiseen oli osallistunut suuri joukko toimijoita.

“Taustakyselyihin osallistui henkilöstön lisäksi oppilaat ja huoltajat. Laajasti on kaikkia meidän toimijoita siinä kuultu. Sit meillä oli sen kokoamiseen nimetty henkilö ja tiimi siinä tukena. Taustalla koko koulun väki huoltajat mukaan lukien.” (Rehtori 3)

Kaupunki voi helpottaa koulukohtaisten suunnitelmien laatimista tekemällä pohjan, johon jokainen koulu voi täydentää omat koulukohtaiset tietonsa. Koulussa aika voidaan käyttää siihen keskusteluun, mitä suunnitelma tarkoittaa käytännön arjessa.

“Kyllä joka koulun piti tehdä, sitten on se kaupunkitasonen, sitten se on ihan julisteena tuolla seinillä. Sit se käytiin läpi viime vuonna taas että mitä se tarkoittaa meidän arjessa.” (Rehtori 5)

Rehtorihaastatteluissa nousi esiin se, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ei aina välttämättä osata soveltaa käytännössä TET-jaksojen osalta. Suunnitelmat voisivatkin olla yksi työkalu tuoda tai “jalkauttaa” tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskäytänteitä TET-jaksoihin.

“Se on ihan rakenteissa että tämä päivitetään säännöllisesti. Sen päivityksen syvällisyys, se vaihtelee. Ja se asiakirja on yks asia ja toinen asia on että mitä osallistavia rakenteita koulussa tapahtuu. Ne on asioita joita puhutaan tässä koulussa hyvinkin paljon, mutta se että miten ne liittyy tettiin tai miten niitä sovelletaan tetissä, siinä on tekemistä.” (Rehtori 4)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien lisäksi on tärkeää, että koulujen henkilökunta pitää omaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusosaamistaan ajan tasalla. Koulujen kyselyn vastaajista kolmasosa arvioi, että koulun henkilökunta on osallistunut osittain tai täysin tasa-arvoa tai yhdenvertaisuutta käsittelevään koulutukseen. Vastaajista 28 prosenttia ei osannut vastata kysymykseen ja noin viidesosan mukaan koulutuksiin osallistuminen oli epätodennäköistä. (Koulumme henkilökunta on osallistunut tasa-arvoa ja / tai yhdenvertaisuutta käsittelevään koulutukseen (% , N=94).)

3.3 Yhteenveto

Millä tavalla perusopetuksen vuosiluokkien 7-9 aikaista työelämään tutustumista (TET-jaksot) ohjeistetaan, tuetaan ja koordinoidaan ja toteutumista seurataan kouluissa ja kunnissa / paikallisella tasolla? Millainen merkitys on koulujen ohjaussuunnitelmalla?

Kunnilla ja kaupungeilla on merkittävä rooli opetuksen yhdenvertaisuuden ja koulujen tuen näkökulmasta. Kunnat voivat helpottaa kouluissa tehtävää työtä suunnitelmien osalta tekemällä kouluille yhteisen pohjan, johon koulukohtaiset suunnitelmat voi liittää. Lain mukainen tasa-arvosuunnitelma tulee laatia koulukohtaisesti yhdessä henkilöstön kanssa ja päivittää vähintään kolmen vuoden välein. Suunnitelma voi olla erillinen tai osana opetussuunnitelmaa. Kunta voi tukea kouluja koulukohtaisten suunnitelmien järjestämisessä esimerkiksi tekemällä yhtenäisen kyselyn, jonka perusteella koulut laativat kehittämissuunnitelman. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa on käsitelty aihetta pääasiassa koulun arjessa. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävien, konkreettisten ja koulun tasolla määriteltyjen toimintamallien puute asettaa vastuun TET-jaksojen suunnittelusta ja toteutuksesta opinto-ohjaajalle. Samalla menetetään ylös kirjatusta käytännöstä saatava hyöty henkilövaihdosten yhteydessä ja TET-jaksojen tavoitteiden toteutumisen arvioinnin yhteydessä. Joissain suunnitelmissa myös viitattiin selkeämmin TET-jaksoihin ja työelämäosaamiseen.

Opettajien tehtävät luokkien TET-jaksojen aikana oli systemaattisesti kirjattu yhden tarkastelussa olleen kunnan osalta. Käytännöt ovat vaihtelevia.

TET-jaksoja koskevat ohjeistukset paikallisissa ohjaussuunnitelmissa on yleensä kirjattu työelämäosaamista tai oppilaanohjausta käsittelevien kohtien alle. Työelämäosaamisen ja taitojen rooli painottuu suunnitelmissa. TET-jaksojen toteutukseen liittyviä ohjeistuksia ohjaussuunnitelmiin oli sisällytetty vain vähän. Opinto-ohjaajat kokivat toteutukseen liittyvän väljyyden hyväksi asiaksi, jolloin TET-jaksojen tullessa ajan-kohtaiseksi on tilaa toteuttaa jaksot sen hetkisessä tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla.

4 TET ja ohjaus opinto-ohjaajien ja rehtoreiden näkökulmasta

Jenni Lahtinen, Aino Pietarinen, Anne Kallio & Jukka-Pekka Jänkälä

Tässä luvussa tarkastellaan TET-jaksoihin liittyvää, kouluissa toteutettavaa ohjausta opinto-ohjaajien ja rehtoreiden haastatteluiden sekä kouluille suunnatun kyselyn pohjalta. Luvussa perehdytään TET-jaksojen järjestämisen käytänteisiin aina jaksoihin valmistautumisesta jaksokokemusten purkamiseen.

4.1 TET-jaksojen järjestämisen vaihtelevat käytännöt ja seuranta

“Sillon kun mä tulín niin seiskoilla oli yks päivä, kaseilla kolme päivää ja yseillä viis päivää. Seiskat oli tasasesti koko vuoden, kasit keväällä ja ysit syksyllä. Nyt meillä on ollu muutama vuosi niin että seiskoilla ei ole tettiä ollenkaan, vaan siirrettiin niin että kaseilla on viikko keväällä ja yseillä on viikko syksyllä. [... Ollaan] seurattu mitä nää muut tekee tällä seudulla. Ja sellasta toivomusta tullut työnantajilta että se kolme päivää oli niin lyhyt työaika, et mielummin ottasivat neljä viis päivää.” (Opinto-ohjaaja 4).

Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, TET-jaksojen kestot ja käytännön toteutustavat vaihtelevat kunnittain ja kouluittain. Osassa haastattelukouluista oppilaat suorittivat ensimmäisen TET-jakson jo seitsemännellä luokalla. Tällöin kyseessä oli yhden tai kahden päivän mittainen tutustuminen työelämään. Joissain kouluissa seitsemännen luokan TET-jaksot suoritettiin oman koulun ruokalassa, mutta osassa kouluista jo tuolloin hankittiin työpaikka koulun ulkopuolelta. Koulujen rehtoreiden välillä oli eroja sen suhteen, miten he suhtautuivat ruokalassa tai koululla suoritettavaan TET-jaksoon: joidenkin mielestä kouluympäristö ei tuonut tarvittavaa työelämäkokemusta, toisaalta etenkin 7. luokan ruokala-TETin koettiin olevan hyvä tapa tutustua työelämään matallalla kynnyksellä.

“Se auttaa arvostamaan sitä keittiöhenkilökunnan ja palveluhenkilökunnan työtä ja toivon mukaan lisää kouluruoan arvostusta.” (Rehtori 5).

Erään pienemmän paikkakunnan koulussa seitsemännen luokan yhden päivän pituisia työelämään tutustumisia varten organisoitiin yhteisbussikuljetus lähimpään suureen kaupunkiin. Tämä oli mahdollistanut TET-paikkojen valitsemisen laajemmasta tarjonnasta kuin mitä omalla pienemmällä paikkakunnalla oli tarjolla.

Osassa kouluista ensimmäinen TET-jakso oli kahdeksannella luokalla, jolloin sen kesto oli yleensä viikon. Joissain kouluissa taas kahdeksannen luokan TET-jaksot oli korvattu vaihtoehtoisilla toteutustavoilla, kuten intensiivisellä työpaikkojen hakuun tähtävällä harjoittelulla ja hakutilanteiden simulaatioilla. Viimeistään yhdeksännellä luokalla kaikissa haastattelukouluissa järjestettiin viikon tai kahden mittainen TET-jakso.

Ainoastaan yhdessä, kahden viikon pituisessa TET-jaksossa oli haastateltavien mukaan omat heikkoutensa ja vahvuutensa. Toisaalta kahdessa viikossa ehtii tutustua yhtä viikkoa syvällisemmin työpaikan toimintaan. Toisaalta, jos muita TET-jaksoja ei järjestetä, oppilaat saavat kokemuksen vain yhdestä TET-paikasta, jolloin mahdollisuus tutustua eri aloihin yläkoulun aikana jää niukaksi.

Joissakin suuremmista kaupungeista TET-jaksojen ajankohtia porrastettiin niin, etteivät kaikkien koulujen oppilaat suorittaneet TET-jaksoa samaan aikaan. Kouluissa TET-jaksoja saatettiin myös ajoittaa muun koulun arkeen sopiviksi. Esimerkiksi eräässä pienemmässä koulussa TET-jaksot pidettiin ylioppilaskirjoitusten aikaan, jotta vapautuvat opettajat pääsivät kokeisiin valvojiksi. Osassa suuremmista kouluista yhdeksänsien luokkien TET-jaksot oli jaettu kahteen osaan niin, että puolet ryhmästä oli koulussa ja puolet TET:ssä. Tällöin opetusta pystyttiin järjestämään pienemmissä ryhmissä ja henkilökohtaisemmin. Osassa pienempien paikkakuntien kouluista TET-jakso järjestettiin puolikas luokka kerrallaan, jotta TET-paikkoja löytyisi kaikille.

Haastatellut opinto-ohjaajat kokivat pääsääntöisesti, että oman koulun tapa järjestää TET-jakso oli pääpiirteissään toimiva riippumatta siitä, järjestettiinkö TET-jaksoja yksi vai useampia yläkoulun aikana ja sijoittuivatko ne kevääseen vai syksyyn. Toisaalta TET-jaksoja ei välttämättä aina pystytty ajoittamaan toimivimpaan ajankohtaan. Haasteita muodostui erityisesti silloin, jos TET-jakson jälkeen seuraavaan jaksoon ei kuulu- nut ryhmänohjaustunteja, tai heti TET-jakson jälkeen oli joului- tai kesäloma. Näissä tilanteissa TET-jaksokokemusten purkaminen koettiin haastavana.

Oppilaiden kokemuksia TET-jaksoista kerättiin erilaisten kirjallisten ja suullisten tehtävien muodossa. TET-jaksoja myös kehitettiin oppilaiden kokemusten perusteella silloin, kun siihen koettiin olevan aihetta, mutta toimenpiteisiin johtavia palautteita tai kokemuksia oli tullut ilmi vain harvoin. Opinto-ohjaajien tai rehtoreiden haastatteluissa ei tullut ilmi käytäntöjä, joilla TET-jaksojen toteutumista seurattaisiin järjestelmällisesti oppilaiden sukupuolen, sosioekonomisen taustan, oppimisen tuen tarpeen tai muun tekijän perusteella.

Koulujen kyselyn perusteella suurin osa kouluista kerää jonkin verran TET-jaksojen organisoimista koskevaa palautetta oppilailta, mutta havaintoja ei useinkaan pake-
toida vuosittaisiksi yhteenvedoiksi. Puolet vastaajista kertoi, että TET-jaksoista kerä-
tään palautetta oppilailta. Kolmekymmentä prosenttia arvioi, että vaikka palautetta ke-
rätäänkin, niin keruuta voisi myös kehittää, ja loput 23 prosenttia olivat asteittain kriitti-
sempiä TET-jaksojen seurantakäytäntöjä kohtaan. (TET-jaksoista kerätään palautetta
oppilailta (%), N=95.)

Yrityksiltä kerättävän palautteen käytännöt puolestaan vaihtelevat paljon, sillä kuudes-
osa vastaajista kertoi, ettei heidän koulunsa kerännyt yrityksiltä palautetta lainkaan,
kun taas kuudesosan koulu keräsi sitä aina. Kokonaisuudessaan palautetta kerääviä
oli vähemmän kuin niitä, jotka palautetta eivät keränneet. (Yrityksiltä kerätään pa-
lautetta TET-jaksoista (%), N=88.) Vuosittaisia yhteenvedoja TET-jaksoista ei juuri-
kaan tehty. Koulujen kyselyssä viidesosa kertoi, että yhteenvedoja tehdään aina ja
vuosittain, kun taas 29 prosenttia ei tee vuosittaisia yhteenvedoja koskaan (TET-jakso-
jen toteutumisesta tehdään vuosittain yhteenvedo koulussamme (%), N=93.)

4.2 Itsenäisesti mutta tuetusti kohti TET- jaksoa

Haastateltujen opinto-ohjaajien ja rehtorien mukaan oppilaiden kanssa valmistaudu-
taan TET-jaksoihin ryhmänohjaustunneilla koko yläkoulun ajan. Seitsemäsluokkalais-
ten kanssa puhutaan TET-jaksoista ja ideoidaan mahdollisia TET-paikkoja sekä käy-
dään läpi erilaisia tapoja ja kanavia hankkia itselleen TET-paikka. Lisäksi valmistautu-
miseen kuuluu yleinen työelämä tietous ja työelämän pelisääntöihin tutustuminen.
Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten kanssa syvennetään näitä samoja teemoja niin,
että TET-paikan hankkimisen koittaessa oppilaat kykenisivät hankkimaan paikan itse-
näisesti. Osa opinto-ohjaajista kertoi koostavansa alueen mahdollisista TET-paikoista
listoja, joiden perusteella oppilaat saattoivat pohtia itseään kiinnostavia paikkoja. Työ-
elämä tietouteen liittyen opinto-ohjaajilla oli käytössään vaihtelevasti erilaisia materiaa-
leja, kuten tehtävävihkoja, videoita ja verkkosivuja.

*“Kasiluokkalaisten kanssa käydään perusteellisesti läpi opotunneilla, hyvissä ajoin en-
nen tettiä, miksi tettiä on, minkälaisia paikkoja on ja mistä voi kysyä, käydään läpi mi-
ten kysytään, ja se että tehdään selväksi että voi tulla opon kanssa sitä kysymään, soit-
taa tai kirjottaa sähköpostia opon ohjauksessa. Ja käydään läpi opotunneilla esimer-
kiksi näitä työelämä sääntöasioita, mitkä asiat on kielletty nuorelta työntekijältä ja tetti-
läiseltä. Harjotellaan tetin kysymistilanteita, jos joku menee vaikka paikan päälle, har-
jotellaan soittamista. Katotaan muutamia videoita missä käydään läpi mikä on hyvä ja
mikä huono tapa vaikka soittaessa.” (Opinto-ohjaaja 5)*

Opinto-ohjaajien kertoman mukaan TET-jaksot olivat melko hyvin valmisteltu prosessi, ja tukea TET-paikan hankintaan vaikutti olevan saatavilla niille, jotka sitä tarvitsivat. Ensisijaisesti kuitenkin nuorilta odotetaan oma-aloitteisuutta ja itsenäistä toimijuutta paikan hankinnassa, ja opinto-ohjaajien rooli on lähinnä välittää informaatiota mahdollisista TET-paikoista ja tavoista hankkia sellainen.

TET-paikan hankinta ja yhteydenotto työnantajaan on jännittävä kokemus. Oppilaiden jännittäessä yhteydenottoa tai paikan hankintaa opinto-ohjaajat tarjosivat tukea ja rohkaisua oppilaille. Konkreettisimmillaan tuki tarkoitti puhelinkeskustelun tai työpaikalla vierailun harjoittelemista sekä sähköpostien kirjoittamista yhdessä opinto-ohjaajan kanssa. TET-paikan löytämiseen tarvittava tuki voi olla hyvin henkilökohtaista. Joissain tapauksissa opinto-ohjaajat tai rehtorit olivat hankkineet nuorelle TET-paikan tämän puolesta.

“Yksittäisiä voi olla, ehkä semmoset lapset joilla on muutakin haastetta koulunkäynnissä niin yksittäistapauksissa saattaa olla että tarvii apua ja tukea paikan katseluun. Sitten porukalla mietitään mitä tehdään ja yleensä huoltajien kanssa yhteistyössä.”
(Rehtori 1)

Koulujen tavoitteena on, että jokainen oppilas saa TET-paikan sekä suorittaa jakson loppuun, ja näin pääsääntöisesti tapahtuukin. Yhteistyötä TET-paikan saamiseksi tehtiin opinto-ohjaajan, rehtorin ja muiden opettajien, vanhempien ja joissain tapauksissa myös oppilashuoltoryhmän kanssa.

Koulujen kyselyn perusteella vaikuttaa siltä, että vanhempien apua TET-paikan hankinnassa ei suoranaisesti kielletä kouluissa (Vanhemmat auttavat nuoria TET-paikan hankinnassa (%), N=89)). Vanhempien työpaikat ovat TET-kohteina osittain suosittuja, mutta vanhemmista riippumattomat työpaikat saattavat olla haluttavampia joko koulun tai oppilaiden mielestä. Koulujen kyselyssä lähes kaikki vastaajat asettuivat aihetta koskevan asteikon keskivaiheille. (Vanhempien ja huoltajien työpaikat ovat suosittuja TET-paikkoja (%), N=90).)

Kun koulujen vastaajilta kysyttiin keskeisimpiä haasteita nuorten näkökulmasta, keskeiseksi nousi kiinnostavan TET-paikan löytämiseen liittyvät vaikeudet (79 %). Puolet vastaajista oli kohdannut tilanteita, joissa nuorella oli ollut joko liian vähän tekemistä tai liian vähän ohjausta työpaikalla. Kolmasosa mainitsi, että nuorella oli teetetty tettiin epäsopivia tehtäviä. Yhdeksän prosenttia tunnisti haasteeksi TET-paikan hakuvaiheessa esiintyvän syrjinnän, mutta vain muutama vastaaja piti työpaikalla tapahtuvaa syrjintää, häirintää tai vähättelyä keskeisenä haasteena nuorille. (Millaisia haasteita TET-harjoitteluihin liittyy nuorten näkökulmasta? (N=78).)

4.3 TET-jaksoilla ollaan usein ilman kontaktia kouluun

“Rutiininomaisesti ei olla TET-jakson aikana yhteydessä, ei oo mahdollista kahden opiasteen opona, työaika ei mahdollista sitä mitenkään.” (Opinto-ohjaaja 1)

Siinä missä TET-jaksoihin valmistautuminen vaikutti olevan kouluissa hyvinkin johdonmukaista, TET-jaksojen aikainen tuki ja ohjaus vaikutti jäävän vähäiseksi. Koulujen kyselyssä viidesosa kertoi jonkun vierailevan työpaikalla aina, viidesosa usein ja puolet harvoin, ja kolmetoista prosenttia totesi, etteivät vierailut toteudu koskaan (Koulussamme opettajat/opinto-ohjaajat vierailevat TET-paikoissa nuorten TET-jaksojen aikana (%), N=80)). Haastatelluista viidestä perusopetuksen opinto-ohjaajasta neljä totesi, että käytännössä ajan puute esti oppilaiden TET-paikoilla vierailemisen. Oppilaisiin ei muutoinkaan lähtökohtaisesti pidetty yhteyttä TET-jakson aikana, ellei tähän koettu olevan erityistä syytä.

Haastattelukouluista yhdessä joko opinto-ohjaaja tai luokanvalvojat vierailivat nuorten TET-paikoilla. Lisäksi yhdessä koulussa oli käytäntönä, että oppilaat kirjasivat päivittäin TET-kokemuksia Teams-alustalle opinto-ohjaajan nähtäville. Haastateltu nivelvaiheen opinto-ohjaaja kertoi myös, että jopo-luokkien TET-jaksoja pidemmillä työpaikalla oppimisjaksoilla opinto-ohjaajalla oli tapana vierailla ja pitää muutoinkin yhteyttä sekä työpaikkaan että oppilaisiin.

Opinto-ohjaajat painottivat, että oppilailla tuli olla opinto-ohjaajan yhteystiedot tallennettuina puhelimeen, jotta tarpeen tullen he voisivat olla matalalla kynnyksellä yhteydessä kouluun. Opinto-ohjaajien mukaan oppilaiden yhteydenottoja TET-jaksojen aikana tapahtui harvakseltaan ja he arvelivat, että monet nuorista saivat mieltä askarruttaviin asioihin tukea myös kotoa. Silloin kun yhteydenottoja koululle tapahtui, kyse oli yleensä käytännön järjestelyihin liittyvistä asioista, esimerkiksi TET-päivän aloittamis- ja lopettamisajankohdan siirtämisestä tai sairastumisista.

Haastattelujen perusteella TET-jaksojen keskeyttämiset ovat hyvin harvinaisia. Toisinaan lähes jokainen nuori suorittaa TET-jakson tavalla tai toisella. Haastatellut opinto-ohjaajat kuvasivat yksittäisiä tapauksia monivuotisten työuriansa varrelta, jolloin TET-harjoittelu oli jouduttu keskeyttämään. Keskeyttämisen syinä olivat tällöin olleet oppilaiden ja työnantajien erimielisyydet tai konfliktit. TET-harjoittelun keskeyttämisen jälkeen on erilaisia vaihtoehtoja. Usein keskeyttäneille oppilaille pyrittiin löytämään uusi TET-paikka, joskus heidät ohjattiin takaisin koululle, jossa he suorittivat TET-jakson loppuun esimerkiksi koulun ruokalassa tai kiinteistönhuollon tehtävissä. Toisinaan keskeyttäneet oppilaat suorittivat koululla opintoja eteenpäin muiden ryhmien mukana tai tekivät esimerkiksi erityisopettajan valvonnassa tehtäviä.

4.4 TET-jaksojen purkamiseen on moninaisia käytänteitä

“Yks oppitunti opoilussa et on jonkinlainen purkutehtävä, pystytään jakaa niitä kokemuksia ja plussia ja miinuksia, onnistumisia ja yllätyksiä. Yhteishaku lähtee niin nopeesti siitä käyntiin, et sitä ei ehi hirveen tarkalleen opossa käymään tunneilla. Mut sitten ohjauskeskustelussa ammatinvalintaan liittyen niin siel mä aina kysyn henk koht miten tet meni ja oliko siit hyötyä yhteishakua ajatellen. Sit oppilaat tekee raportin, opolle palauttaa, johon ne on joutunut jakson aikana miettimään asioita.” (Opinto-ohjaaja 2)

Haastatteluiden ja koulujen kyselyn perusteella TET-jaksokokemusten purkamiseen on moninaisia käytänteitä. Tyypillistä oli, että oppilaat kirjoittavat TET-jaksosta raportin, jossa on erilaisia pohdinta- ja havainnointitehtäviä liittyen muun muassa työpaikkojen työilmapiiriin ja työtehtäviin. Raporttien sisältöjä käydään läpi yhteisillä ryhmänohjaustunneilla TET-jakson jälkeen. Lisäksi opinto-ohjaajat kertoivat erilaisista ryhmä- ja keskustelutehtävistä, joiden avulla kokemuksia purettiin. Myös äidinkielen ja muiden kielten tunneilla tehtiin erilaisia kirjoitelmia, joissa purettiin TET-jaksojen kokemuksia.

Haastatteluiden perusteella yksi keskeinen jaksojen jälkeiseen purkamiseen liittyvä teema on jatkokoulutusvalinnat. TET-jaksokokemuksia purettaessa opinto-ohjaajat saattoivat käydä läpi, millainen koulutus kuhunkin työtehtävään tai työpaikkaan vaaditaan, ja missä eri aloille voi kouluttautua. Lisäksi yhdessä koulussa, jossa yhdeksännen luokan TET-jaksot olivat ennen yhteishakua, opinto-ohjaaja kertoi keskustelleensa TET:stä ja sen merkityksestä yhteishaun kannalta oppilaiden kanssa henkilökohtaisissa ohjauskeskusteluissa.

Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat, että TET-jaksojen purkaminen toteutui nykyisellään hyvin. Toisaalta myös yksittäisiä kehittämisen kohteita tuotiin esiin. Osassa kouluista haastateltavat pohtivat, että raportoinnin tapoja voisi kehittää monipuolisemmiksi ja nuoria motivoivammiksi. Esiin nostettiin esimerkiksi mahdollisuus pitää video-päiväkirjaa TET-jaksolta. Koulujen kyselyssä ehdotettiin, että nuoret voisivat haastatella työntekijää TET-paikallaan, jolloin haastatteluista Moodlessa käytävä keskustelu laajentaisi nuorten kokemuksia eri työpaikoista. Lisäksi jaksomuotoinen kouluvuosi aiheutti haasteita TET-jaksojen purkamiseen. Jos TET-jakson jälkeisessä jaksossa ei ole ryhmänohjaustunteja, ei yhteinen kokemusten purkaminen ole mahdollista.

Monissa kouluissa oppilaiden tehtävänä oli pyytää palautetta TET-jakson päätteeksi TET-paikkaohjaajalta strukturoidulla palautekaavakkeella. Työnantajan antama palaute koettiin tärkeänä, ja koulun ammattilaiset toivoivatkin, etteivät työnantajat arvioisi

oppilaita turhan rankalla kädellä. Positiivisesta palautteesta voi jäädä nuorille onnistumisen kokemuksia, mutta liian kriittisestä palautteesta voi tulla epäonnistunut olo. Eräässä koulussa jaettiin vuosittain työnantajapalautteiden perusteella TET-jaksoilla erityisen hyvin menestyneille muutamille oppilaille TET-stipendi.

Nykyisellään TET-jaksoihin liitetyissä merkityksissä korostuvat työ ja oppilaiden tulevaisuuden valinnat (POPS 2014). Haastatteluiden perusteella TET-jaksoihin liittyvissä tehtävissä ja oppimistavoitteissa olisi potentiaalia nykyistä vahvemmalta yhteiskunnallisten ilmiöiden painotukselle (ks. myös luku 8.5). Esimerkkinä tästä voidaan mainita erään koulun käytäntö, jossa oppilaiden tuli havainnoida TET-paikan sukupuolijakaumaa, eli alan nais- tai miesvaltaisuutta. Havainnoinnin tuloksia pohdittiin yhdessä ryhmänohjaustunnilla TET-jakson jälkeen:

“Kyllä, me on käyty läpi sitä [alojen sukupuolijakaumia], että miksihän se on näin, ja minkä vuoksi yhteiskunta edelleen uusintuu sillä tavalla että tämä sama juttu jatkuu ja näin. Kyllä siitä on keskusteltu itseasias jokaisen luokan kanssa ja saatu tosi hyviä keskusteluita aikaseks, et minkä takia se mahdollisesti on näin.” (Opinto-ohjaaja 5)

TET-jakso-kokemusten purkaminen ja reflektointi ovat avainasemassa TET-jaksojen merkityksellisyiden kehittämistä ajatellen. Erilaiset havainnointitehtävät, joissa havainnoidaan ympäristöä rakenteellisella tasolla, voivat toimia osaltaan välineinä siihen, että oppilaat oppivat tarkastelemaan ympäröivää todellisuutta kriittisesti ja hahmottamaan itseään suhteessa muuhun maailmaan ja näkemään parhaimmassa tapauksessa muutoksen mahdollisuuden vallitsevissa epäkohdissa. Oleellista kuitenkin on, että havaittuja asioita on mahdollista käsitellä ohjatusti, sillä muutoin voi käydä niin, että tehtävät päätyvätkin vahvistamaan olemassa olevia käsityksiä ja stereotyyppioita.

Kokemukset häirinnästä, syrjinnästä tai epäasiallisesta käytöksestä saattavat olla TET-raporttien ja kahdenkeskisten ohjauskeskusteluiden sokea piste, sillä koulujen kyselyssä 42 prosenttia vastaajista ja kolmasosa opinto-ohjaajista ei osannut sanoa, ovatko nuoret kohdanneet epäasiallista kohtelua TET-jakson yhteydessä. Neljäsosa vastaajista tiesi, että epäasiallista kohtelua oli tapahtunut joko TET-paikan hankinnassa tai työpaikalla. Kolmasosa puolestaan kertoi, että epäasiallista kohtelua ei ollut tapahtunut. (Kohtaavatko nuoret TET-paikan hankinnassa tai TET-jaksoilla sukupuoleen, kulttuuritaustaan, tai esimerkiksi vammaisuuteen perustuvaa häirintää, syrjintää, vähättelyä tai muuta epäasiallista käytöstä? (%), N=76.) On syytä luoda nuorille turvallisia tapoja kertoa TET-jaksojen epäkohdista. Lisäksi nuorille voi kertoa ennen TET-jaksoa, miten tunnistaa syrjinnän ja häirinnän kaltainen epäasiallinen kohtelu, ja miten tällöin toimitaan.

4.5 Yhteenveto

OPINTO-OHJAAJIEN JA REHTOREIDEN MAINITSEMAT KEHITTÄMISEN KOHTEET

- Nuorilta kerätyn palautteen laajentaminen ja monipuolisempi hyödyntäminen
- Työnantajilta kerätyn palautteen laajentaminen ja monipuolisempi hyödyntäminen
- TET-paikkojen valtakunnallinen koordinaatio (vrt. TET-tori)
- Yhteydenpito oppilaisiin TET-jakson aikana

OPINTO-OHJAAJIEN JA REHTOREIDEN HYVÄKSI KOKEMIA KÄYTÄNTÖJÄ

- Työnhaun simulaatiot
- Alueelliset tai kuntakohtaiset TET-koordinaattorit
- Alueellisesti yhteiset TET-dokumentit (tiedotteet, sopimukset, palautelomakkeet jne.)
- Yhteinen linja-autokuljetus TET:iin lähikaupunkiin

Millaisia hyviä käytäntöjä kunnissa ja kouluissa on toteutettu TET-jaksojen toteutuksen sekä niiden yhdenvertaisen saavutettavuuden tueksi?

Nuorten kanssa valmistaudutaan TET-jaksoihin ryhmänohjaustunneilla ja osana yleisiä työelämäopintoja. Valmistautuminen pitää sisällään mahdollisten TET-paikkojen pohdintaa, hakemisen harjoittelua sekä työelämän pelisääntöjen ja työelämäosaamisen läpikäyntiä.

Nuorten odotetaan hankkivan TET-paikka itsenäisesti saadun ohjeistuksen perusteella, mutta hakemiseen on saatavilla apua ja tukea sitä tarvitseville. Saatavilla oleva tuki koostuu muun muassa hakemusten yhdessä kirjoittamisesta sekä puhelinsoittojen tai työpaikalla vierailun harjoittelemisesta. Opinto-ohjaajat ja koulun muu henkilökunta voi myös joissain tapauksissa hankkia nuorelle TET-paikan nuoren puolesta.

Siinä missä TET-jaksoihin valmistautuminen vaikuttaa olevan kouluissa johdonmu-kaista ja suunniteltua, näyttäytyy TET-jaksojen aikainen tuki ja ohjaus vähäisenä. Nuoret suorittavat TET-jaksot itsenäisesti ja käytännössä ilman kontaktia opinto-ohjaajaan tai kouluun. Toisaalta nuorten yhteydenoton kynnyksestä opinto-ohjaajan pyritään pitämään matalana.

TET-jaksokokemusten purkamiseen on moninaisia käytänteitä aina havainnointitehtävistä raporttien kirjoittamiseen ja keskustelutehtäviin, mutta niitä hyödynnetään kouluissa eritavoin. Purkamisen teemat keskittyvät pitkälti jakson kokemusten läpikäyntiin sekä toisaalta jatkokoulutusvalintoihin. TET-jaksoihin liittyvissä tehtävissä ja oppimistavoitteissa olisi potentiaalia nykyistä vahvemmalle yhteiskunnallisten ilmiöiden painotukselle.

Millä tavalla oppilaiden taustasta (kieli- ja kulttuuritausta, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve, sosioekonominen tausta, sukupuoli) johtuvia lähtökohtia ja tarpeita huomioidaan TET-jaksoja koskevassa ohjeistuksessa, hakeutumisen tuessa ja toteutumisen seurannassa?

TET-paikkojen hankinnassa tukea vaikuttaa olevan saatavilla sellaisille oppilaille, jotka eivät kykene syystä tai toisesta hankkimaan itsenäisesti TET-paikkaa. Yleensä kyse on jännittämisestä, jolloin opinto-ohjaajan vahva tuki esimerkiksi puhelinoitossa auttaa oppilasta ottamaan yhteyttä TET-paikkaan.

Opinto-ohjaajien tai rehtoreiden haastatteluissa ei tullut ilmi käytänteitä, joilla TET-jaksojen toteutumista seurattaisiin järjestelmällisesti oppilaiden sukupuolen, sosioekonominen taustan, oppimisen tuen tarpeen tai muun ominaisuuden perusteella. Osassa haastatteluista nostettiin esiin tarve kehittää TET-jaksojen raportointi- ja palautejärjestelmiä, mutta kehitysehdotukset eivät koskeneet TET-jaksojen toteutumisen seurannaa.

5 Koulujen sidosryhmätyö TET-jaksoilla

Aino Pietarinen, Anne Kallio & Jukka-Pekka Jänkä

Tässä luvussa tarkastellaan koulujen sidosryhmätyötä TET-jaksoilla rehtoreiden ja opinto-ohjaajien haastatteluiden sekä kouluille suunnatun kyselyn pohjalta. Luvussa käydään läpi yhteistyötä vanhempien kanssa TET-jaksojen järjestämisessä, koulun ja yritysten yhteistyötä koulun näkökulmasta, yhteistyötä koulun sisällä sekä yhteistyötä kaupungin sisällä ja koulujen välillä.

5.1 TET ja yhteistyö vanhempien kanssa

Koulut tiedottavat ja ohjeistavat vanhempia TET-jakson järjestelyistä ja tavoitteista sekä koulujen kyselyn (Nuorten vanhempia tiedotetaan TET-jaksoista ja ohjeistetaan TET-jakson tavoitteista (% , N=90)) että rehtorien haastattelujen mukaan. Tiedotusta on syksyn ensimmäisessä vanhempainillassa, Wilman kautta, sekä mahdollisesti koulun verkkosivuilla. Opinto-ohjaaja on usein se, joka vastaa TET-jaksoihin liittyvästä tiedotuksesta. Tiedotus nähdään tärkeänä:

“Kyllä aktiivinen tiedottaminen koteihinkin päin opojen taholta on vääjäämättömän tärkeä, kuitenkin puhutaan alaikäisistä nuorista ja vakuutustekniset asiat pitää olla huoltajilla tiedossa, ruokailuun ja kuljetuksiin liittyvät asiat pitää olla vanhemmilla tiedossa ni kyllä siinä saa opot laittaa viestin jos toisenkin menemään.”(Rehtori 3)

Koulu odottaa vanhemmilta oppilaan tukemista ja kannustamista TET-jaksoihin ja TET-paikan hankkimiseen. TET-paikan hankkimisen nähdään olevan oppilaan vastuulla, ja opinto-ohjaaja toki tukee TET-paikan hankkimisessa. TET-jakson aikana vanhemmat voivat auttaa lastaan arjen käytännöissä:

“Vanhempien rooli on se että niiden pitää huolehtia että se muksu menee sinne, tekee töitä ja on työaikana työkuntosena siellä ja semmosessa kampeissa että voi tehdä sitä työtä mihin menee. Ihan normaali vanhempien vastuu lapsestaan” (Rehtori 5)

Joka ikäluokassa on oppilaita, joille paikan löytäminen on hankalaa. Jos oppilaalla on erityisiä hankaluuksia saada TET-paikkaa, niin kouluissa koetaan, että suurin vastuu TET-paikan saamisen auttamisessa on kuitenkin edelleen koululla eikä vanhemmilla.

Vanhemmat kuitenkin voivat olla TET-paikan hankkimisen apuna esimerkiksi tarjoamalla valmiita kontaktejaan.

Kouluilla on vaihtelevia käytäntöjä sen suhteen, voiko TET-jakson suorittaa omien vanhempien työpaikalla tai yrityksessä: joissain koulussa toivottiin, ettei TET-paikka olisi vanhempien työpaikalla, toisissa kouluissa nähtiin itsestänselvyytenä, että omien vanhempien työpaikalle voisi mennä. Yhdessä koulussa ei nähty pahana, jos oppilas saa TET-paikan vanhempien työpaikalta. Vaatimus kuitenkin oli, että oppilaan täytyy kuitenkin tehdä hakemus, jossa voi esitellä omat vahvuutensa, vaikka kyseessä olisikin vanhempien työpaikka. Lisäksi nähtiin se positiivinen puoli, että kokemus vahvistaa joka tapauksessa nuoren luottamusta saada seuraava työpaikka, ja toisaalta oikeassa työelämässä myös verkostoilla on merkitystä. Myöhemmin todettiin myös, että välttämättä työskentely ei kuitenkaan tapahdu vanhemman välittömässä läheisyydessä, jolloin itse työskentelyn kokemus on aito.

“Tuntuu että vaikka opo tai vanhemmat on auttanu tet-paikan hankinnassa ni silti se kokemus voi olla oppilaalla tosi hyvä kokemus, että on vastuullisesti ja reippaasti toiminu.” (Opinto-ohjaaja 6)

Samassa haastattelussa pohdittiin myös sitä, miten vanhempien työssäkäynti tai työttömyys voi vaikuttaa siihen, että kaikille oppilaille löydetään TET-paikka. Vanhempien erilaiset pääomat jalkautuvat lapsille. Ylisukupolvinen työttömyys on jo joillain alueilla nähtävissä. Kuinka motivoitua työnhakuun, jos lapsi ei ole ikinä nähnyt vanhempiensa lähtevän töihin? Toisaalta taas, vanhemmilla voi olla erilaisia työelämäverkostoja ja resursseja auttaa TET-paikan hankinnassa. Vanhemmat ovat kuitenkin vinkkivarasto nuorelle; he voivat verkostojensa kautta vinkkailla työpaikkoja lapselleen tai ottaa omalle työpaikalleen TET:tiin. Tämän myös ainakin rehtorit olivat havainnoineet.

“...ollaan silleen etuoikeutettukin tää koulu että on todella huolehtivat vanhemmat ja ei oo itsestänselvyyttä että kaikilla vanhemmilla on työpaikka, mutta täällä varmaan työssäkäymisprosentti on varsin korkea, sekin auttaa tet-paikan hankkimisessa.” (Opinto-ohjaaja 6)

5.2 Koulun ja yritysten yhteistyö koulun näkökulmasta

Puolet koulujen kyselyn vastaajista ilmoitti tekevänsä yhteistyötä yritysten tai muiden organisaatioiden kanssa TET-jaksoihin liittyen (Teettekö jonkinlaista yhteistyötä yritysten/organisaatioiden kanssa TET-jaksoihin liittyen? (% , N=83)). Haastatteluista tuli

esiin, että monella koululla tai opinto-ohjaajalla oli ”luottoyritykset”, joiden kanssa tehdään vuodesta toiseen yhteistyötä. Opinto-ohjaajat tiesivät, että nämä tutut yritykset tai organisaatiot ottavat aina TET:tiläisiä vastaan.

Eräässä kaupungissa oli yhteistyö S-ryhmän kanssa, josta ilmoitettiin kaupungin kouluille, kuinka monta työntekijää kullekin viikolle ja mihinkin yksikköön otetaan. Myös toinen alueen iso työnantajayritys ilmoitti kootusti TET-paikkojen määrästä. Lisäksi paikallisesta sairaanhoidosta tuli tieto avoimista TET-paikoista. Näiden isojen työllistäjien paikat jaettiin koordinoitusti yhdessä kaupungin koulujen kesken.

Yhteistyötä paikallisten yritysten kanssa voi olla muullakin tavoin kuin TET-jaksoilla. Monilla kouluilla oli erilaisia hankkeita, projekteja tai tutustumispäiviä, joissa paikalliset yrittäjät ovat olleet mukana. Yhteistyön kautta oppilaat ovat esimerkiksi päässeet tutustumaan eri aloihin, monesti sellaisiin, jotka ovat kyseisellä alueella vahvoja. Kaupunki voi myös auttaa opinto-ohjaajia yrityspuolen yhteistyössä. Yhdessä kunnassa puhuttiin Duunisuunnituksesta, joka järjestetään vuosittain. Koulun kaikki oppilaat, tai vuosikurssi, käyvät tutustumassa lähialueen yrityksiin yhden päivän aikana. Yritykset ovat valmistelleet pieniä tehtäviä ja tietoiskuja oppilaita varten. Tämä koettiin tärkeäksi osaksi kunnan yrittäjyyskasvatuksen ohjelmaa.

Yhdessä kaupungissa oli yhteistyötä tiettyjen alojen työnantajien kanssa, joilla on joko nyt tai ennakoitua tulevaa työvoimapulaa, esimerkiksi metalliala ja elintarvikeala. Opinto-ohjaajat saattoivat viedä oppilaat vierailemaan näille työpaikoille. Yhdessä koulussa oli järjestetty valinnaiskurssi, jonka kautta pääsee tutustumaan näiden alojen yrityksiin ja työntekoon. Rehtori näki, että valinnaiskursseista aloista mahdollisesti kiinnostuneet pääsevät tutustumaan alalle, mikä voi myöhemmin vaikuttaa oppilaan ohjautumiseen tälle alalle. Eräässä kaupungissa on järjestetty TET-jaksoja yhteistyössä ammatillisen oppilaitoksen kanssa, johon on voinut mennä tutustumaan alaan. Kolme päivää TET-viikosta suoritetaan oppilaitoksessa opetusta seuraamalla, ja sen jälkeen on päässyt kahdeksi päiväksi alan työpaikkaan harjoittelemaan. Yksi rehtoreista kuvaili, että heillä on vuosittain Pyöräilypäivä, jonka aikana käydään tutustumassa kaikkiin kunnan toisen asteen oppilaitoksiin.

Työelämään tutustumisen teemaa voisi tuoda kouluihin laajemminkin. Yksi opinto-ohjaajista toi esiin, että heidän koulussaan on järjestetty työelämämessuja, joissa oppilaiden huoltajat esittelevät omia työtehtäviään ja työpaikkojaan. Messuilla voi olla vieraina myös oppilaitoksia ja yrittäjiä. Työelämämessujen kautta saataisiin pidettyä työelämän ja yrittäjyyteen liittyviä teemoja yllä. Oppilaanohjaajat sekä oppilaat voivat tiedustella messujen esiintyjiltä TET-paikkoja. Lisäksi koulun ja kodin yhteistyön nähdään rikastuttavan koulun ilmapiiriä.

Yksi haastatelluista rehtoreista nosti esiin tarpeen "tettikoutsille", joka valmentaisi työpaikkoja TET:tiläisten vastaanottoon. Tämä opastaisi TET:tiläisten kohtaamisessa, ohjaamisessa ja sopivan haastavissa ja mielekkäissä työtehtävissä, sekä vierailisi katsojissa TET-jaksojen sujumista.

"Tettikoutsu joka paikkakunnalle joka valmentaa työpaikkoja siihen että kuinka äärimmäisen tärkeä on että siellä nuori huomioidaan, kohdataan ja sitä ohjataan. Että parhaat paikat aivan huipusti tekee sen, ja jos nuori on valmis siihen, niin se onnistuu... .. meillä on näin isot massat, meidän opot ei siellä pysty käymään. Sellainen ehkä tässä järjestelmässä, miten työpaikoille saisi tukea ohjaustyöhön." (Rehtori 5)

Haastatteluista käy ilmi, että opinto-ohjaajilla ja rehtoreilla on tahtoa kehittää koulun ja yritysten välistä yhteistyötä niin TET-jaksojen järjestämisessä kuin läpileikkaavana koulun muussa toiminnassa läpi yläkoulun. Yrittäjämäinen toimintatapa voi olla joissakin kouluissa tai kaupungeissa painotuksena tai osa strategiaa:

"Yrittäjyys on tapa toimia. Tetit on yksi osa sitä, ilman muuta. Sen pitäis näkyä jokaisella tunnilla joka päivä että otetaan vastuuta omasta tekemisestä. Että on monimuotoista, ihan tavallisen tunninkin" (Rehtori 5)

Yrittäjämäinen toimintatapa koulussa voi näkyä rehtoreiden mukaan esimerkiksi seitsemännän luokan ruokala-TET:issä, jossa puhutaan, miten työtä voidaan tehdä meidän koulussamme. Lisäksi se voi olla luokan ja yrityksen välinen projekti, tai koko koulun yhteisiä teemapäiviä.

Koulujen kyselyn perusteella koulut pääsääntöisesti ohjeistivat TET-paikkoja tarjoavia yrityksiä TET-jaksojen tavoitteista ja tarkoituksesta. Yrityksiä osittain tai täysin ohjeistaneiden osuus vastaajista oli 73 prosenttia, joten on mahdollista, että ohjeistamisen tarvetta arvioidaan tapauskohtaisesti. Vain yksittäisten vastaajien koulut eivät ohjeistaneet työpaikkoja koskaan. (TET-paikkoja tarjoavia yrityksiä ohjeistetaan TET-jaksojen tavoitteista ja tarkoituksesta (%), N=90.)

Enemmistö koulujen kyselyyn vastanneista koki, että koulu voisi panostaa enemmän yhteistyökumppanuuksien luomiseen yritysten kanssa. Vastaajista kolmasosan mielestä koulu panosti täysin tai osittain yhteistyöhön, kun taas kolmasosa piti koulun panostuksia korkeintaan vähäisinä. (Koulumme panostaa yhteistyökumppanuuksien muodostamiseen TET-jaksojen yritysten kanssa (%), N=96.) Koulujen ja yritysten välisen yhteistyön tiivistäminen nimettiin selvästi tärkeimmäksi TET-jaksoja koskevaksi kehittämiskohteeksi (Mitkä olisivat tärkeimmät kehittämiskohteet TET-jaksoihin liittyen? (N=78)).

5.3 Yhteistyö koulun sisällä

“Kaikki tettiin liittyvät asiat teen minä, ei oo jaettu kenenkään kanssa, ihan tiedottaminen tet-ajasta oppilaille ja huoltajille ja siihen liittyvät muut tiedotteet ja sopimukset.” (Opinto-ohjaaja 4)

“Koen että en oo yksin, mutta toki vastuu on mulla.”(Opinto-ohjaaja 6)

TET-jaksojen organisoinnista vastaavat pääsääntöisesti koulujen opinto-ohjaajat. Opinto-ohjaajat vastaavat TET-paikkojen löytymisestä nuorille, vanhempien ja huoltajien tiedottamisesta sekä TET-paikoille suunnattujen tiedotteiden ja TET-sopimusten koordinoinnista. Rehtorit tietävät päällisin puolin TET-jaksojen toteutuksesta, mutta eivät suuremmin ohjaa tai ota osaa TET-jaksojen järjestelyihin. Yhteiset TET-käytännöt on sovittu opinto-ohjaajan ja rehtorin/ muun henkilökunnan kanssa. Joissakin kouluissa rehtorit ovat kuitenkin saattaneet auttaa opinto-ohjaajaa ongelmatapauksissa tai esimerkiksi TET-paikkojen hankinnassa yksittäisille oppilaille, joilla on ollut hankaluuksia löytää TET-paikkaa. Jos opinto-ohjaajalle alueen toimintaympäristö on ollut vieras, niin rehtori on esimerkiksi auttanut TET-paikkojen vinkkailussa.

Osassa kouluista äidinkielen ja yhteiskuntaopin opettajien kerrottiin osallistuvan TET-jaksoihin valmistautumiseen. Äidinkielen tunneilla saatettiin harjoitella työhakemusten kirjoittamista ja yhteiskuntaopin tunneilla puolestaan käsitellä työelämään ja yhteiskuntaan liittyviä asioita. Lisäksi osassa kouluista aineenopettajat olivat mukana TET-jaksojen jälkeisessä työskentelyssä. Äidinkielen opettajat saattoivat esimerkiksi teetää oppilaille TET-aiheisia kirjoitelmia ja raportteja ja muiden kielten opettajat saattoivat hyödyntää TET-jaksoa aiheena keskustelu- tai kirjoitustehtävissä.

Yhteiskuntaopin opettajan kanssa saatettiin puhua työpaikoista, työelämästä ja -kokemuksista ennen TET-jaksoja ja niiden jälkeen. Eräässä koulussa opinto-ohjaajat ovat vinkanneet aineenopettajille, mitä ammatteja kunkin opettamassa aineessa olisi, jotta opettajat ottaisivat tätä puheeksi oppituntien aikana. Joissain kouluissa yhteistyötä aineenopettajien kanssa ei ollut juurikaan (poislukien äidinkielen opettajat), ja monet haastatellut näkivätkin, että TET-jaksojen kohdalla yhteistyötä aineenopettajien kanssa olisi varaa kehittää, jotta TET-jaksoja (tai laajemminkin) saisi hyödynnettyä paremmin muussakin koulutyössä.

Työpaikkavierailuja oppilaiden TET-paikoissa voivat opinto-ohjaajien lisäksi tehdä myös muut koulun opettajat, koska opinto-ohjaaja ei välttämättä ehdi vierailla kaikkien oppilaiden TET-paikoissa jakson aikana. Yleensä TET-jaksojen aikana opinto-ohjaaja vierailee TET-paikoilla tai soittaa kaikkien oppilaiden TET-paikat läpi, mutta myös luokanvalvojan tai muiden opettajien rooli voi olla merkittävä. Varsinkin samaan aikaan

TET-jaksolla olevien luokkien opettajat voivat käydä seuraamassa TET-jaksojen toteutumista. Tämä ei kuitenkaan ole käytäntönä kaikissa kouluissa. Eräs opinto-ohjaaja totesi nuorten pitävän tärkeänä, että joku koulun aikuinen käy vieraillemassa TET-paikalla (varsinkin yhdeksäsluokkalaisten kohdalla). Luokanvalvojat tai rehtorit saattavat myös auttaa opinto-ohjaajaa vinkkaamalla sopivia TET-paikkoja. Lisäksi erityisesti erityisen tuen oppilaiden kohdalla luokanopettajat ja oppilashuollollinen verkosto voivat olla tiiviimmin mukana TET-jaksojen toteutuksessa opinto-ohjaajan ohella.

Koulujen kyselyn vastaajista puolet toivoi yhteistyön vahvistamista koulun ammattilaisten kesken TET-jakson organisoinnissa, ja ainoastaan 15 prosenttia vastusti osittain tai täysin. Henkilö- tai ohjausresurssin lisäämistä toivoneet vastaajat toivoivat hie-man todennäköisemmin myös yhteistyön vahvistamista, mutta yhteys ei ollut riittävän vahva tilastollisten päätelmien tekemistä varten. (Toivoisin vahvempaa yhteistyötä koulun ammattilaisten kesken TET-jakson organisoinnissa (% , N=89).) Osa yhteistyötoiveista saattaa liittyä opinto-ohjaajan työmäärän keventämiseen ja osa TET-jaksojen sisältöjen kehittämiseen.

Koulujen kyselyn perusteella opettajat eivät juuri koskaan käy henkilökunnalle suunnattua TET-jaksoa. Koulujen kyselyssä 80 prosenttia ilmoitti, että käytäntö ei koske heidän kouluun ja viidennes kertoi opettajien TET:in tapahtuvan harvemmin kuin kerran viidessä vuodessa. (Koulussamme opettajat käyvät oman TET-jakson (% , N=82).)

Yhdessä tarkastellussa kaupungissa toimii systemaattisesti opettajien TET-jakso työelämätietojen ja -verkostojen päivittämiseksi. Opettajien täydennyskoulutuksena toteutettava työelämäjakso on mahdollinen kaupungin jokaiselle peruskoulun 3.-9 luokkaa tai lukiossa opettavalle opettajalle. Jokainen opettaja saa käydä TETissä kerran vuodessa, ja vain kerran samassa työpaikassa. Kaupunki järjestää sijaisen koululle TETin ajaksi. Ope-TETin koordinaattori pitää yllä suhteita työnantajiin, ja auttaa tarvittaessa paikan löytämisessä. Hän myös seuraa TETin toteutumista ja pitää tilastointia.

5.4 Yhteistyö kaupungin sisällä ja koulujen välillä

Monissa kaupungeissa tehdään yhteistyötä koulujen välillä. Esimerkiksi TET-jaksojen aikataulua käydään läpi yhdessä kaupungin koulujen kanssa, ja TET-jaksoja usein porrastetaan koulujen kesken, jotta paikkoja riittäisi mahdollisimman monille. Tämä

vaikuttaa olevan vakiintunut käytäntö monilla paikkakunnilla, tosin ei kaikissa haastatteluissa mukana olleilla paikkakunnilla.

“Jos ajatellaan TET-harjoitteluiden koko kaarta niin se lähtee niin että [nimi] kaupungissa, itse asiassa vähän laajemminkin [maakunnan] alueella lähikunnat huomioiden, jaksotetaan jo keväällä seuraavan lukuvuoden tet-viikkojen paikat. Eli katotaan ettei olla päällekkäin, ainakaan isot yläkoulut niinku me, niin toisen ison yläkoulun kanssa.”(Rehtori 3)

Eräs rehtori kertoi, että kaupungin koulujen välillä on ollut perusopetuksen piirissä toimivien opinto-ohjaajien verkosto, mutta se on ohentunut eikä enää puhuta TET-jaksojen porrastamisesta yhdessä. Yhteistyön puute aiheuttaa välillä pulaa tet-paikoista jopa isoissakin kaupungeissa, jos monien koulujen TET-jaksot ovat samaan aikaan.

Eräs opinto-ohjaaja kuvailee, että heillä on ison kaupungin opinto-ohjaajien kesken tiivis yhteistyö. TET-jaksojen porrastamisen lisäksi opinto-ohjaajat esimerkiksi ideoivat ja suunnittelevat yhdessä TET-materiaalia sekä vaihtavat kuulumisia. Nämä opinto-ohjaajien verkostot kaupungin sisällä ovat tärkeitä vertaistuen ja ajatustenvaihdon paikkoja monille opinto-ohjaajille, varsinkin jos omassa koulussa on vain yksi opinto-ohjaaja. Hyvät TET-jaksoihin liittyvät toteutusideat voivat kulkea vaakasuojaan verkostoa pitkin, kun noukitaan naapurikoulun opinto-ohjaajalta hyvä idea.

Lisäksi kaupungeilla vaikuttaa usein olevan TET-jaksoja varten valmiita sopimusperusteita sekä päiväkirjoja/raporttipohjia, joita koulut voivat hyödyntää.

Haastatteluissa nostettiin esiin myös TET-tori, jota on jonkin verran käytetty aiemmin, mutta nyt sivuston yhteystiedot vaikuttavat vanhentuneilta. Eräs opinto-ohjaaja ideoi, että kaupungilla voisi olla TET-torin tyyppinen tietopankki, josta näkisi selvästi, mihin paikkaan pääsisi, kuinka monta oppilasta kuhunkin paikkaan otetaan ja milloin. Tämä tietopankki voisi myös helpottaa nuorta, niin että olisi turvallisempi mieli mennä kysymään TET-paikkaa, minkä jotkut kokevat aika jännittävänä. Opinto-ohjaajan työläimpiä tehtäviä on saada hankituksi kaikille TET-paikat, mitä tällainen tietopankki voisi helpottaa. Joissakin suurimmissa kaupungeissa on käytössä karttasovellus, jossa on maantieteellisesti merkitty edellisten oppilaiden TET-paikat, ja oppilaan kommentit siitä.

5.5 Yhteenveto

Millä tavalla perusopetuksen vuosiluokkien 7-9 aikaista työelämään tutustumista (TET-jaksot) ohjeistetaan, tuetaan ja koordinoidaan ja toteutumista seurataan kouluissa ja kunnissa / paikallisella tasolla?

TET-jaksojen toteutumiseen merkitykselliseen toteuttamiseen vaikuttaa useampi rajapinta. Koulu on vuorovaikutuksessa oppilaan vanhempien, TET-paikan tarjoavien työnantajien, sekä alueen mahdollisten muiden koulujen kanssa. Lisäksi koulun ammattilaisten sisäinen vuorovaikutus ja sen sujuvuus vaikuttaa TET-jaksojen onnistumiseen.

Vanhemmille tiedotetaan TET-jaksoista, ja he tukevat oppilasta TET-paikan hakemisessa ja työpaikkaan siirtymisessä (mahdolliset kuljetukset). Vanhemmilla voi myös olla rooli TET-paikkojen hankkimisen apuna tarjoamalla kontaktejaan. Työnantajayhteistyö on kouluille tärkeää ja se vaatii ylläpitoa ja aikaa. Valmiiden kontaktien avulla on helpompi tukea esim. erityistä tukea tarvitsevan oppilaan TET-paikan löytämiseksi. Koulun ammattilaisten sisäinen yhteistyö luo pohjan TET-jaksoon valmistautumiselle ja sen jälkeisille purkukäytännöille. Yhteistyö eri koulujen välillä esimerkiksi TET-paikkojen jaksottamiseksi varmistaa sen, että useammalle oppilaalle järjestyy TET-paikka.

Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (koulujen hallinnollisesta näkökulmasta)

Koulujen kyselyssä tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi mainittiin koulujen ja yritysten välisen yhteistyön kehittäminen. Yksi konkreettinen ehdotus haastatteluista oli ”tettikoutsit”, joka valmentaisi työpaikkoja TETtiläisten kohtaamisessa ja työtehtävien muokkaamisessa mielekkääksi ja sopivaksi kullekin oppilaalle.

Koulujen pitkäjänteisellä ja laadukkaalla työnantajayhteistyöllä voidaan tarjota nuorille monipuolisia ja hyviä kokemuksia TET-jaksoista. Pitkäaikaisten työnantajakumppanien kanssa voi olla helpompaa esimerkiksi tarjota TET-paikka erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle. Työnantajat ovat myös olleet aktiivisia, ja työvoimapulasta kärsivien alojen yritykset ovat järjestäneet työpaikkavierailuja nuorille, ja tehneet yhteistyötä koulujen kanssa TET-jaksojen lisäksi myös alalle erityisesti räätälöityjen valinnaiskurssien muodossa.

TET-jaksojen järjestäminen yhteistyössä ammatillisen oppilaitoksen kanssa on tuottanut jakson, jossa tutustutaan alan koulutukseen kolmen päivän ajan, ja ollaan alan työpaikalla harjoittelemassa kahden päivän ajan.

Aikaisempien vuosien TET-paikkojen listaaminen johonkin alueen koolle sopivalle alustalle voi jo avartaa oppilaan silmissä vaihtoehtoja ja kannustaa kokeilemaan. Esimerkiksi joissain isoimmissa kaupungeissa on käytetty karttasovellusta, johon on merkitty ne työpaikat, joissa koulun oppilaat ovat olleet TET-jaksoilla.

TET-jaksojen tavoitteet, toteuttamisen käytännöt ja arvioinnin käytännöt voidaan kirjata paikalliseen ohjaussuunnitelmaan tai koulun toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Opinto-ohjaajat arvostavat vapautta toteuttaa TET-jaksot tilanteeseen sopivalla tavalla, mutta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien tuominen kiinteäksi osaksi työelämään tutustumista voi ohjata nuoria arvioimaan vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan laajemmin. Nuorille tulee tarjota mahdollisuus osallistua suunnitelmien sisältöjen määrittelyyn.

OPINTO-OHJAAJIEN JA REHTOREIDEN MAINITSEMAT KEHITTÄMISEN KOHTEET

- Yritysyhteistyön kehittäminen ja vahvistaminen, TET-tori
- Kunta voisi tukea bussikyytien järjestämistä TET-jaksoilla, etenkin pienemmillä paikkakunnilla, joissa on pitkät välimatkat
- TET-jaksojen sitominen paremmin osaksi muuta koulutyötä ja koulun arkea, esimerkiksi keskusteluissa eri oppiaineissa
- Ope-TET: opettajat käyvät tutustumassa työelämään ja päivittävät näin tietojaan nyky-työelämästä
- Tettikoutsit tukemaan ohjaustyötä työpaikoilla

OPINTO-OHJAAJIEN JA REHTOREIDEN HYVÄKSI KOKEMIA KÄYTÄNTÖJÄ

- Alueelliset tai kuntakohtaiset TET-koordinaattorit
- Alueellisesti yhteiset TET-dokumentit (tiedotteet, sopimukset, palautelomakkeet jne.)
- Yhteistyö aineenopettajien kanssa TET-jaksoille valmistautumisessa ja purkamisessa
- Koulussa järjestetyt työelämämessut, joiden kautta saadaan pidettyä työelämän ja riittävyteen liittyviä teemoja yllä
- Koulujen paikallinen yhteistyö TET-jaksojen porrastamisessa edesauttaa TET-paikkojen riittävyttä
- Duunisuunnistus

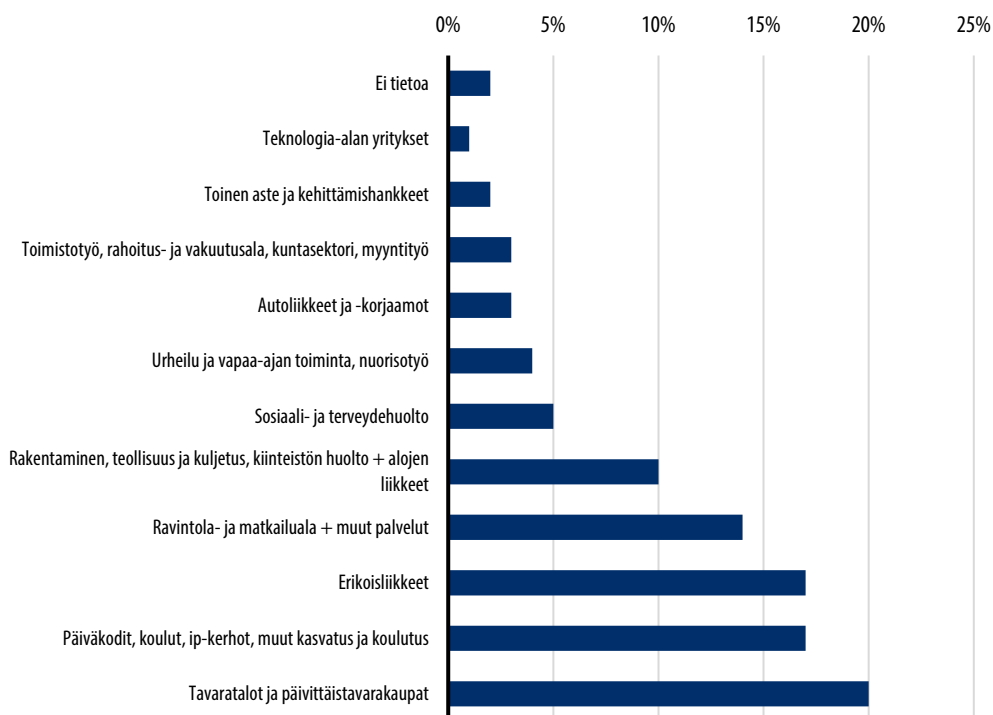
6 Nuorten kokemuksia TET-jaksoista

Jenni Lahtinen & Sinikka Aapola-Kari

Tämä luku pureutuu nuorten TET-paikkojen valintaperusteisiin, heidän näkemyksiinsä saadusta ohjauksesta ja tuesta sekä kokemuksiin itse TET-jaksoista. Luku pohjautuu nuorten kyselyyn sekä kahteen oppilaiden ryhmähaastatteluun. Aineisto on kuvattu tarkemmin luvussa 2.2.3.

6.1 Nuorten TET-paikat ja paikkavalintojen perusteet

Työelämään tutustumisjakson perusajatus on, että nuoret suorittavat jakson oikealla työpaikalla. Kyselyymme vastanneiden nuorten mainitsemat TET-paikat on koottu ja luokiteltu alla olevaan kuvioon 3. Luokkia on yhteensä 11 sekä luokka "Ei tietoa", ja ne on muodostettu aineistolähtöisesti kuvastamaan nuorten mainitsemien TET-paikkojen kirjoa. Suosituimpia TET-paikkoja aineistomme nuorten vastauksissa olivat tavaratalot ja päivittäistavara-kaupat, lähialueen päiväkodit, koulut sekä erilaiset vähittäistavara-kaupat, kuten vaatemyymälät, eläinkaupat ja huonekaluliikkeet.

Kuvio 3. Nuorten ilmoittamat TET-paikat (n=208).

Nuorten koulutusvalintojen taustatekijöitä selvittäneessä Purkutalkoot-hankeessa (Lahtinen toim. 2019) todettiin, että koulutusvalintojen prosessissa nuoret pohtivat omia kiinnostuksen kohteitaan suhteessa eri alojen veto- ja työntekijöihin. Toisin sanoen nuoret pohtivat, minkälainen ala työtehtävineen voisi olla se ”oma juttu”. Omat kiinnostuksen kohteet syntyvät vuorovaikutuksessa sosiaalisen, kulttuurisen ja materiaalsen ympäristön kanssa, ja nuoren lopullinen koulutusvalinta kytkeytyy myös taloudellisesti ja maantieteellisesti saatavilla oleviin koulutus- ja työpaikkavaihtoehtoihin. (Lahtinen toim. 2019; ks. myös Vehkalahti ym. toim. 2021.) Myös TET-paikkoja nuoret pohtivat omien kiinnostuksen kohteidensa valossa. Osa nuorista kertoi harrastustensa, tulevaisuuden toiveammatin tai kesätyöpaikkahaaveen vaikuttaneen TET-paikan valintaan.

”Soitin liikkeeseen, ja kävin samana päivänä paikan päällä täyttämässä TET-lapun. Paikan valinta johtui siitä, että halusin tietää millaista tällaisella alalla työskentely on.”
(Kyselyaineisto, tyttö)

Nuoret olivat kuitenkin joutuneet sulkemaan itseään kiinnostavia paikkoja pois hakuvaihtoehtoista koronapandemian takia:

"[...] Hankin käymällä työpaikalla ja kysymässä oliko vapaita paikkoja. Esim. toiveamattiin eli Sairaalaan ei päässyt. Myös halusin TET-paikkaani, koska silloin on helppompaa saada kesätöitä siitä paikasta." (Kyselyaineisto, tyttö)

Verrattuna koulutusvalinnoissa painottuvaan "oman jutun" etsintään, nuorten mainitsemat TET-paikkojen valintaperusteet näyttäisivät kytkeytyvän hyvin vahvasti käytännöllisiin syihin ja erityisesti saavutettavuuteen, kuten lähiympäristön tarjoamiin vaihtoehtoihin ja hyviin kulkuyhteyksiin. Myös yleisimmät TET-paikat (kuviokuva 3) kuvastavat melko hyvin nuorten valintaperusteita lähialueen tarjonnan ja kulkuyhteyksien osalta. Vastaavia havaintoja tuli esiin myös Nuoret ajassa -hankkeen haastatteluissa, joiden tuloksia työelämäkokemusten osalta on esitelty aiemmin mainituissa Purkutalkoot -hankkeen loppuraportissa (Aapola-Kari ym. 2019).

Tutkija: Mitkä asiat teiltä vaikuttivat TET-paikkojen valitsemiseen, tai siihen mihin meni TET:tiin?

Roope: No se mihin pääsee helposti.

Eino: Mulla on sama syy.

Juuso: Se paikka oli lähellä ni oli helppo mennä.

(Oppilashaastattelu 1)

Lisäksi osa nuorista kertoi pohtineensa TET-paikkoja mielekkäiden työsuhde-etujen valossa:

Siiri: Mä olin ensin saanu TET-paikan [pikaruokaravintolasta] mutta sitte ne soitti ja sano että ei oteta sua. Sitte tuli kiire.

Opinto-ohjaaja: Se ei Siiri johtunu susta vaan se johtu koronasta.

Siiri: Kyl mä sen tiän.

Opinto-ohjaaja: Sano miksi sä olit menossa [pikaruokaravintolaan].

Siiri: Koska mä halusin ilmasta ruokaa.

(Oppilashaastattelu 1)

Osa nuorista kertoi, että TET-paikan valintaan oli vaikuttanut myös lähestyvä TET-jakso ja kiire löytää paikka. Myös jo mainittu koronapandemia oli rajannut useiden nuorten mahdollisuuksia löytää TET-paikka.

Tutkija: Täs vähä tuliki mutta et, miten se paikan löytäminen nii koittekste sen helppona vai vaikeena?

Liisa: Mä vähän unohin et se oli se TET ja sit mä en tehny asialle mitään et ku. Ja sitte alko olemaan sillee että oli pakko saada jostain se paikka, tai olis joutunu koululle.

Pauliina: Mun mielestä se oli aika helppoo, mutta mä kyllä jouduin käymään aika monessa paikassa ennen ku ne otti. Tai tuli joku paikka mikä otti TETiläisiä.
(Oppilashaastattelu 2)

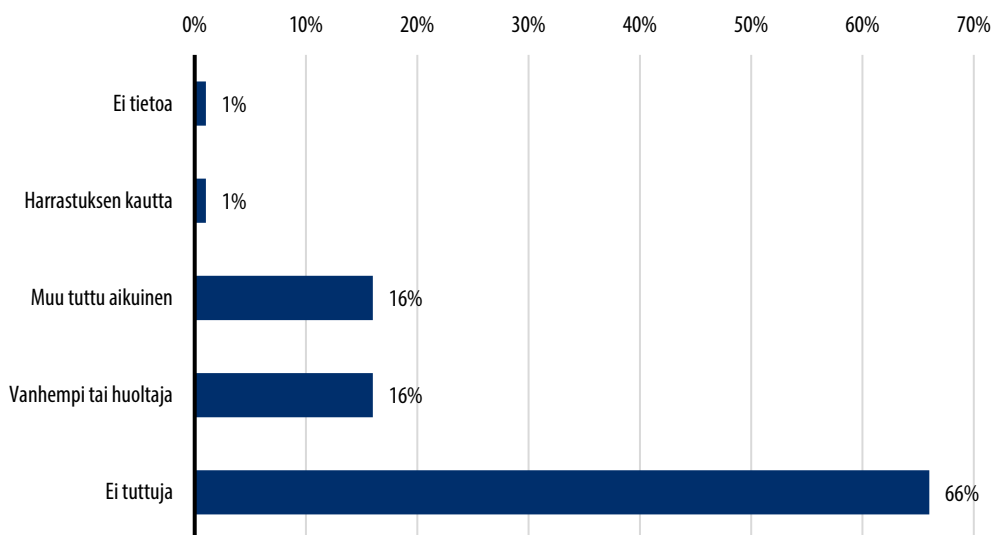
”Kiertelin paljon itseä kiinnostavia paikkoja ja kävin kysymässä TET-paikkoja. Mistään itseä kiinnostavasta paikasta en saanut paikkaa, mutta suuntasin lähimpään paikkaan ja sieltä sain paikan.” (Kyselyaineisto, poika)

TET-paikkavalintojen käytännöllisiin syihin kytkeytyy myös työpaikan tuttuus ja turvallisuus, jotka näkyivät myös suosituimmissa TET-paikoissa (kuvio 3). Toisin sanoen monet nuorista olivat olleet TET:ssä sellaisissa paikoissa, jotka olivat heille entuudestaan tuttuja, kuten alueen kaupoissa, omien koulujen alaluokilla, pikaruokaravintoloissa sekä kahviloissa. Osa nuorista kertoi hakeutuneensa TET:iin myös sukulaisten työpaikoille, mutta usein näitä valintoja perusteltiin kuitenkin nuoren omalla kiinnostuksella kyseistä työpaikkaa kohtaan. Osalla nuorista onkin mahdollisuuksia hakeutua perinteisempien TET-paikkojen sijaan erikoisempiin, vähemmän tuttuihin ja tunnettuihin yrityksiin. Tämä kuitenkin vaikutti edellyttävän jonkinlaista aikaisempaa kytköstä, kuten sukulaisuussuhdetta, työpaikkaan.

”Hankin TET-paikan soittamalla sedälleni, kuka oli firman pomo. Valintaan vaikutti kiinnostus firmaan, koska he valmistivat lääketieteellisiä laitteita, joka kiinnosti minua.” (Kyselyaineisto, poika)

Kysyimme nuorilta, työskenteleekö joku nuoren läheinen sillä alalla, jossa nuori suoritti viimeisimmän TET-jaksonsa. Suurin osa (66 %) kyselyyn vastanneista kertoi, että heidän huoltajansa tai muut läheisensä eivät työskentele kyseisellä alalla. Noin kolmasosa (32 %) kertoi kuitenkin, että vanhempi, huoltaja tai muu läheinen työskentelee samalla alalla. Lisäksi muutama nuorista mainitsi kysymyksen kohdalla harrastuksiin liittyvän tutun aikuisen.

Kuvio 4. Vastausten jakautuminen kysymykseen “Työskenteleekö/ työskentelevätkö vanhempasi/ huoltajasi tai joku muu sinulle läheinen aikuinen alalla, jolla suoritat TET-harjoittelusi?” (N= 208).

Tuttujen aikuisten esimerkki vaikuttaakin olevan merkittävä taustatekijä nuorten TET-paikkojen valinnoissa. Tämä seikka kytkeytyy vahvasti myös koulutusvalintojen prosesseihin: jotta nuori voi hakeutua tiettyyn TET-paikkaan tai koulutuslalle, hänen täytyy olla tietoinen kyseisen alan tai työpaikan olemassaolosta. Tietoisuus erilaisista vaihtoehdoista kytkeytyy myös alueelliseen tasa-arvoon sekä perhetaustan vaikutukseen (ks. luvut 1.2.1 ja 8.2 tässä raportissa).

6.2 Vaihtelevuutta ja monotonisuutta – kokemuksia TET-jaksoilta

Nuorten TET-paikoilla suorittamat tehtävät koostuivat pääasiassa avustavista ja rutiinimaisista tehtävistä. Kaupan alalla työskennelleet nuoret kertoivat hyllyttäneensä, siivonneensa, järjestelleensä, purkaneensa kuormia sekä avustaneensa erilaisissa asiakaspalvelun tehtävissä. Opetuksen ja kasvatuksen alalla työskennelleet kertoivat esimerkiksi leikkittäneensä lapsia, toimineensa apuopettajina sekä auttaneensa opetusmateriaalien valmistelussa (esim. laminoimalla tehtäväkortteja). Harvinaisemmissa TET-paikoissa, kuten sairaaloissa tai teknologian alan yrityksissä, nuoret kertoivat esimerkiksi seuranneensa lääketieteellisiä operaatioita ja auttaneensa tuotteiden viimeistelyssä ja testauksessa.

”Työtehtäviin kuului lastinpurkua eli otettiin vaatteet muoveista, laitettiin hälyttimet ja vietiin paikoilleen, sitä tehtiin suurimmaksi osin, myös käytiin hakemassa varastosta lisää kokoja.” (Kyselyaineisto, tyttö, vaatekauppa)

”Vietiin renkaita eri paikkoihin ja tarkistettiin autojen huoltoja ja akkuja. Sitten vietiin myös yksi moottoripyörä [kaupunkiin] huoltoon.” (Kyselyaineisto, poika, autoliike)

Suurin osa aineiston nuorista kertoi TET-jaksonsa sujuneen hyvin. Nuorten kokemusten mukaan TET-jaksojen positiiviset puolet kytkeytyivät mielenkiintoisiin työtehtäviin, uuden oppimiseen, mukavaan ja vastaanottavaan työyhteisöön, työpaikan joustavuuteen sekä koettuun vaihteluun kouluarjesta. Myös opinto-ohjaajien näkemykset TET-jaksojen hyvistä ja huonoista puolista vastasivat pitkälti nuorten kokemuksia.

”TET-jakso oli ihan mukava kokemus. Saimme selvät ohjeet ja henkilökunta oli mukavaa. Työ oli kuitenkin aika yksipuolista, jonka takia välillä tuli vähän tylsää.” (Kyselyaineisto, tyttö, tavaratalo)

”Ihmiset oli mukavia ja lapset otti hyvin lämpimästi vastaan ja heti halusi leikkiä. Oli yllättävän mukava kokemus.” (Kyselyaineisto, tyttö, päiväkot)

”TET-kokemus oli mukava ja kiinnostava. Sain paljon uutta tietoa esim. x-ray:stä ja yleisesti fysiikasta. Tekemistä riitti joten ei tullut tylsää. Huonoja puolia ei kovin ollut.” (Kyselyaineisto, poika, terveydenhuoltoalan laitteita valmistava yritys)

”TET-jakso oli mukava kokemus vaikka sen joutuikin tekemään etänä, sillä sain olla siiltikin kavereiden kanssa tekemisissä. Hyviä puolia oli se, että työajat olivat joustavat ja pääsin treeneihin jotka olivat hieman aikasemmat. Huonoja puolia tai mitään yllättävää ei ollut.” (Kyselyaineisto, poika, kehittämisshanke)

Osalla nuorista oli huonoja kokemuksia TET-jaksoilta. Negatiivisina puolina nuoret mainitsivat useimmiten tylsyyden ja työtehtävien monotonisuuden. Lisäksi huonoina kokemuksina nuoret kertoivat liian pitkiksi koetut työpäivät, työn raskauden, epämukavat työolosuhteet (esim. kuumuus) sekä epäasiallisen kohtelun työyhteisössä. Eräs nuori totesi, että oli tuntunut ikävältä olla ainoana nuorena TET-paikassa. Osassa vastauksissa tuli esiin perustavanlaatuisten tarpeiden, kuten riittävän ravinnon ja levon puute TET-päivän aikana.

”Oli huono kokemus, olin ainoa jolla ei ollut kavereita ja se ei auttanut yhtään mun sosiaalista ahdistusta. Oli kauhee rankkaa kävellä edestakasin kun tarvitsi jossain apua jne. Viimeiset pari tuntia oli kärsimystä, koska oli NÄLKÄ ja oli vaan YKS tauko joka oli puol tuntia. Sitte kun oli kauhee nälkä nii ei jaksanu tehdä enää kunnolla ja ne

työntekijät rupes ärsyttää ku ne anto lisää tehtäviä koko ajan. Eli ei enää uudestaan sinne:) (Kyselyaineisto, tyttö, tavaratalo)

”Jotkut työntekijät toimivat epäasiallisesti, jonka takia sain huonon kokemuksen [liikennemyymälästä]”. (Kyselyaineisto, poika, liikennemyymälä)

”TET jakso oli oikeastaan aika kauhea kokemus. Sen takia koska joka päivä toisti tuolla aika lailla itseään ja kuusi tuntia on mielestäni ihan liian pitkä aika TETtiin. Yllättävää kyllä oli se että henkilökunta oli todella mukavaa ja tervehtivät aina vastaan-tulijoita.” (Kyselyaineisto, nuori, tavaratalo)

Huonoja kokemuksia tuli esiin pääosin kyselyaineistossa, mutta myös nuorten ryhmähaastatteluissa esiintyi joitain mainintoja kielteisistä ulottuvuuksista TET-harjoittelussa. Haastatteluissa kritisoitiin erityisesti liian yksitoikkaisia tai raskaita työtehtäviä.

“Siel oli mukavia työntekijöitä ja työtehtävät oli mukavia mutta siivoaminen nyt ei ollu ihan hirviän hauskaa.” (Oppilashaastattelu 1, tyttö)

On hyvä huomata, että nuoren kokemus tylsistä työtehtävistä ei suoraan kerro huonosti suunnitellusta tai toteutetusta TET-jaksosta, sillä osa työelämään tutustumista on myös tutustua ja joutua sietämään ajoittain tylsiä ja yksitoikkaisia työtehtäviä. Toisaalta, jos jakso koostuu yksinomaan yhdenlaisista työtehtävistä, voisi silloin olla tarvetta kehittää jaksoa monipuolisemmaksi.

Vastauksissa ei ilmennyt, olivatko kyseiset nuoret yrittäneet keskustella harjoittelupaikallaan tehtävien monipuolistamisesta tai olivatko he muutoin yrittäneet vaikuttaa harjoittelunsa aikana ilmenneisiin ongelmiin. Aineistossamme esiintyneet maininnat kielteisistä kokemuksista kertovat kuitenkin siitä, etteivät TET-jaksot suinkaan aina suju ongelmitta, ja nuorilla olisi hyvä olla aina tietoa siitä, mistä he voivat pyytää apua sitä tarvitessaan. Osa nuorista kertoi opinto-ohjaajan käyneen TET:in aikana pistäytymässä harjoittelupaikoissa, jolloin nuorella oli ainakin mahdollisuus pyytää häneltä tukea. Osa nuorista myös totesi, että opinto-ohjaajan puhelinnumero oli heillä tallessa, jotta he voivat ottaa yhteyttä tarvittaessa.

Koska TET-jakso suoritetaan useimmiten aidolla työpaikalla, ovat työpaikan käytännöt, ilmapiiri ja työyhteisö avainasemassa TET-kokemuksen muotoutumisessa. Oleellista on muun muassa se, miten nuori kohdataan ja otetaan työpaikalla vastaan sekä se, onko perehdytys riittävää ja ohjeistukset selkeät. Suurimmaksi osaksi nuoret kertoivat saaneensa riittävän perehdytyksen sekä apua sitä tarvitessaan.

“Työpaikalla oltiin ystävällisiä ja autettiin kun apua tarvittiin.” (Kyselyaineisto, tyttö, tavaraalo)

“Työpaikalla sain kehittävästä ja positiivista palautetta, sain paljon apua ja se auttoi minua paljon.” (Kyselyaineisto, poika, vaatekauppa)

“Työpaikalta saatiin hyvä ”perehdytys”, mitä tulevan viikon aikana tullaan tekemään. Apua tai ohjeita uskalsi myös kysyä, mikä on hyvä. Aika paljon saatiin myös kehuja, mikä tuntui kivalta.” (Kyselyaineisto, tyttö, päivittäistavarakauppa)

Nuorille positiivisia asioita TET-kokemuksessa oli myös työpaikalta saatu hyvä palaute koskien omaa työntekoa. Myös opinto-ohjaajat ja rehtorit nostivat palautteen yhdeksi keskeisimmäksi hyödyksi TET-jaksoilta (ks. luku 9.1).

6.3 Kokemuksia TET-jaksojen tuesta ja ohjauksesta

Kuten aikaisemminkin tässä raportissa on todettu, TET-jaksojen toteutuksessa nuorilta odotetaan itsenäistä ja oma-aloitteista toimijuutta paikan hankinnassa sekä itse TET-harjoittelussa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö TET-jaksoihin valmistauttaisi opinto-ohjaajan johdolla (ks. luku 4.2). TET-jaksoihin liittyvää itsenäisyyden vaatimusta on kuitenkin myös kyseenalaistettu erityisesti työelämän perinteisen sukupuolijaon näkökulmasta. Vahvemman tuen ja ohjauksen keinoin TET-jaksot voisivat toimia väylänä ei-niin-perinteisiin aloihin tutustumisessa. (myös Aapola-Kari ym. 2019.)

Tiedustelimme kyselyssä nuorilta heidän kokemuksiaan saadusta tuesta kysymyksellä “Saitko riittävästi tukea opolta tai opettajilta TET-paikan hankkimiseen ja TET-jakson suorittamiseen? Millaista tukea toivoisit tai millaisia toivomuksia sinulla on opollesi TET-jakson suhteen? Millaista ohjausta tai kannustusta sait työpaikallasi TET-jakson aikana?” Suurin osa vastanneista totesi saaneensa riittävästi tukea opinto-ohjaajalta, mutta osa toivoi vahvempaa tukea erityisesti paikan valinnan suhteen.

”Mielestäni opo auttoi hyvin asiassa ja kertoi miten sinne haetaan ja auttoi tarpeeksi paljon.” (Kyselyaineisto, tyttö)

”Juu sain, esim sellaisen bussikortin pitkän matkan varalle yms. Toivoisin ehkä jotain apua sen paikan valintaan tai en tiedä.” (Kyselyaineisto, tyttö)

”Opolta tuli tukea hankkimiseen. Ei mitään toiveita. Sain semmosta perus perehdytystä työpaikalla” (Kyselyaineisto, poika)

Mielenkiintoista oli, että kyselyymme osallistuneista nuorista 25 mainitsi, että he eivät olleet saaneet opinto-ohjaajalta tukea tai apua, mutta he eivät liioin kokeneet, että olisivat sitä tarvinneetkaan. Voi olla, että muotoilemamme kysymys ei ohjannut nuoria ajattelemaan yhteisten ryhmänohjaustuntien valmistautumista, vaan ennemminkin henkilökohtaisempaa tukea ja ohjausta paikan hankintaan liittyen.

”Osasin itse toimia TET-paikan hakemisen suhteen. En tarvitse tukea” (Kyselyaineisto, poika)

Monet kyselyyn vastanneet nuoret kuvasivat vastauksissaan itsenäistä otetta TET-paikan hankinnassa ja totesivat pärjäävänsä vallan mainiosti itse ilman apua. Sama havainto yksin pärjäämisestä toistui myös ensimmäisessä oppilashaastattelussa, jossa monet nuorista totesivat, etteivät olleet tarvinneet minkäänlaista tukea. Ryhmähaastattelutilanteessa olisi varmasti ollut yksittäiselle nuorelle vaikea mainita, että olisi kaivannut TET-harjoitteluunsa enemmän tukea, kun muut korostivat hyvää pärjäämistään.

Tutkija: Miten te koette että saitteks te riittävästi tukea TET-paikan hankkimiseen ja sen TET-jakson suorittamiseen? Oisitteks te kaivannu jotain vielä lisää vai miten?

Santeri: Ei tarvinnu mitään.

Juuso: Ei tarvinnu mitään, yksin pärjäs ihan hyvin.

Roope: Joo, yksin pärjäs ihan hyvin.

Siiri: Joo, ei tarvinnu apua.

Eeva: Ei tarvinnu.

Pihla: Ei mullakaan.

(Oppilashaastattelu 1)

Kyseisessä haastattelussa paikalla ollut opinto-ohjaaja tarkensi, että TET-jaksoihin oli kyllä valmistauduttu aiemmin lukuvuoden aikana muun muassa yhden yrityksen edustajan vierailun ja hakemisen harjoittelun muodossa.

Kyselyn ja ensimmäisen oppilashaastattelun havaintojen pohjalta päädyimme keskittymään toisessa oppilashaastattelussa tarkemmin nuorten kokemuksiin saadusta tuesta ja ohjauksesta. Toinen haastattelu pystyttiin järjestämään ilman opinto-ohjaajan läsnäoloa. Tästä huolimatta nuoret eivät esittäneet järin kriittisiä arvioita, vaan kertoivat opinto-ohjaajan tuen olleen pääosin riittävää. Valmistautumisen koettiin kuitenkin olleen jossain määrin pintapuolista ja vahvemman tuen saamisen edellyttäneen omaaloitteisuutta avun pyytämässä.

Tutkija: Miten te koulussa valmistauduite TET-jaksoon?

Liisa: Me käytiin läpi että miten tehdä se hakemus ainaki. Ja sitte, eiks me puhuttuki että.

Pauliina: Me täytettiin jotain monisteita missä oli sillee että mitä teet jos [...] tai silleen. Että vähä niin ku opetettiin olemaan työssä tai sillee jännästi.

Roosa: Ei siinä paljo muuta ollu että ihan vaan katottiin niitä perusasioita läpi.

[...]

Tomi: Ryhmän kans me vähä katottiin ainaki sitä hakemista ja silleen että vähä että, minkälaista se vois olla tai sillee.

[...]

Aleksi: Meilläki, meillä oli se sama että me katottiin ryhmässä joitaki perusasioita esim. hakemuksen tekemiset ja miten siellä pitää olla. Mut sitten pysty opolta kysymään lisätietoja tarvittaessa.

(Oppilashaastattelu 2)

Tässä oppilashaastattelussa nuoret kertoivat myös melko yksityiskohtaisesti ryhmän-ohjaustunneilla tapahtuneesta TET-jaksoon valmistautumisesta. Nuorten kuvaukset hakemisen harjoittelusta ja työelämän pelisääntöjen käsittelystä vastasivat pitkälti opinto-ohjaajien haastatteluissa esiin tulleita käytänteitä (ks. luku 4). Eräs nuori toivoi, että olisi etukäteen saanut kuulla jo TET:issä olleen nuoren kokemuksia:

”joku ysiluokkalainen olisi voinut vaikka tulla kertomaan siitä, millaista TET-jaksolla on.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Kyselyyn vastanneista pojista viisi, tytöistä kymmenen ja muista nuorista kaksi olivat kokeneet, että he eivät olleet saaneet riittävästi tukea koulun aikuisilta. Näiden nuorten vastauksissa kävi ilmi paikan hankintaan liittyvä tiedon puute sekä haastavuudet löytää TET-paikka. Lisäksi yksi oppilas kommentoi tuen puutetta taloudellisesta näkökulmasta.

”En saanut [riittävästi tukea]. Ahisti se ku olin kysynyt kymmenistä paikoista ja osasta ei vastattu mitään ja koronan takia ei päässyt” (Kyselyaineisto, tyttö)

”En [saanut tukea riittävästi] 8.lk tet-paikan hankkimiseen, paikka täytyi hankkia itse ja oli tosi sekavaa.” (Kyselyaineisto, tyttö)

”En saanut [riittävästi tukea], opo ei antanut bussilippuja vaikka matkaa oli yli 20km.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että TET-jaksoihin valmistautuminen koettiin pääosin riittävänä, vaikkakin itse harjoittelupaikan hankinnassa osa nuorista toivoi

enemmän apua opinto-ohjaajalta. Tämä on ymmärrettävää, sillä TET-harjoittelut ovat monelle nuorelle ensikosketus työelämään ja yhteydenotto työpaikkoihin monelle jännittävä kokemus. Lisäksi koronan vuoksi monet olivat joutuneet kysymään useista yrityksistä ennen kuin olivat saaneet TET-paikan, mikä on voinut lisätä paikan hankinnan onnistumiseen liittyvää jännitystä ja jopa ahdistusta. Korona-aika on vaikuttanut muutenkin nuorten työmahdollisuuksien vähenemiseen, kun monet palvelualan työpaikat ovat kohdanneet rajoituksia.

Opinto-ohjaajien haastatteluiden perusteella TET-jaksojen aikainen tuki ja yhteydenpito on vähäistä (ks. luku 4.3). Myös nuorten kokemuksissa tuli ilmi, että suurimmaksi osaksi TET-jaksoilla oli oltu ilman kontaktia kouluun. Osa nuorista kertoi kuitenkin, että opinto-ohjaaja tai opettaja oli vierailut TET-paikalla jakson aikana. Nuoret suhtautuivat pääosin käytännöllisesti ja neutraalisti opinto-ohjaajan yhteydenpitoon TET-jakson aikana. Ne nuoret, joiden TET-paikoilla opinto-ohjaaja oli käynyt, totesivat vierailun olleen lyhyehkö tapaaminen, jossa käytiin läpi kuulumisia sekä jakson sujumista. Nuoret, joiden TET-paikoilla opinto-ohjaaja ei ollut vierailut, ottivat asiantilan annettuna ja suhtautuivat siihen neutraalisti.

Tutkija: Mites teil sitte sen TET-jakson aikana te, mietin että käviks opo teiän TET-paikalla tai ottikse yhteyttä teihin, kyselikse mitä kuuluu tai?

Liisa: Se kävi vissii joidenki työpaikoilla mut, ei ainakaan mun koulussa. Tai siellä missä mä olin nii ei käyny. Eikä se oikein ottanu mitään, ei se mun mielest laittanu meille mitää viestii siitä tai sillee.

Pauliina: Meiän tai siellä [kaupassa] nii kyllä se meiän opo kävi siellä [...] Se kyseli ihan kuulumiset et miten on menny et ei mitään ihmeellistä, se vaan kävi siinä ja sillee.

[...]

liro: Mun työpaikalla se opo ei käyny.

Tutkija: Oisiksä halunnu et se ois käyny sun työpaikal?

liro: Ei oikeestaan ois haitannu jos se ois käyny, mutta ei se sillee harmittanukaa että se ei käyny.

(Oppilashaastattelu 2)

Osa aineiston nuorista mainitsi, että heillä oli matalan kynnyksen mahdollisuus olla yhteydessä opinto-ohjaajaan tilanteen niin vaatiessa.

“jos ongelmia ilmeni niin helppo oli ottaa yhteyttä.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Sain itse tarpeeksi tukea, eikä sitä paljoo tarvinnut, mutta oli hyvä tietää että apua saa aina kun soittaa opolle.” (Kyselyaineisto, nuori)

Yksikään aineistojen nuorista ei tuonut ilmi, että olisi erityisesti toivonut opinto-ohjaajan vierailevan TET-paikalla, mutta kyselyaineistossa kehittämishedotuksena tuli ilmi toive siitä, että opinto-ohjaaja voisi kysyä kuulumisia TET-jakson aikana.

“Opo voisi kysyä vaikka TET-jakson aikana miten menee.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Opinto-ohjaajan yhteydenotto TET-jakson aikana voisi olla tärkeää erityisesti sellaisille nuorille, jotka kokevat jäävänsä ilman riittävää ohjausta työpaikalla tai jotka eivät saa juurikaan tukea perheeltään.

6.4 Unelmien TET-paikka – nuorten toiveet ja kehittämishedotukset

Kyselyyn ja haastatteluihin osallistuneita nuoria pyydettiin kertomaan, millainen olisi unelmien TET-paikka, ja kysyttiin myös muita ajatuksia TET-jaksojen kehittämiseen liittyen. Monet totesivat, että olivat kaiken kaikkiaan hyvin tyytyväisiä TET-kokemuksiensa eikä heillä ollut erityisiä ideoita kehittämiseen, mutta joitain ajatuksia esitettiin. Unelmien TET-paikasta heräsi paljonkin ajatuksia, joita käsitellään alempana.

Nuorten esittämät kehittämishedotukset TET-jaksojen toteutukseen olivat selkeitä ja kohdistuivat eri vaiheisiin TET-prosessissa. TET-jakson valmistautumisen osalta toivottiin opinto-ohjaajilta enemmän ehdotuksia mahdollisista TET-paikoista ja lisää tukea paikan hankintaan. Osa nuorista olisi toivonut enemmän tietoa erilaisista TET-paikoista, ei vain yleisimpiä vaihtoehtoja. Myös aiemmin mainittu toive siitä, että opinto-ohjaaja voisi kysyä jakson aikana sen sujumisesta, lukeutuu nuorten esittämiin kehityshedotuksiin.

Kehittämishedotukseksi voi lukea erään nuoren toiveen, että olisi saanut etukäteen kuulla kokemuksia TET-jaksosta sellaisen jo kokeneen nuoren taholta. TET-paikkojen kyseleminen oli ollut monelle turhauttava kokemus, ja erään nuoren harras toive suuntautuiakin työnantajille, että nämä tarjoaisivat paikkoja TET-tilaisille:

“Parantaisin sitä että yritykset ottaisivat mielellään tettiäisiä eikä torjuisi heitä” (Kyselyaineisto, poika)

Erään nuoren vastauksessa toivottiin, että TET-jaksoja olisi enemmän, ja toinen toivoi pidempiä TET-jaksoja. Muutamassa vastauksessa esitettiin ajatus, että TET-harjoittelusta pitäisi saada palkkaa tai ainakin jokin rahallinen korvaus.

Itse TET-jaksoissa ilmenneet ongelmat heijastuivat kehittämissuhteisiin. Osa nuorista ilmaisi, että harjoittelupaikan aikataulut olivat olleet haasteellisia heille, ja he olivat esimerkiksi joutuneet jättämään harrastuksia väliin tai heräämään aamulla kovin aikaisin harjoittelun vuoksi. Siksi he toivoivatkin, että työajat olisivat paremmat. Työajat ovat toki työpaikkakohtaisia, eikä niihin ole helppoa vaikuttaa yleisellä ohjeistuksella.

Nuorilta kysyttiin niin haastatteluissa kuin kyselyssäkin, millainen olisi unelmien TET-paikka heidän mielestään. Suurin osa nuorista ilmaisi olleensa erittäin tyytyväisiä toteutuneeseen TET-harjoitteluunsa ja osa koki jopa olleensa unelmapaikkassaan. Joillain nuorilla oli kuitenkin näkemyksiä siitä, millaiseen työpaikkaan he haluaisivat päästä tutustumaan, mikäli se olisi mahdollista, tai miten TET-kokemuksesta saisi nuorille vielä mieluisamman. Tässä yhteydessä ilmeni, että vaikka nuoret pitivät ylipäätään toteutunutta TET-jaksoa sinällään hyvänä asiana itsessään lähes paikan alasta huolimatta, osa heistä toivoi, että seuraavan TET-jakson yhteydessä heidän olisi mahdollista päästä paikkaan, joka kiinnostaisi heitä oikeasti. Sairaalat tuntuivat olevan monen nuoren kiinnostuksen kohteena, ja lääkärin työhön tutustuminen olisi kiehtova mahdollisuus, joka mainittiin monissa vastauksissa unelmien TET-paikkana:

“Ois siistiä mennä johonki sairaalassa leikkaukseen mukaan.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Unelmien TET-paikka olisi katsoa aivokirurgin työtä tai olla mukana mielenkiintoisen yrittäjän arjessa.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Osa nuorista olisi toivonut TET-paikkansa liittyvän omiin harrastuksiin tai taipumuksiin. Eläinrakkaalle nuorelle unelmien TET-paikka olisi sellainen, jossa voi työskennellä eläinten kanssa, taiteesta kiinnostuneelle taas taidealan työpaikka olisi ihanteellinen, urheilijalle liikuntaan liittyvä TET-paikka olisi mieluisin.

“No unelma paikka olis varmaa jossai eläinten hoitokoti tai muu paikka missä saa olla eläinten kanssa.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Sellainen paikka, jossa saisin toteuttaa omia vahvuuksiani (musiikki) ja tehdä luovuuteen liittyviä tehtäviä.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Osa nuorista puolestaan haaveili akateemisemmista TET-paikoista ja vaikkapa tutkijan työhön tutustumisesta.

“Unelmien TET-paikka olisi ehkä jokin luontoon liittyvä (esim. joku tutkija) tai kaupunginteatteri. En osaa sanoa, mitä parantaisin.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Ehkä vähän enemmän akateemisia aloja esittelyyn.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Muutama nuori toivoi TET-harjoittelultaan jotain enemmän kuin vain yleistä tutustumista työelämään; heillä oli haaveita päästä vaikuttamaan asioihin tai vaikkapa matkustamaan:

“Unelma TET-paikka olisi sellainen jossa pystyy vaikuttamaan julkisesti ja näkyvästi. Myös jalkapallo ja jääkiekko joukkueissa toiminta kiinnostaa.” (Kyselyaineisto, poika)

“Joku jolla pääsisi matkustelemaan. Seuraavalla TET-jaksossa haluan mennä paikkaan joka oikeasti kiinnostaa minua.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Lentokapteeni olisi unelmien TET-paikka.” (Kyselyaineisto, poika)

Ajatukset unelmien TET-paikasta myös vaihtelivat. Osa nuorista toivoi paikkaa, jossa heitä haastettaisiin sopivasti ja jossa oppisi uutta, kun taas toiset olisivat mieluiten otaneet rennosti.

“En ole varma mikä olisi unelmien [TET-paikka], koska minulla on erilaisia kiinnostuksen aiheita, mutta minulle esim. työssä tulee esille aihe joka kiinnostaa, työpäivissä on ohjausta riittävästi työtehtäviin ja painostusta ei ole liikaa, työtehtäviä on tarpeeksi että ei tule liian tylsää, mutta myös että ei mene ylitöiksi. Myös hyvä ruoka käy.” (Kyselyaineisto, poika)

“Semmoinen missä saa toteuttaa itseään ja on hyvää ruokaa tai semmonen missä ei tarvii tehdä mitään” (Kyselyaineisto, poika)

“Sängyn testaaja”. (Kyselyaineisto, poika)

“Syöminen.” (Kyselyaineisto, poika)

Ryhmähaastatteluisa kehkeytyi mielenkiintoisia keskusteluja kysyttäessä unelmien TET-paikasta. Ensimmäisessä haastattelussa kannatusta sai ajatus, että unelmien TET-paikka sijaitsisi lähellä, ja siellä pääsisi helpolla. Myös TET-jakson palkallisuutta esitettiin.

Siiri: Semmoinen missä sais hirviästi ilmasta ruokaa, ei tarvi tehdä mitään paitsi jotain kivaa. Ja sit sais rahhaa kans.

[...]

Eino: Semmoinen ois hyvä paikka joka on lähellä ja josta maksetaan ettei oo mikään orja.

Roope: Mä oon samaa mieltä sun kanssa. Se jossa maksettais, ois lähellä ja jossa ois kivaa olla. Eli ei tarvi tehdä mitään.

(Oppilashaastattelu 1)

Toisessa ryhmähaastattelussa unelmien TET-paikkaa luonnehti nuorten mielestä enemmän tietty haastavuus ja uuden oppiminen, toisaalta taas yhteys omiin harrastuksiin. Keskustelussa esiintyi myös pohdintaa siitä, että pelkällä peruskoulu-koulutuksella ei välttämättä pääse tekemään kaikkein kiinnostavimpia tehtäviä, 'jollei ole suhteita'.

Liisa: Ehkä joku semmonen missä saa vähän käyttää aivojaki ja sitte, varmaan semmonen mis on vähä jotain uutta aina joka päivä.

[...]

Roosa: Se paikka missä mä olin, oli aika lailla semmonen hyvä että siellä oli semmosia aika hyviä tehtäviä mitä mä sain ja, sitte tehdä ja. Se oli ihan semmosta että sai käyttää aivoja ja oppi paljo uutta ja sit se oli aika erilaista se sitte.

Ilmari: Silleen, ei varmaan hirveen mittään mielenkiintosta, aika vaikee saaha TETiin. Joku, eihän oo mitään semmosta, pienellä koulutuksella pääse oikeen mihinkään hirmu kiinnostavaan tai ellei oo jottai suhteita ja. Sitte, ois ihan mielenkiintosta käyä vaikka joku, lehdessä TETissä tai jossain. Jossain urheilupaikassa tai sitte jos sais tehdä jottai semmosta mielenkiintosta jottain, missä tarvii käyttää vähä aivoja niin. Seki ois kiva mutta. Varmaan aika kiven alla voi olla semmoset paikat.

Tommi: Ehkä semmonen ois joku parempi paikka jossa ois ehkä vähä monipuolisemat työtehtävät ja sais ehkä ite vähä ajatella enemmän. Ei nyt kyllä, en nyt kyllä ite keksis semmosta mikä vois olla semmonen unelmien paikka mutta. Joku ehkä erilainen kauppa.

Aleksi: Mulla on varmaan, unelmien TET-paikka ois joku, jossa pääsis toimimaan urheilun parissa. Tai liikunnan parissa. Ei oo tarkkaa paikkaa mutta joku semmonen.

Senja: Mulla ois joku semmonen, vähä erilainen ku joku Mäkkäri, esim. joku sairaala tai semmonen joku missä näkis sitä semmosta ihmisten hoitamista.

Enni: Mulla ei oo mitään unelma-TET-paikkaa ja. Mutta vois olla kiva joku eläinkauppa ja. Sitte just joku nuoriso-ohjaus semmone, tosi vapaata työtä.

(Oppilashaastattelu 2)

Unelmien TET-paikkaa luonnehti siis nuorten mielestä toisaalta helppo saavutettavuus, mutta vielä enemmän kiinnostava työn sisältö, joka sopii juuri omiin kiinnostuksen kohteisiin. Mutta oleellista on myös se, että paikassa on nuorten mielestä hyvä, rento tunnelma ja mikä tärkeintä, että nuori voi kokea olevansa tarpeellinen ja tekevänsä jotain hyödyllistä. Hienointa on, kun saa hyvää palautetta tehdystä työstä.

“Unelmien TET-paikka on semmoinen, missä kaikki ovat tasa-arvoisia, kaikkia kohdellaan mukavasti ja otetaan mukaan porukkaan. Töistä annetaan palautetta sekä kehuja, jos on tarve. Olisi hyvä, että tekemistä on tettiäiselle koko ajan, jottei tule semmoinen olo, että vain tiellä tai turha.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Ei ole tiettyä unelmapaikkaa. Mutta rento tunnelma, monipuoliset työt ja kattava työhön perehtyminen ovat plussaa.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Saisin tehdä sellaista, missä minä olisin tarpeellinen.” (Kyselyaineisto, tyttö)

6.5 Yhteenveto

NUORTEN MAINITSEMAT KEHITTÄMISEN KOHTEET JA TOIVEET

- Koulun yhteydenpito oppilaisiin TET-jakson aikana
- Vahvempi tuki TET-paikan hankinnassa
- Matkakorvaukset etäällä oleviin TET-paikkoihin
- Palkalliset TET-jaksot
- Useampia TET-jaksoja
- Aiemmin TET:issä olleiden kokemusten kuuleminen
- Joustavat työajat
- Enemmän erityyppisiä vaihtoehtoja TET-paikaksi
- Omiin kiinnostuksen kohteisiin sopiva TET-paikka olisi unelma

Minkälaisia kokemuksia nuorilla on TET-jaksoista? Miten nuoret valitsevat TET-paikan?

Nuorten näkökulmasta TET-jaksojen positiiviset puolet kytkeytyvät mielenkiintoisiin työtehtäviin, uuden oppimiseen, mukavaan ja vastaanottavaan työyhteisöön, työpaikan joustavuuteen sekä koettuun vaihteluun kouluarjesta. Negatiivisina puolina korostuvat tylsyys ja työtehtävien monotonisuus. Osalla nuorista on myös huonoja kokemuksia TET-jaksoilta. Perustarpeiden, kuten riittävän ravinnon ja levon puute, rasakaaksi koetut työtehtävät sekä epäasialliset työolosuhteet ovat harvinaisempia, mutta hälyttäviä negatiivisia kokemuksia TET-jaksoilta.

Nuorten yleisimpiä TET-paikkoja olivat tavaratalot ja päivittäistavarakaupat, lähialueen päiväkodit, koulut sekä erilaiset vähittäistavarakaupat, kuten vaatemyymälät, eläinkaupat ja huonekaluliikkeet. Osa nuorista pohtii TET-paikkoja omien kiinnostuksen kohteidensa, kesätyöpaikkahaaveidensa sekä toiveammattiensa valossa. Samalla TET-paikkojen valintaperusteet kytkeytyvät vahvasti myös käytännöllisiin syihin, kuten lähiympäristön tarjoamiin vaihtoehtoihin ja hyviin kulkuyhteyksiin sekä työpaikkojen tuttuuteen ja turvallisuuteen. Osalla nuorista on mahdollisuuksia hakeutua perinteisempien TET-paikkojen sijaan erikoisempiin, vähemmän tuttuihin ja tunnettuihin yrityksiin. Erikoisemmat TET-valinnat näyttävät edellyttävän jonkinlaista aikaisempaa kytöstä, kuten sukulaisuussuhdetta, työpaikkaan.

Millaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita? Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että yritykseen otetaan TET-harjoittelijoita?

Kyselyaineiston nuoret työllistyivät useimmiten oman alueen yrityksiin, kuten päivittäistavarakauppoihin ja erikoisliikkeisiin, sekä alueen kouluihin ja päiväkoteihin. Myös matkailu- ja ravitsemusala työllisti TET-harjoittelijoita.

Millaisia tehtäviä TET-harjoittelijoille annetaan?

Nuorten työtehtävät koostuvat usein rutiininomaisista tai avustavista tehtävistä, kuten hyllyttämisestä, puhtaanapidosta, järjestelystä ja kuormien purkamisesta. Joissakin TET-paikoissa nuoret ovat toimineet myös asiakaspalvelussa tai seuranneet vaativampia työtehtäviä, kuten lääketieteellisiä operaatioita.

7 Työnantajien näkökulmia TET-harjoitteluihin

Minna Mayer

Tässä kappaleessa käydään läpi työnantajia koskevan tutkimusaineiston tuloksia sekä haastatteluiden että kyselyn tulosten pohjalta.

7.1 Työnantajien näkemyksiä TET-jaksoihin – haastatteluaineiston tuloksia

Työnantajien haastatteluissa käytiin läpi yleisesti TET-jaksoihin liittyviä asioita, kuten harjoitteluun pääsemistä, tehtävien kirjoa, ohjausta sekä kehittämisideoita.

Työnantajien näkökulmasta TET-harjoitteluun pääsee helposti. Toki tähän on voinut vaikuttaa se, että haastatteluihin ovat mahdollisesti suostuneet nimenomaan sellaiset työnantajat, jotka ottavat TET-harjoittelijoita mielellään. Suurin osa harjoittelijoista ottaa itse yhteyttä työpaikkaan sähköpostitse tai käymällä paikan päällä. Koulun henkilökunta, kuten opettajat ja opinto-ohjaajat ottavat myös jonkin verran yhteyttä oppilaiden puolesta. Joissakin työpaikoissa TET-harjoitteluun hakeutuu työntekijöiden kautta heidän lapsiaan. Tyypillistä oli, ettei harjoittelijoita tarvitse valikoida millään tavalla. Kaikki halukkaat on siis pääsääntöisesti voitu ottaa harjoitteluun niissä organisaatioissa, jotka olivat haastatteluissa mukana. Tilanteessa, jossa oppilaiden välillä on pitänyt valita, kertoivat useimmat valitsevansa ensimmäisen kysyjän. Muutamassa työpaikassa valinta tehdään oppilaan kiinnostuksen tai tietyn osaamisen perusteella.

Kysymykseen ”Miten TET-harjoittelut ovat yleisesti ottaen sujuneet?” vastattiin yksimielisesti. Työnantajien edustajien mukaan TET-harjoittelut ovat sujuneet yleisesti ottaen hyvin. Suurin osa vastaajista oli hyvin tyytyväisiä TET-harjoitteluihin ja näki niissä arvoa sekä edustamalleen organisaatiolle että nuorelle itselleen.

Kysyttäessä yhteistyön sujumisesta koulujen kanssa suurin osa työnantajien edustajista kertoo, että yhteistyö sujuu hyvin, mutta sitä on vähän. TET-sopimukset ja muut lomakkeet kulkevat oppilaan kautta, eikä opinto-ohjaajan tai opettajien kanssa olla yleensä yhteydessä. Muutama vastaajista kertoi toimivansa aktiivisesti yhteistyössä koulun kanssa, esimerkiksi käyvän esittelemässä organisaatiota tai alaa opinto-ohjaajan tunnilla. Pääosin yhteistyötä pidettiin toimivana silloin, kun sille on ollut tarvetta.

Kysymykseen ”Oletteko myöhemmin palkanneet teillä TET-harjoittelussa olleita esimerkiksi kesätöihin tai muihin tehtäviin?” vastasi myönteisesti noin puolet vastaajista. Noin puolet työnantajien edustajista on palkannut TET-harjoittelijoita kesätöihin tai muihin tehtäviin, kuten kausi- tai osa-aikatoihin, jota voidaan pitää melko suurena osuutena, toki tässäkin voi vaikuttaa vastaajien valikoituminen. Osa vastaajista kertoi, että TET-harjoittelijoita ei voida palkata, koska kyseisessä työpaikassa ei ole mahdollisuutta työskennellä alaikäisenä.

Työtehtävien suhteen moni työnantajien edustajista piti tärkeänä, että TET-harjoittelijan työtehtävät ovat monipuolisia ja vaihtelevia. Osassa työpaikoista TET-harjoittelijan rooli oli enemmänkin tietyn ammattilaisen työn seuraamista, osassa TET-harjoittelija oli itsenäisempi tekijä. Useimmissa työpaikoissa TET-harjoittelija teki osaamisensa mukaan erilaisia avustavia tehtäviä, joihin riitti lyhyt perehdytys.

Työntekijöiden ohjeistamiseen TET-jaksojen osalta monet työnantajien edustajat vastasivat, että ohjaamisen käytännöt ovat vakiintuneita, koska työntekijät ovat kokeneita työssään ja ohjaamisessa. Useimmissa vastaajien edustamista työpaikoista TET-harjoittelijoiden ohjaajille ei ole erityistä perehdytystä. Muutamissa työpaikoissa oli erillinen perehdytys tai ohjeistus TET-harjoittelijoita ohjaaville työntekijöille.

Kysyttäessä harjoittelijan sukupuolen vaikutuksesta työtehtävien jakamiseen kaikki vastaajat kertoivat, että sukupuolta ei huomioida työtehtävien jakamisessa. Osa vastaajista kertoi, että tehtävät määrittyvät enemmän harjoittelijan mielenkiinnon perusteella. Muutama vastaaja huomautti, että heidän edustamassaan työpaikassa on ollut enimmäkseen tai pelkästään yhden sukupuolen edustajia TET-harjoittelussa.

Työnantajien edustajilta kysyttiin, onko yrityksessä/organisaatiossa tasa-arvo-/yhdenvertaisuussuunnitelma ja vaikuttaako se jotenkin TET-harjoitteluihin ja jos vaikuttaa, millä tavoin. Suurimmalla osalla vastaajien edustamista työpaikoista ei ollut tasa-arvo- tai yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Myös useimmilla niistä työpaikoista, joilla tasa-arvo-suunnitelma on, sitä ei aktiivisesti sovelleta TET-harjoittelussa. Monet vastaajista kuitenkin totesivat, että yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon teemat ovat heidän työpaikoiltaan tärkeitä, ja kaikkia kohdellaan tasavertaisesti. Yhdessä organisaatiossa oli päätetty, että TET-harjoittelijoiden valinnassa etusijalle asetetaan maahanmuuttajataustaiset nuoret nimenomaan sillä perusteella, että tälle kohderyhmälle haluttiin tarjota mahdollisuus osallistua TET-harjoitteluun ja saada siitä myönteinen kokemus.

Suuri osa työnantajien edustajista vastasi, että koko henkilöstö tai useat eri työntekijät ohjaavat harjoittelijoita. Osassa työpaikoista ohjausvastuu oli johtavassa asemassa olevalla työntekijällä, kuten vuoropäälliköllä tai esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajalla. Vastaajista osa myös kertoi, että TET-harjoittelun kulkua koordinoi yksi henkilö, mutta työn tekeminen tapahtuu muun henkilöstön ohjauksessa.

Kehittämisehdotuksiin liittyen monet työnantajien edustajista toivoivat tiiviimpää yhteistyötä koulujen kanssa. Koulun rooli nähtiin tärkeänä TET-jaksojen aikataulun ja sisällön suhteen. Vastaajat toivoivat, että TET-jaksoja voitaisiin koordinoida koulujen kanssa siten, että niiden ajankohdat sopisivat työpaikkojen arkeen paremmin. Koulu-yhteistyö nähtiin myös mahdollisuutena tavoittaa enemmän potentiaalisia TET-harjoittelijoita viemällä oppilaille ja koulun henkilökunnalle tietoa alueella toimivista organisaatioista. Osa vastaajista toivoi kouluilta myös vahvempaa sisällöllistä ohjausta siten, että TET-jakson oppimistavoitteet olisivat työpaikoille selkeämmät. Työn luonteesta riippuen myös virtuaalisten ja etäyhteyksin toteutettujen TET-harjoitteluiden kehittäminen ja mahdollistaminen helpottaisi harjoittelujen toteutumista korona-aikana.

7.2 Työnantajien näkemyksiä TET-jaksoihin – kyselyn tuloksia

Työnantajien kyselyyn vastasi melko laajasti eri alojen toimijoita, mukana oli esimerkiksi palvelualojen, tukku- ja vähittäiskaupan, koulutuksen, teollisuuden, terveys- ja sosiaalipalveluiden sekä taidealojen toimijoita. Eniten vastauksia tuli muun palvelutoiminnan aloilta (22 %) sekä kaupan alojen toimijoilta (13 %). Kyselyyn tuli vastauksia hyvin erikokoisilta yrityksiltä, pienistä alle 200 000 euron liikevaihdon yrityksistä aina yli 20 miljoonan liikevaihdon yrityksiin. Eniten vastauksia tuli 2–9 miljoonan euron liikevaihdon toimijoilta, joita oli vastaajista 22 prosenttia. Samoin kuin liikevaihdon määrä, myös yritysten työntekijöiden lukumäärä vaihteli melko tasaisesti eri työntekijämäärien osalta. Eniten vastauksia tuli pienistä, alle 5 henkilön ja 11–20 henkilön organisaatioista, joista molemmista tuli 22 prosenttia vastauksista. Vastaajista 9 prosenttia oli yli 1000 henkilön organisaatioista.

Eniten vastauksia tuli johtajilta ja esihenkilönä toimivilta vastaajilta, joita oli 75 prosenttia vastaajista. Toiseksi eniten oli toimihenkilöitä, 13 prosenttia, ja loput muista ammattiryhmistä. Vastaajista 72 prosenttia oli naisia, 26 prosenttia miehiä ja muita tai ”en halua vastata” vaihtoehdon antaneita oli 2 prosenttia kyselyyn vastanneista. Vastaajien iät vaihtelivat myöskin hyvin tasaisesti, 25–34-vuotiaita oli viidennes (20 %) ja 45–54 ja yli 54-vuotiaita oli noin neljännes. Loput 28 prosenttia olivat 35–44-vuotiaita. Tyypillisintä oli, että vastaaja oli ollut nykyisessä työpaikassa yli 10 vuoden ajan, heitä oli vastaajien keskuudessa puolet ja vuoden työpaikassaan olleita oli vain 2 prosenttia, loput jakautuivat tasaisesti 15–17 prosentin osuudella 1–3, 4–6 ja 7–10 työskentelyvuoden välille. Vastaajille TET-jaksoja koskevat käytännöt olivat joko erittäin hyvin tunnettuja (74 %) tai melko hyvin tunnettuja (22 %).

Vuoden aikana TET-harjoittelijoita otettiin tyypillisemmin 3–5 vuoden aikana, jonka ilmoitti liki puolet vastaajista (47 %). Toiseksi yleisin määrä oli 1–2 vuoden aikana,

jonka vastasi hieman yli neljännes vastaajista (29 %). Yli 10 harjoittelijaa vuoden aikana otti noin kymmenesosa vastaajista (9 %). Yleisin jakson pituus oli 1 tai 2 viikkoa, joista 1 viikko oli jonkin verran yleisempi vaihtoehto.

Vastaajista 40 prosenttia ilmoitti, että työpaikalla on ohjeistus TET-harjoitteluiden järjestämiseen ja ohjaukseen liittyen. Vastaajista 56 prosentilla ohjeistusta ei ollut ja asiaa ei osannut arvioida loput 4 prosenttia. Avokysymyksenä kysyttiin, millainen ohjeistus on, jos sellainen löytyy. Yrityksissä on vaihtelevan tasoisia ohjeistuksia TET-harjoitteluja varten. Useat vastaajista mainitsivat, että heidän edustamassaan yrityksessä on käytössä TET-harjoittelijoiden perehdyttämistä ja työtehtäviä koskeva ohjeistus. Osa vastaajista kertoi, että TET-jaksoihin sovelletaan samaa ohjeistusta kuin ammatillisen koulutuksen työssäoppimisessa tai muissa työharjoitteluissa. Vastaajat, jotka toimivat liikunta-alalla, noudattavat usein Nuorten akatemian koordinoiman Sporttitetti -hankkeen³ ohjeistusta TET-jaksoilla.

Vastaajista 65 prosenttia kertoi, että TET-harjoittelu oli jokseenkin suunnitelmallista. Todella suunnitelmalliseksi sitä kuvaili noin neljännes vastaajista (26 %) ja ei lainkaan suunnitelmalliseksi vajaa kymmenesosa (9 %). Monet vastaajista kertoivat, että heidän edustamassaan organisaatiossa suunnitellaan etukäteen, mitä työtehtäviä harjoittelija voisi tehdä. Tehtävien lisäksi monissa yrityksissä suunnitellaan TET-harjoittelun eteneminen päivä- tai viikkokohtaisella lukujärjestyksellä. Osa vastaajista kertoi myös, että harjoittelun tavoitteet määritellään etukäteen.

Selvästi yleisin tapa tulla TET-harjoitteluun oli se, että nuori itse ottaa yhteyttä. Jonkun verran tapahtui myös sitä, että yhteydenotto tulee opolta tai opettajalta, tai nuoren vanhemmalta. Harvinaisempaa oli hakeminen hakulomakkeen kautta, jonka valikoi vain 7 prosenttia vastaajista. TET-harjoitteluun hakeudutaan myös yrityksessä toimivan nuoren oman vanhemman tai muun tutun ihmisen kautta. Erilaiset hankkeet myös yhdistävät TET-harjoittelijoita sopiviin yrityksiin. Suurin osa vastaajista kertoo, että heidän edustamassaan yrityksessä TET-harjoittelijoita ei ole erityisiä valintakriteereitä, vaan harjoittelijat otetaan yhteydenottojärjestyksessä. Moni vastaajista kertoo, että kaikki halukkaat pyritään mahdollisuuksien mukaan ottamaan TET-harjoitteluun. Osassa työpaikoista harjoittelijat valitaan hakemuksen tai haastattelun perusteella, painottaen nuoren motivaatiota, sosiaalisia taitoja ja itsenäisyyttä. Osa vastaajista mainitsi, että TET-harjoittelijat ovat usein tuttuja, esimerkiksi päiväkodin tai koulun ensisiä oppilaita tai työntekijöiden omia tai tuttuja lapsia. Yksi vastaaja kertoi, että mikäli

³ Sporttitetti oli 3-vuotinen hanke, jossa nuorten osallisuutta tukeva TET-malli tarjoaa titteläiselle näköaloja liikuntatyöhön ja mahdollistaa TET-paikalle tavan ottaa nuoret uudella tavalla mukaan seurain, järjestön tai lajiliiton toimintaan ja sen kehittämiseen.

valikointia täytyy tehdä, pyritään yrityksessä valitsemaan sellaisia nuoria, joilla voi olla vaikeuksia saada harjoittelupaikkaa.

TET-harjoitteluiden tärkeintä tavoitetta kysyttiin myös avokysymyksenä. Työnantajien edustajien vastauksissa TET-harjoitteluiden tärkeimmästä tavoitteesta erottui kaksi selkeää näkökulmaa. Eniten mainintoja sai nuoren tutustuminen työelämän arkeen ja pelisääntöihin. TET-harjoittelu nähtiin tärkeänä mahdollisuutena tarjota nuorille mielekäs ensikosketus työntekoon. Toiseksi yleisin näkökulma oli nuoren tutustuminen tiettyyn toimialaan tai yritykseen. Yritysten edustajat näkivät, että TET-harjoittelu on hyvä mahdollisuus markkinoida omaa alaa ja rakentaa työnantajamielikuvaa. Muutamat vastaajat myös pitivät tärkeänä, että nuori saa mielekkäitä kokemuksia, oppii tunnistamaan omaa osaamistaan ja voi löytää oman alansa.

Tyypillisimmin vastaajien keskuudessa korostettiin, että heidän työpaikalla nuorta ohjataan osan aikaa ja osan aikaa hän tekee tehtäviä itsenäisesti. Tämän vaihtoehdon valikoi selkeä enemmistö, 77 prosenttia vastaajista. Jatkuvan ohjauksen alaisena on vajaa viidennes nuorista (19 %) ja pääsääntöisesti itsenäisesti oli toiminut hyvin pieni osa, noin 4 prosenttia.

Suurin osa vastaajista kertoi, että TET-harjoittelu on ollut merkityksellinen ja myönteinen kokemus sekä yritykselle että nuorille. Vastaajista iso osuus, jopa 84 prosenttia arvioi kokemukset pääosin myönteisiksi. TET-harjoittelijat ovat monen vastaajan mukaan olleet motivoituneita, aktiivisia ja uteliaita oppimaan uutta. Osa vastaajista mainitsi, että TET-harjoittelijoiden kirjo on laaja ja erot nuorten motivaatiossa, sosiaalisissa taidoissa ja kypsyydessä ovat suuria. Vastaajista 54 prosenttia arvioi TET-harjoittelijat erittäin motivoituneiksi ja 42 prosenttia jokseenkin motivoituneiksi. Vain muutama prosentti arvioi heidät joko vähän tai ei lainkaan motivoituneiksi.

Vastaajilta kysyttiin myös, onko TET-harjoittelijoista ollut hyötyä organisaatiolle. Noin neljäsosa (26 %) kertoi harjoittelijoista olleen paljon hyötyä ja hieman yli puolet (54 %) arvioi heistä olleen jonkin verran hyötyä. Vähän hyötyä tai ei lainkaan hyötyä arvioi olleen yhteensä noin viidennes vastaajista (21 %). Työnantajien edustajien mainitsemat hyödyt heidän organisaatiolleen jakautuivat pääsääntöisesti kahteen teemaan. Noin puolet maininnoista koski TET-harjoittelijoiden tuomaa työpanosta yrityksen tehtäviin. Apukäsistä koettiin olevan paljon hyötyä, etenkin kiireisinä aikoina tai sellaisissa töissä, mitä tavallisesti ei ehditä tekemään. Toinen TET-harjoitteluiden tuoma hyöty organisaatioille oli nuorten näkökulman ja ideoiden hyödyntäminen. Nuorten näkemystä hyödynnettiin toiminnan kehittämisessä ja sellaisissa asioissa, joissa nuorilla nähtiin olevan asiantuntemusta, kuten sosiaalisessa mediassa.

TET-harjoittelijoita kesätöihin oli palkannut noin puolet vastaajista (52 %) eli hyvin monessa tapauksessa TET-harjoittelu on toiminut oikeana porttina työelämään.

Suuri osa vastaajista kertoi työelämän pelisääntöihin tutustumisen olevan TET-harjoittelun tärkein oppi nuorille. Näihin pelisääntöihin nähtiin sisältyvän esimerkiksi työaikojen noudattaminen, ohjeiden mukaan toimiminen ja oma-aloitteisuus. Monet vastaajat korostivat myös työelämän sosiaalisten taitojen kehittymistä ja työyhteisön osana toimimista. Tärkeänä pidettiin myös tietyn organisaation arkeen ja tehtäviin tutustumista.

TAPAUSESIMERKKI: METSÄNHOITUYHDISTYS – METSÄ-TET

Myönteisenä esimerkkinä toimivasta ja pitkälle kehitetystä TET-konseptista on Metsä-TET. Metsänhoitoyhdistys on kehittänyt uudentyypisen TET-mallin, jonka idea on yhteistyö metsäalan eri toimijoiden kesken. Taustalla on ajatus tarjota nuorille mahdollisuus tutustua yhden TET-jakson aikana monipuolisesti metsäalaan. TET-jakson aikana ohjaaja ja organisaatio vaihtuu useaan kertaan, joka mahdollistaa myös sen, ettei yksi toimija rasitu liikaa TET-harjoittelijan/harjoittelijoiden ohjaamisesta. TET-harjoittelija saa jakson aikana kattavan läpileikkauksen metsäalasta. Ohjelmassa voi olla mukana esimerkiksi metsäkoneisiin tutustumista, puun ostoon ja metsäsuunnitteluun liittyviin asioihin perehtymistä, puutavara-auton mukana matkustamista, jne. Harjoittelija pääsee jakson aikana toki mukaan myös oikeisiin töihin, kuten paperin silppuamiseen, taimien istuttamiseen, heinäämiseen sekä tietysti myös kahvin keittoon. Osallistuneilta TET-harjoittelijoilta pyydetään palautetta TET-jakson eri osa-alueista jakson lopuksi. Palautteet ja kertyneet kokemukset ovat olleet myönteisiä sekä mukana olleiden yritysten että osallistujien näkökulmasta.

Lähde: Metsänhoitoyhdistys, tietoja:

<https://www.mhy.fi/paijat-hame/tietoa-meista/kouluysteisty/tet>,

palautelomake: <https://www.metsaopetus.fi/fi/ammattillinen+koulutus/tet+palaute/>.

7.3 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmat

Lähes kaikki vastaajat kertoivat, ettei työtehtäviä jaotella heidän yrityksessään sukupuolen mukaan, vaan että kaikki harjoittelijat tekevät samoja tehtäviä. Suurin osa työnantajien edustajista ei ollut huomannut eroa työtehtäviin hakeutumisessa eri sukupuolten välillä. Osa vastaajista kuitenkin kertoi havainneensa tyttöjen hakeutuvan palvelualalle, päiväkoteihin tai toimistotöihin. Poikien taas nähtiin suosivan teknisiä ja fyysisiä tehtäviin sekä esimerkiksi hakeutuvan IT-alalle. Sukupuoliero näkyi myös urheiluseurojen järjestämissä TET-harjoitteluisissa, joissa harjoittelijat olivat pääsääntöisesti kyseisen, nais- tai miesvaltaisen urheilulajin harrastajia.

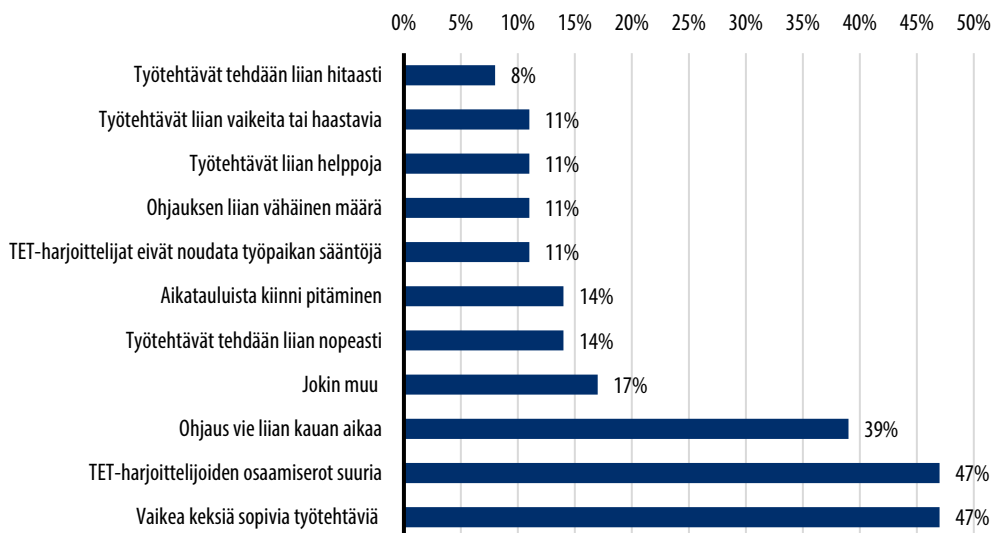
Vastaajat arvioivat, että omalla työpaikalla TET-harjoittelussa olleista kaksi kolmasosaa on ollut tyttöjä (66 %). Maahanmuuttajataustaisia tai muihin vähemmistöryhmiin

kuuluvia TET-harjoittelijoita oli ollut noin puolessa kyselyyn osallistuneista organisaatioista (49 %). Asiaa ei osannut arvioida 14 prosenttia vastaajista ja loput 37 prosenttia kertoi, ettei heitä ole ollut. Suurin osa vastaajista ei nähnyt estettä vähemmistöjen edustajien osallistumisessa TET-harjoitteluun.

Vastaajilta kysyttiin myös, mitkä tekijät vaikuttavat vastaajan oman arvion mukaan siihen, että nuoret hyötyvät tai eivät hyödy TET-jaksoista yhdenvertaisesti. TET-harjoittelun hyödyllisyyteen nuorelle nähtiin olevan pääasiassa kahdenlaisia tekijöitä. Suuri osa vastaajista näki, että tärkein tekijä on TET-harjoitteluun valmistautuminen ja ohjaukseen panostaminen työpaikalla. Pehdytyksen, työyhteisön sitoutuneisuuden ja monipuolisten tehtävien suunnittelun merkitys nähtiin suurena TET-jakson hyödyllisyydessä. Toisena merkittävänä tekijänä vastaajat näkivät nuoren oman motivaation ja asenteen TET-harjoittelua ja työpaikkaa kohtaan. Vastaajat kertoivat, että heikosti motivoitunutta nuorta on vaikeaa kannustaa tai ohjata työssä.

Vastaajia pyydettiin myös kertomaan, millaisia haasteita he olivat kokeneet TET-harjoittelijoiden kanssa. Tyypillisin kohdattu haaste on se, että osaamiserot vastaajien kesken ovat suuria (47 %) ja heille on hankalaa keksiä sopivia tehtäviä (47 %). Oli myös yleistä, että ohjaus koettiin liian paljon aikaa vieväksi (39 %).

Kuvio 5. Koetut haasteet TET-harjoittelijoiden kanssa (N=36).

TET-harjoittelussa ilmeneviä haasteita on pyritty vastaajien mukaan ratkaisemaan ensisijaisesti nuoren kanssa keskustelemalla sekä räätälöimällä tavoitteita ja työtehtäviä yksilöllisesti. Osa vastaajista kertoo, että TET-jaksoista saatujen kokemusten perusteella käytäntöjä pyritään kehittämään seuraavia TET-harjoitteluja varten. Muutama vastaaja mainitsee, että ongelmatilanteissa, kuten vakavissa sääntörikkomuksissa TET-jakso on keskeytetty.

7.4 Työnantajien kehittämissuhteita

Työnantajien edustajista moni oli sitä mieltä, että nuorten kanssa tulisi keskustella yhteisistä tavoitteista TET-jakson alussa ja sen jälkeen. Myös työyhteisössä olisi hyvä pohtia, mitä nuorelta ja TET-jaksolta odotetaan. Työtehtäviä voisi vastaajien mukaan myös räätälöidä nuoren kiinnostuksen kohteiden mukaan. Mielenkiintoiset tehtävät tai jopa oma työprojekti voisivat tuottaa nuorelle kokemuksia siitä, että häntä arvostetaan ja häneen luotetaan osana työyhteisöä. Osa vastaajista myös korosti koulun roolia TET-harjoitteluun valmistautumisessa, tavoitteiden määrittelyssä ja työelämätaitojen harjoittelussa. Tiiviimpi yhteistyö koulun kanssa nähtiin tärkeänä yksilöllisten tavoitteiden asettamisessa nuorelle.

Yhteistyö koulun kanssa nähtiin tärkeänä yrityksen tai organisaation kannalta etenkin TET-jaksojen aikatauluttamisen ja porrastamisen suhteen. Useat vastaajat myös mainitsivat TET-harjoittelun tavoitteiden kirkastamisen työpaikalla ja yhteistyössä koulun kanssa. Myös TET-jakson huolellinen suunnittelu työtehtävien ja ohjausvastuiden osalta voisi vastaajien mukaan tehdä harjoittelusta merkityksellisemmän.

Monet vastaajista näkivät TET-harjoittelun tavoitteiden määrittelyn tärkeänä yhteistyön muotona koulun ja yrityksen välillä. Vastaajat toivoivat myös aktiivisempaa tiedottamista koululta yritysten suuntaan TET-viikkojen aikataulutuksesta. Yhteydenpitoa opettajilta tai opinto-ohjaajilta toivottiin enemmän myös TET-jakson aikana. Lisäksi osa vastaajista ehdotti, että kouluista voitaisiin tehdä tutustumiskäyntejä yrityksiin tai yritykset voisivat tulla esittelemään toimintaansa koululle. Kouluilta toivottiin myös aktiivisuutta erityisryhmiin kuuluvien nuorten tukemisessa TET-harjoitteluun hakeutumisessa ja sen aikana.

Vastaajat toivoivat yleisesti TET-harjoittelun tavoitteiden määrittelyä yhdessä koulun kanssa sekä hyvien käytäntöjen jakamista muiden TET-harjoitteluita järjestävien organisaatioiden kanssa.

7.5 Yhteenveto

Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (yritysyhteistyönäkökulmasta)

Tutkimukseen osallistuneet työnantajat tarjoavat TET-harjoitteluita hyvin mielellään ja niistä on kertynyt paljon myönteisiä kokemuksia. TET-jaksoja ei kuitenkaan suunnitella kovinkaan järjestelmällisesti, eikä niitä ole konseptoitu pidemmälle kovinkaan monessa paikassa. Koulut eivät myöskään tee kovinkaan järjestelmällisesti yhteistyötä työnantajien kanssa, joten yhteistyön lisääminen voisi tuoda lisää etuja ja hyötyjä merkityksellisyyden näkökulmasta. Jatko-opintoihin ohjautumisen näkökulmasta tärkeää olisi saada TET-jakson kautta kokemusta itseään kiinnostavasta alasta. Tutkimuksessa kerätyn muun aineiston perusteella voidaan sanoa, etteivät oppilaat pohdi välttämättä TET-jaksoja tulevaisuuden näkökulmasta, vaan saattavat valita TET-paikan erilaisten syiden perusteella, vaikkapa sijainti, ruokailumahdollisuus tai mahdolliset edut (esimerkiksi ilmainen ruoka). Oppilaiden ohjauksessa on keskeinen rooli sen suhteen, että oppilaat ajattelevat TET-jaksoja tulevaisuuden näkökulmasta.

Millaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita? Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että yritykseen otetaan TET-harjoittelijoita? Millaisia tehtäviä TET-harjoittelijoille annetaan?

Monenlaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita. Keskeisenä asia on se, että harjoittelijoille sopivia tehtäviä löytyy ja että työpaikalla on mahdollisuus ylipäättään ottaa harjoittelijoita. Harjoittelijat tekevät osaamistasoon sopivia tehtäviä, jotka tyypillisesti ovat helposti opittavia, suorittavia tehtäviä. Pidemmälle kehitetyissä TET-konsepteissa, kuten sportti-TET:ssä, oppilaat olivat myös päässeet tekemään kehittämiseen liittyviä tehtäviä, kuten esimerkiksi sosiaalisen median sisältökehittämistä. TET-harjoittelijoiden osaamisen hyödyntämiselle ei ole rajoja, vaan pikemminkin kyse on siitä, miten työnantaja on motivoitunut kehittämään TET-jakson sisältöä oppilaille sopivaksi.

Miten TET-harjoittelu toimii porttina ”oikeisiin” töihin? esim. kesätyöt?

Tutkimuksen kyselyyn osallistuneista vastanneista puolet olivat tarjonneet osallistujille kesätöitä tai muita työmahdollisuuksia, eli TET-toimii oikeana porttina työelämään. TET-jaksojen merkityksellisyyttä tästä näkökulmasta tulisikin painottaa erityisesti, sillä moni oppilas ei osaa ajatella TET-paikan valintaa nimenomaan tästä näkökulmasta.

8 TET, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Anne Kallio & Jukka-Pekka Jänkälä

Koulutus- ja työelämäpolut ovat Suomessa melko voimakkaasti eriytyneet yksilöiden sosiaalisten ominaisuuksien, kuten sukupuolen, ja toisaalta perhetaustaan kytkeytyvien tekijöiden, kuten vanhempien ammattiaseman, perusteella (ks. luku 1.2.1). Tässä tutkimuksessa kerätyistä aineistoista hahmottuu niin ikään erilaisia TET-polkuja oppilaiden sukupuolen, perhetaustan sekä asuinalueen mukaan. Aineistomme eivät kuitenkaan mahdollista juurikaan oppilaiden kieli-, kulttuuri- tai maahanmuuttotaustaan liittyvien kysymysten tarkastelua, koska tällaisia taustatietoja ei ollut saatavilla. Pyrimme tässä kappaleessa vastaamaan TET-jaksojen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymyksiin oppilaiden sukupuolen, perhetaustan ja alueellisuuden, maahanmuuttaja kulttuuritaustan sekä vammaisuuden ja erityisyyden mukaan, aineistojen rajoitteet huomioiden.

8.1 Havaintoja koulujen kyselystä

Yli puolet koulujen kyselyn vastaajista koki, että nuorten TET-jaksokokemukset tai jaksosta saadut hyödyt saattavat riippua oppilaan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevista tekijöistä. Noin 30 vastaajaa tunnisti sosioekonomisen taustan sekä erityisen tuen tarpeen voivan vaikuttaa TET-jaksosta saataviin hyötyihin. Kieli- ja kulttuuritaustasta, asuinpaikasta tai vammaisuudesta tai terveydentilasta johtuvat erot mainittiin 15-19 kertaa. Sukupuolen, uskonnon tai vakaumuksen ei juurikaan uskottu vaikuttavan nuorten kokemuksiin TET-jaksoista. (Onko nuorten TET-jaksokokemuksissa tai TET-jaksoista saaduissa hyödyissä eroja joidenkin seuraavien tekijöiden perusteella? (N=58).)

8.2 Sukupuolen mukaan eriytyviä TET-polkuja

TET-paikkojen sukupuolen mukainen eriytyminen näkyi selkeästi aineistomme nuorten mainitsemisissa TET-paikoissa. Kyselyymme vastanneiden tyttöjen suosituimpia TET-paikkoja olivat naisvaltaiset kasvatuksen ja koulutuksen alat, kuten päiväkodit, iltapäiväkerhot ja peruskoulun alaluokat. Poikien suosituimpia TET-paikkoja olivat puolestaan miesvaltaisen rakentamisen, teollisuuden, kuljetuksen ja kiinteistöhuollon

työpaikat sekä näiden alojen myymälät. Aineistossamme oli joitain vastaajia, jotka eivät olleet identifioineet itseään tytöiksi tai pojiksi. Heidän osaltaan suosituimmat TET-paikat olivat muissa erikoisliikkeissä, kuten vaatekaupoissa tai eläinkaupoissa. Lisäksi kaikkien sukupuoliryhmien kolmeen suosituimpaan TET-paikkaan kuuluivat tavaratalot ja päivittäistavarakaupat, jotka olivat myös opinto-ohjaajien haastattelujen mukaan suurimpia nuorten työllistäjiä TET-jaksoilla. Sukupuolijakauman suhteen tavaratalot ja päivittäistavarakaupat voidaan luokitella tasa-aloiksi (TOL 2008), vaikka kaupan alan sisällä voi tuki ilmetä sukupuolittuneita työtehtäviä.

Kyselyymme vastanneiden tyttöjen TET-paikoista ainoastaan yhden, sähköalan yrityksessä olleen tytön, TET-paikan voidaan sanoa määrittävän miesvaltaiseksi toimialaksi. Lisäksi kolmen muun tytön TET-paikat luokituvat luvussa 2.2.3 kuvatun korkean luokittelumenetelmän mukaisesti miesvaltaisiksi toimialoiksi. Nämä kolme työpaikkaa olivat hevostalli, käsityöliike ja graafisen alan yritys, joiden osalta vähintäänkin käytännön tasolla miesvaltaisuus on kyseenalaista.

Kyselyyn vastanneista pojista sen sijaan noin neljäsosan (24 vastaajaa) ilmoittamat TET-paikat luokitettiin naisvaltaisiksi määrittyville toimialoille. Pojista kahdeksan oli ollut kasvatus- ja opetusalan tehtävissä (kuten alakoulussa kouluavustajana, kukaan heistä ei kuitenkaan ollut ollut varhaiskasvatuksessa), niin ikään kahdeksan ravintola- ja matkailualan työpaikoilla (kuten koulun keittiössä tai pikaruokaravintolassa), kolme oli työllistynyt sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin, kaksi nuorisotyöhön, kaksi liikunta-alan yritykseen ja yksi hiusalan yritykseen. Samantapaisia havaintoja saatiin myös Purkutalkoot -hankkeen yhteydessä tarkastellusta laadullisesta aineistosta. Sielläkin pojilla oli enemmän kokemuksia naisvaltaisella alalla toteutuneesta TET-jaksosta, ja usein juuri kasvatusalalta (Aapola-Kari ym. 2019).

Aineistossamme oli siis yhteensä 25 nuorta, joiden voidaan sanoa työskennelleen sukupuolensa mukaan jotakuinkin ei-niin-perinteisellä alalla. Heidän osuutensa kaikista vastaajista oli yli 10 prosenttia. Näiden nuorten perusteet TET-paikkavalinnoille eivät suuresti poikenneet perinteisemmällä aloilla työskennelleiden nuorten mainitsemista perusteista (ks. luku 6.1). Ei-perinteisellä alalla olleista nuorista yhdeksän mainitsi, että hänen huoltajansa tai muu tuttu aikuinen työskenteli kyseisessä työpaikassa tai samalla alalla. Lisäksi heidän paikan valintaansa olivat vaikuttaneet opinto-ohjaajan vinkit, työsuhde-edut (ilmainen ruoka ravintola-alalla), sukulaisten suositukset, työympäristön tuttuus (erityisesti koulut ja nuorisotyö) sekä lyhyt työmatka.

”Sain TET-paikan Opon avulla, jolla oli keskuksessa tuttu. Minua kiinnostaa lääketiede ja hoitaminen, joten tetissä oli mukavaa.” (Kyselyaineisto, poika, vanhuskeskus)

Kysyimme kyselyssä nuorten kiinnostusta suorittaa TET-jakso sukupuolen mukaan eriperinteisellä alalla. Taustoitimme asiaa toteamalla, että Suomessa työelämä on erityisen jakautunut sukupuolen mukaan, mitä pidetään ongelmallisena sukupuolten tasa-arvon kannalta. Suurin osa kyselyämme osallistuneista nuorista vastasi, etteivät he olisi kiinnostuneita tällaisesta vaihtoehdosta, mutta osassa vastauksissa ilmeni myös potentiaalista kiinnostusta.

“En itse välttämättä olisi kiinnostunut ns. miesten alan töistä, sillä stereotyyppiset jutut kuten autot ja raksa eivät kiinnosta.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Ei tule mieleen mitään erityistä, mutta olisin.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“Ehkä joo. Poliisin työ olisi kiinnostava, vaikka siihen en ehkä haluaisikaan.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“En usko että esim. joku rakennus ala on asia joka kiinnostaa minua.” (Kyselyaineisto, tyttö)

“voisin toki mennä vaikka vaatealalle tai jotain.” (Kyselyaineisto, poika)

“kyllä mää varmaa haluaisin ainaki tutustuu.” (Kyselyaineisto, poika)

“Ehkä.” (Kyselyaineisto, poika)

“Vaikuttaa ihan kiinnostavalta idealta jota voisi kyllä testata. Kätilö taitaa olla miehille aika harvinainen ammatti.” (Kyselyaineisto, poika)

“Ehdottomasti. Tasa-arvoasiat ovat minulle ihan supertärkeitä. Sähköjen kanssa työskentely voisi olla mielenkiintoista.” (Kyselyaineisto, tyttö)

Moni nuorista koki kuitenkin koko kysymyksen sukupuolesta ja TET-paikan valinnasta epäkiinnostavaksi. Osa heistä totesi, ettei tiedä alojen sukupuolittuneisuutta, ja moni korosti, että kysymys sukupuolesta ei millään tavalla vaikuttanut hänen omiin valintoihinsa.

“En ole varma, mikä ala on juuri toisen sukupuolisen valtainen ja mikä ei. Se ei ole tärkeä seikka minun mielestäni.” (Kyselyaineisto, poika)

“Se että miehet ja naiset on usein eri ammateissa on kulttuurinen ilmiö, joka ei erityisemmin vaikuta ajatteluuni.” (Kyselyaineisto, poika)

*”Kuhan vain ammatti kiinnostaa minua, valitsen sen, ei kiinnosta jos on nais- tai mies-
valtainen.”* (Kyselyaineisto, poika)

*”Haluaisin olla rikospsykologi tai sitten haluaisin opiskella oikeustieteitä. en oikein
tiedä minkälainen sukupuolellinen valta kummassakaan ammatissa on.”* (Kyselyai-
neisto, muu sukupuoli)

Osa nuorista tuntui ajattelevan, että sukupuolen mukainen eriytyminen työelämässä on ilmiö, joka perustuu sukupuolten luontaisiin taipumuksiin tai ominaisuuksiin, eikä siihen ole tarvetta tai mahdollisuutta vaikuttaa. Näin sukupuolierot luonnollistettiin joi-
denkin nuorten vastauksissa. Osa heistä totesi myös, että ei saisi pakottaa valitse-
maan tietynlaista paikkaa, tai että kaikkien ei ole mahdollista tutustua kaikkiin aloihin.

*”Miehiä ei kiinnosta tietyt ammatit joissa on paljon naisia ja naisia ei kiinnosta tietyt
ammatit joissa on paljon miehiä. En ole kiinnostunut.”* (Kyselyaineisto, poika)

”esim: rakennus ja voima töissä on miehiä koska he ovat voimakkaampia kuin naiset.”
(Kyselyaineisto, poika)

”Koska miehet ei halua olla partureita ja naiset ei halua olla palomiehiä.” (Kyselyai-
neisto, poika)

Vuoden 2018 Nuorisobarometrissa ilmeni, että 15–29-vuotiaista naispuolisista vastaa-
jista yli puolet (56 %) piti työ- ja koulutusalojen sukupuolen mukaista eriytymistä on-
gelmallisena. Toisaalta miespuolisista vastaajista merkittävästi pienempi osa, vain
noin kolmannes oli samalla näkökannalla. (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 59.) Vuoden
2016 Nuorisobarometri-aineistosta puolestaan ilmeni, että nuorten vapaasti ilmoitta-
mat ammattitoiveet edustivat pitkälti perinteisiä, sukupuolen mukaan jakautuneita am-
mattialoja (Teräsaho & Keski-Petäjä 2017.) Asenteet muuttuvat siis melko hitaasti
nuorten parissa, vaikka osa heistä pitääkin ammattien sukupuolisegregaatiota ongel-
mallisena.

Aineistomme nuorten vastauksista kävi myös ilmi, ettei sukupuolen mukaisen eriyty-
misen ilmiöstä oltu välttämättä keskusteltu heidän kanssaan, eivätkä nuoret välttä-
mättä tiedostaneet, että he olivat saattaneet suorittaa TET-jaksonsa sukupuolelleen
vähemmän perinteisellä alalla. He korostivat valintansa perustuneen yksilölliseen kiin-
nostukseen tai muihin seikkoihin ennemmin kuin haluun tutustua epätyypilliseen am-
mattialaan.

”En oikein välitä tuommoisista asioista [sukupuolen mukaisesta eriytymisestä]. Valitsen sen paikan mikä kiinnostaa minua muista sukupuolista huolimatta.” (Kyselyaineisto, poika, kouluavustaja)

”Siihen vaikuttaa ehkä asiat mitä työssä tehdään. En aio mennä TET-jaksolla tutustumaan näihin [ei-perinteisiin aloihin].” (Kyselyaineisto, tyttö, sähköalan yritys)

Opinto-ohjaajien ja rehtoreiden haastatteluissa tunnistettiin TET-paikkojen sukupuolen mukainen eriytyminen, mutta suhtautuminen eriytyminen syihin ja seurauksiin vaihteli. Yhtäältä opinto-ohjaajat korostivat kiinnostuksen ja kyvykkyyksien merkitystä aloille hakeutumisessa, eivätkä juurikaan pohtineet mielenkiinnon kohteiden ja preferenssien muovautumista myös sukupuolitapaisen kasvatuksen ja sosialisoinnin tuloksena (Lahinen toim. 2019). Toisaalta osa opinto-ohjaajista pyrki aktiivisesti haastamaan oppilaiden käsityksiä sukupuolista ja eri sukupuolille sopivista ammateista omassa ohjaustyössään, esimerkiksi kiinnittämällä huomiota käyttämiinsä esimerkkeihin sekä haastamalla oppilaita pohtimaan ja perustelemaan työelämän sukupuolen mukaisia jakoja. Haastateltavat kertoivat myös valikoivansa sellaisia oppimateriaaleja, joissa ei turhaan toisteta sukupuolistereotyyppioita.

Opinto-ohjaajat eivät kertoneet erityisemmin kannustavansa oppilaita ei-perinteisille aloille. Tämä voi liittyä siihen, että TET-jaksojen tavoitteisiin kuuluu oletus itsenäisestä TET-paikan hankinnasta. Toisaalta yleisesti ottaen kannustusta omien rajojen tai mukavuusalueen ylittämiseen esiintyi. On myös selvää, että pelkkä oppilaiden kannustus ei-perinteisiin TET-paikkoihin on eriytyminen purkamisen näkökulmasta riittämätöntä, ja pahimmillaan nuoret yksin jättävää (vrt. Souto 2020a). Samalla, kun on tärkeää luoda konkreettisia mahdollisuuksia tutustua erilaisiin aloihin ja tehtäviin sukupuolesta riippumatta, on tärkeää panostaa nuorten tukemiseen TET-jaksojen aikana sekä kokemusten purkamiseen jälkikäteen. Muutoin mahdollisuuksia avartaviksi tarkoitetut TET-jaksokokemukset saattavatkin toimia päinvastoin ei-perinteisiltä aloilta poistyöntävästi, mikäli nuori saakin kielteisen kokemuksen.

Yllättäen enemmistö koulujen kyselyn vastaajista ilmoitti, että koulu kannustaa ainakin osittain nuoria hakeutumaan myös sukupuolelleen ei-perinteiseen TET-paikkaan. Vastaajista viidesosa koki, että kannustamista ei juurikaan tapahdu. (Suomessa monet työtehtävät ovat vahvasti joko nais- tai miesenemmistöisiä. Missä määrin koulussanne kannustetaan nuoria hakeutumaan myös sukupuolelleen ei-perinteiseen TET-paikkaan? (%), N=71.)

Kokemuksia sukupuolen perusteella tapahtuvasta häirinnästä, syrjinnästä tai vähätteleystä ei tullut ilmi nuorten aineistossa eikä koulujen ammattilaisten haastatteluissa. Tämä on hieman yllättävää, sillä esimerkiksi Purkutalkoot-hankkeen toisen asteen ammatillisten oppilaitosten oppilaiden sekä opinto-ohjaajien haastatteluissa tuli ilmi

oppilaiden kokemia erilaisia sukupuoleen liittyviä epäasiallisen käytöksen ja kohtelun muotoja (Lahtinen toim. 2019). Myös Kouluterveyskyselyissä on havaittu nuorilla olevan melko paljon kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä; esimerkiksi vuoden 2021 kyselyssä kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä jopa 48 prosenttia vastasi kokeneensa häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua viimeisen vuoden aikana (THL 2021).

Koulujen kyselyssä neljäsosa vastaajista tiesi nuorten kohtaavan epäasiallista käytöstä TET-paikan hankinnassa tai TET-jaksolla (Kohtaavatko nuoret TET-paikan hankinnassa tai TET-jaksoilla sukupuoleen, kulttuuritaustaan, tai esimerkiksi vammaisuuteen perustuvaa häirintää, syrjintää, vähättelyä tai muuta epäasiallista käytöstä? (% , N=76). Yksittäiset vastaajat pitivät syrjintää keskeisenä haasteena nuorten näkökulmasta (Millaisia haasteita TET-harjoitteluihin liittyy nuorten näkökulmasta? (N=78). Tämän ennaltaehkäisystä ei kuitenkaan haastatteluissa juuri mainittu.

8.3 Perhetausta ja alueellisuus

Opinto-ohjaajien haastatteluissa tuli ilmi asuinalueeseen sekä perhetaustaan liittyvää TET-polkujen eriytymistä, joka osaltaan kytkeytyi myös sukupuoleen. Maaseutumaisissa kunnissa työskennelleet opinto-ohjaajat näkivät eriytymisen liittyvän yhtäältä maatalousvaltaiseen elinkeinorakenteeseen ja toisaalta oppilaiden työläistäustaiseen perhetaustaan. Lisäksi on selvää, että harvempaan asutuilla alueilla TET-paikkojen vaihtoehdot ovat kaupunkeihin verrattuna huomattavasti rajatummat: siinä missä suurempien kaupunkien ja taajamien opinto-ohjaajat luettelivat mahdollisina TET-paikkoina muun muassa asianajotoimistoja, arkkitehtitoimistoja ja yliopistoja, pienempien paikkakuntien koulujen opinto-ohjaajat kertoivat ainoastaan perinteisistä käsillä tekemisen ja ruumiillisen työn TET-paikoista. Maaseutumaisilla paikkakunnilla taloudellinen tuki esimerkiksi bussilippujen muodossa voisi avartaa TET-paikkojen mahdollisuuksia monille nuorille. Myös etänä toteutetut TET-jaksot voisivat tarjota toisenlaisia vaihtoehtoja sellaisille paikkakunnille, joilla lähitarjonta on vähäistä.

Rehtorien haastatteluissa nousi esille kaksi asiaa, jotka lisäisivät TET- jaksoiden yhdenvertaisuutta varsinkin harvaan asutulla alueilla: ilmaiset bussikyydit TET-paikkaan ja ruokailu TET-jakson ajan. Ruokailu ei ole TET-paikan tarjoajan velvollisuus. Ruokailun voisi järjestää esimerkiksi TET-paikkaa lähellä olevassa kaupungin organisaatiossa (päiväkoti, alakoulu) mikäli TET-paikka ei sitä tarjoa.

"Että kaikille taataan se kyyditys TET-jakson ajaksi vaikka muuten et ois koulukyytioppilas mutta jos haluat lähteä kaupungin keskustaan, niin bussikortit eli ilmaiset koulukyydit siinä tapauksessa." (Rehtori 3)

Maaseutumaisten paikkakuntien opinto-ohjaajat näkivät sukupuolen kytkeytyvän alueeseen ja perhetaustaan niin, että TET-paikat olivat heidän käsityksensä mukaan sukupuolen suhteen perinteisempiä kuin ne olisivat olleet kaupunkimaisemmissa ympäristöissä.

“Työläistausta tai maalaistausta näkyy silleen että nää mielellään menee, pojat just motonettiin ja tämmösiin, missä tehdään käsillä ja ihan tämmöstä näin. Tytöt tosiaankin näihin päiväkoteihin ja muihin.” (Opinto-ohjaaja 5)

Osalla oppilaista voi olla kiinnostusta, valmiuksia ja mahdollisuuksia lähteä suorittamaan TET-jakso kauemmas omalta paikkakunnaltaan. Lähteminen vaikutti kuitenkin edellyttävän sukulais- tai läheissuhdekontakteja vieraalta paikkakunnalta, muun muassa yösjän järjestymisen vuoksi. On selvää, ettei kaikilla oppilailta tällaisia verkostoja ole. Toisaalta kaikki eivät välttämättä halua lähteä kauemmas TET-jaksolle.

Myös nuorten aineiston havainnot viittaavat siihen, että osalle nuorista sukulaisuus- ja läheissuhteet ovat merkittävä TET-valintojen lähde tai peruste. Kuten luvussa 6 kävi ilmi, kyselyaineiston nuorista noin kolmasosalla työskenteli vanhempi, huoltaja tai joku muu tuttu aikuinen siinä työpaikassa tai alalla, jolla nuori oli ollut viimeisimmässä teetissä. Perhetausta voikin asettaa nuoria eriarvoiseen asemaan myös TET-paikkojen valinnan mahdollisuuksien suhteen, sillä läheissuhteiden kautta nuorille avautuu erilaisia mahdollisuuksia riippuen läheisten koulutus- ja työmarkkinataustasta.

“[...] opolla pitää olla herkät korvat, että jos osa oppilaista saa helposti vanhempien kautta tai heidän tukemana, heillä on hyvät yritysverkostot tai heidän työpaikalle voi ottaa, niin kaikillahan ei ole tätä. Tää on yks semmonen yhdenvertaisuutta särkevä, jos tässä tilanteessa opo ei tule tueksi sellaiselle nuorelle, jolla ei ole näitä verkostoja tai on ehkä aika ujo lähtemään kysymään paikoista ja helpoimmat paikat on ehtiny mennä muille nuorille. Ni siinä ajattelen että, se on sellainen paikka joka ei oo yhdenvertainen koska jokaisella on erilainen elämänpiiri mistä tulee tänne kouluun.” (Rehtori 6.)

8.4 Maahanmuutto- tai kulttuuritausta

Aikaisempien tutkimusten mukaan nuorten jatkokoulutuspolut eriytyvät maahanmuutto- tai kulttuuritaustan mukaan (esim. Souto 2020a; Jahnukainen ym. 2019).

Opinto-ohjaajien haastattelut ja nuorten aineisto mahdollistivat vain heikosti maahanmuutto- tai kulttuuritaustaan liittyvien kysymysten tarkastelun. Haastattelut opinto-oh-

jaajat totesivat, että heidän kouluissaan ei ole kieli- tai kulttuurivähemmistöihin kuuluvia oppilaita, tai sitten heidän tietoonsa ei ollut tullut, että oppilaan äidinkieli, ihonväri tai pukeutuminen olisivat vaikuttaneet TET-paikan hankintaan tai kokemuksiin jaksoilta.

Nuorten aineiston rajoitteet liittyvät ennen kaikkea taustatietojen puutteeseen. Suojatuksemme nuorten anonymiteettia emme kysyneet kyselyssä nuorilta sukupuolen lisäksi muita taustatietoja, eikä liioin nuorten kertomissa TET-kokemuksissa noussut esiin etniseen kategorisointiin, ennakkoluuloihin tai syrjintään liittyviä kokemuksia. Ryhmähaastatteluissa emme myöskään kysyneet nuorten taustatietoja, mutta kaikki haastatellut nuoret puhuivat sujuvaa suomea. Haastatteluissa ei myöskään tullut esiin maahanmuutto- tai kulttuuritaustaan kytkeytyviä kokemuksia.

Osa rehtoreista otti haastatteluissa maahanmuuttotaustaiset oppilaat puheeksi. Kysyttäessä yhdenvertaisuudesta ja TET-jaksoista, suuren kaupungin koulun rehtori toi esille etnisyyden vaikutuksen TET-paikkojen haussa ja työelämässä yleensä.

“Kyllä me siitä ollaan hyvin, ikään kuin kipeän tietoisia, että etenkin vieraskielisten ja äskettäin maahan tulleiden oppilaiden polut jatkokoulutukseen ja työelämään saattaa olla takkuisia tai jäädä kesken. Sitä kyllä opinto-ohjaajat huomioivat, että täytyy tukea oppilaita siinä tet-paikan löytämisessä ja sen työelämäkontaktin saamisessa...” (Rehtori 4)

Konkreettinen ehdotus TET-paikkojen jakautumiseen liittyen nousi samasta koulusta, missä rehtori pohdiskeli etnisyyteen liittyvää yhdenvertaisuutta TET-paikoissa ja peruskoulun jälkeisellä koulutuspolulla. Rohkeammalla ohjauksella voisi tukea etnistä monimuotoisuutta ja kannustaa epätyypillisiin valintoihin.

“etniseen monimuotoisuuteen liittyvä yhdenvertaisuus, ehkä siinäkin olis paikallaan selkeämmin kannustaa epätyypillisiin valintoihin. Mutta se epätyypillinen valinta koskee ehkä enemmänkin sitä koulutuspolkua siis sen peruskoulun jälkeen. Ehkä siinä ois paikallaan että, se että voisko sinne isukin pizzeriaan mennä suomalaistaustainen koulukaveri eikä lapsi itse, ja tämä maahanmuuttajataustainen oppilas ohjata johonkin muualle. Toki tässä ois ollu työmaata, ei oo tää kysymys ollu esillä mutta nyt kun puheeksi tuli niin näinhän sen vois nähdä” (Rehtori 4)

Myös se näkökulma tuli rehtorien haastatteluissa esiin, että heidän kouluissaan ei välttämättä opiskellut yhtään ainoata maahanmuuttotaustaista oppilasta. Tasa-arvoja yhdenvertaisuusasiat eivät olleet nousseet esille ainakaan ongelmien kautta, vaan eräänkin koulun tunnelmaa kuvattiin idylliseksi. Tämä jättää kuitenkin tilaa kysymyk-

selle, oliko kouluissa järjestelmällisemmin pyritty kartoittamaan mahdollisia syrjäntäkökemuksia, joita kohdistuu erilaisiin vähemmistöryhmiin, vai oliko oletusarvona se, että ongelmia ei esiinny, kun niitä ei aktiivisesti tuoda tietoon oppilaiden taholta. Myös kotimaiset vähemmistöryhmät voivat kohdata syrjintää ja ennakkoluuloja, kuten on todettu muun muassa romaninuorten kohdalla (Tuukkanen 2019).

8.5 Vammaisuus ja erityisyys

Tehostettua tai erityistä tukea on syksyllä 2020 saanut 23,1 prosenttia peruskoululaisista (Suomen virallinen tilasto 2020). Tuki ei suoraan tarkoita sitä, että nuoren mahdollisuudet TET-paikan hankkimiseen tai työelämässä pärjäämiseen vaikeutuisivat, mutta heidän tilannettaan on hyvä seurata. Myös Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksessä on kiinnitetty huomiota erityisen tuen oppilaiden mahdollisuuksiin suorittaa TET-jaksoja (Tuukkanen 2019). Rehtoreiden haastatteluissa mainittiin, että TET-paikojen järjestäminen erityisen tuen oppilaille vaatii hyviä kontakteja koululta. Tietyillä työpaikoilla on parempi valmius ottaa tukea vaativa oppilas TET-jaksolle.

“Haastavimmilla oppilailla on TET tällä samalla systeemillä kuin yleisopetuksella, jos ne siihen pystyy. Mut sitten on hyvin yksilöllistä junailua tehty niille jotka vaatii yksilöllistä tukea. Autettu siinä että jonkunlaista paikkaa löytys työelämässä jatkossa.” (Rehtori 5)

Kahden kaupungin ohjaussuunnitelmissa oli esillä terveydenhoitaja ja hänen roolinsa. Toisen kaupungin ohjaussuunnitelmassa terveydenhoitajan rooliin oli sanoitettu näin: *”8. luokalla oppilaan terveystarkastuksessa huomioidaan mahdolliset uravalintaan vaikuttavat terveydelliset tekijät [...] ”Erityistä ja tehostettua tukea tarvitsevien oppilaiden osalta tilannekartoitus jatko-opintojen ohjausta varten, tarpeen mukaan aloitetaan urasuunnitteluun liittyvä henkilökohtainen ohjaus”*. Lisäksi kolmannen kaupungin ohjaussuunnitelmaan oli kirjattu kattavasti erityistä tukea tarvitsevien tarvitsema ohjauksellinen tuki työelämään tutustumisessa. Erityisen tuen oppilaiden oli mahdollista suorittaa TET-jakso kaupungin järjestämässä työtoiminnassa. Tämä nähtiin myös yhtenä siirtymävaihtoehtona peruskoulun jälkeen.

Rehtoreiden haastatteluissa nähtiin tärkeänä se, että myös erityisen tuen tarpeessa oleva oppilas pääsisi yhdenvertaisesti tutustumaan työelämään. Yhdessä haastattelussa mainittiin, että muun muassa näkövammaisia ja liikuntaesteisiä oppilaita on ollut TET-jaksolla. Työelämäjakso nähtiin myös koulunkäyntiin motivoivana asiana.

“[...]erityisen tuen oppilaat, joilla on voinu olla ehkä muuten haasteita koulunkäynnissä, ni joidenki kohalla mietitty jos on muutenki räätälöityä vähän ollu koulunkäynti,

ni heille jopa ylimäärästä tettiin tai muuta työelämäyhteistyötä, tämmösiä yksittäistapaauksia. Se on kannustanut, TET-jakso on tuonut vauhtia koulunkäyntiin.” (Rehtori 6)

Koulujen kyselyn mukaan lähes joka koulussa panostetaan siihen, että erityistä tukea tarvitsevat oppilaat pääsisivät aitoon työpaikkaan TET-jaksolla, (Koulussamme panostetaan siihen, että erityistä tukea tarvitsevat oppilaat pystyvät käymään TET-jakson aidolla työpaikalla (% , N=90)), mutta opinto-ohjaajien haastattelujen mukaan TET-paikoilla ei välttämättä aina olla valmistauduttu kohtaamaan erityistarpeisia tai vammaisia nuoria. Eräs haastateltu opinto-ohjaaja nosti esiin sen, että työnantaja pyritään ohjeistamaan etukäteen nuorten erityisyydestä. Kyseisessä koulussa oli opinto-ohjaajan tietoon tullut yksi tapaus, jossa fyysisestä haasteesta kärsinyt nuori oli kohdannut työpaikalla epäasiallista käytöstä muiden työntekijöiden taholta. Tällä työpaikalla nuoren tilanteesta ei tiedetty etukäteen, eikä haaste näkynyt ulospäin. Onkin tärkeää, että kouluissa huolehditaan työpaikkojen riittävästä ohjeistuksesta ja tuesta erityistarpeisten ja vammaisten nuorten kohtaamiseen ja ohjaamiseen liittyen.

8.6 Työelämän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymykset osana TET-ohjausta

Aikaisemmista tutkimuksista tiedetään, että sukupuolittuneet kokemukset, häirintä, syrjintä, rasismi ja muu epäasiallinen kohtelu ovat kohtuullisen yleisiä ilmiöitä työelämässä (Sutela ym. 2019; Keyriläinen 2020; Lahtinen toim. 2019). Opinto-ohjaajien haastatteluissa tiedusteltiin sitä, miten tällaisten ilmiöiden kohtaamiseen työelämässä varaudutaan oppilaiden kanssa.

Haastatteluiden perusteella sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemojen käsittely TET-jaksojen ohjauksessa on vaihtelevaa. Osa opinto-ohjaajista kertoi, että häirinnän, vähättelyn ja syrjinnän teemoja käydään läpi TET-jaksoihin valmistautuessa osana yleisten työelämän pelisääntöjen läpikäymistä. Osa arveli, että teemat ovat kouluarjessa muutoinkin pinnalla ja oppilaille tuttuja esimerkiksi kiusaamisen vastaiseen toimintaan liittyen. Aineenopettajien, kuten yhteiskuntaopin opettajan, uskottiin myös käsittelevän teemoja osana opetustaan.

“Joo meillä on tuo [oppilaanohjauksen oppikirja] käytössä niin siinä on tarkoituksella nää, alustavat työelämäasiat on jo siinä seiska-kasilla, jossa on käsitelty näitä asioita, yleensä niinkun työelämää. Sitten ysillä tulee vähän tarkempi missä tulee järjestäytyminen ja muu vastaava. Mutta käsitellään kyllä, myöskin niitä ikäviä asioita mitä voi

tulla eteen. Tästä häirinnästä ollaan puhuttu alustavasti jo seiskalla, kiusaamisen yhteydessä, niinkun seksuaalisesta häirinnästä, että seksuaalinen häirintä ei oo pelkääntään sitä että käy käsiks, vaan myöskin tämmönen sanallinen viestintä voi olla seksuaalista häirintää.” (Opinto-ohjaaja 5)

Opinto-ohjaajat myös mainitsivat ottavansa sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemoja käsittelyyn syvällisemmin silloin, kun huomaavat siihen olevan tarvetta. Tarpeen he kertoivat huomaavansa oppilaiden reaktioista.

“Mä välillä huomaan että tavallaan joku on ahdistunut jo siinä vaiheessa kun puhutaan siitä. Ja silloin mä aavistan että jossain vaiheessa hänellä on täytynyt olla joku huono kokemus [...] niin yleensä sellasessa tilanteessa mä otan siinä ryhmä kanssa käsitteilyyn myös tällaisia [tasa-arvon ja yhdevertaisuuden teemoja] [...] Mul on semmonen perus materiaali [...] missä on tettiäisen velvollisuudet ja oikeudet, lähen sen pohjalta ja käyn läpi, otan esimerkkejä et mitä se voi tarkoittaa tämmösessä kohtelussa sitten siellä. Semmonen peruskaava, ja yritän olla hoksottimet tarkkana, jos joku reagoi siellä tunnilla vahvemmin, pyydän hänet sitten yksilökeskusteluun vielä.” (Opinto-ohjaaja 1)

Kaiken kaikkiaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemojen käsittely vaikutti usein jäävän melko kevyiden mainintojen tasolle TET-jaksojen ohjauksessa. Vaikka oppilaita kehoitettaisiin olemaan yhteydessä kouluun tai vanhempiin matalalla kynnyksellä minkä tahansa itseään mietityttävän asian kanssa, voivat epäasiallisen kohtelun kokemukset jäädä opinto-ohjaajilta piiloon. Oppilaat eivät välttämättä tunnista kohtaavansa lain tai hyvien toimintatapojen vastaista kohtelua. Oppilaat eivät esimerkiksi välttämättä osaa sanoittaa sukupuolittuneita kokemuksia, kuten sukupuolen perusteella jaettuja työtehtäviä, jos heille ei kerrota ennen TET-jaksoa, että sukupuoli ei ole hyväksyttävä peruste olettaa yksilöiden taitoja tai kiinnostuksen kohteita työtehtäviä jaettaessa.

8.7 Yhteenveto

Millä tavalla oppilaiden taustasta (kieli- ja kulttuuritausta, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve, sosioekonominen tausta, sukupuoli) johtuvia lähtökohtia ja tarpeita huomioidaan TET-jaksoja koskevassa ohjeistuksessa, hakeutumisen tuessa ja toteutumisen seurannassa?

Tällä hetkellä ei ole käytettävissä kattavaa seurantatietoa TET-jaksojen toteutumisesta, ei myöskään esimerkiksi siitä, millaisissa TET-paikoissa oppilaat ovat olleet. Ei

siis pystytä varmuudella tietämään, millaista eriytymistä sukupuolen, kieli- tai kulttuuri-taustan tai sosioekonomisen taustan perusteella tapahtuu. On kuitenkin syytä olettaa, että näillä tekijöillä on vaikutusta siihen, miten TET-jaksot toteutuvat.

Omassa aineistossamme näkyi TET-polkujen sukupuolen mukainen eriytyminen. Opinto-ohjaajien ja rehtorien suhtautuminen eriytymisen syihin ja seurauksiin vaihteli luontaisten ja sisäsyntyisten mielenkiinnon kohteiden korostamisesta aktiivisiin pyrkimyksiin haastaa sukupuoliin liitettyjä normeja ja stereotyyppioita. Monesti nuoret hankkivat TET-paikkansa itse omien verkostojensa avulla, jolloin opinto-ohjaajan apua ei edes pyydetty.

Sukupuolen mukaan eriytyneet TET-valinnat kytkeytyvät osaltaan nuorten perhetaustaan ja asuinalueiden elinkeinorakenteisiin. Tulokset viittaavat siihen, että osalle nuorista sukulaisuus- ja läheissuhteet ovat merkittävä tekijä TET-valintojen kohdistumisessa. Perhetausta voi asettaa nuoria eriarvoiseen asemaan TET-paikkojen valinnan mahdollisuuksien suhteen, sillä läheissuhteiden kautta nuorille avautuu erilaisia mahdollisuuksia riippuen läheisten koulutus- ja työmarkkinataustasta.

Kerätyissä aineistoissa tuli ilmi vain vähän oppilaiden kieli-, kulttuuri- tai maahanmuuttoaustaa liittyviä kysymyksiä. Toisaalta aineistosta kävi ilmi, että TET-paikoilla ei välttämättä aina olla valmistauduttu kohtaamaan erityistarpeisia tai vammaisia nuoria.

Miten käytännössä varmistetaan, että tytöt ja pojat eivät päädy vain omalle sukupuolelleen tyypilliseen työpaikkaan?

Yksittäisenä toimenpiteenä oppilaiden kannustusta ei-perinteisiin TET-paikkoihin ei ole syytä pitää riittävänä keinona pinttyneiden sukupuolijakojen murtamiseen. Paikoin opinto-ohjaajat käsittelevät sukupuolten tasa-arvokysymyksiä työelämässä, mutta kaikissa kouluissa asia ei nouse esiin. Samalla, kun on tärkeää luoda konkreettisia mahdollisuuksia nuorille tutustua erilaisiin aloihin ja tehtäviin sukupuolesta riippumatta, on tärkeää panostaa TET-jaksojen aikaiseen tukeen, kokemusten purkamiseen sekä segregaaation ilmiön käsittelyyn osana TET-jaksojen ohjausta. Myös työnantajien keskuudessa olisi syytä herätellä pohtimaan segregaaation vastaisia toimia nuorten harjoittelupaikkojen tarjonnan osalta.

Miten kunnissa ja kouluissa ehkäistään TET-harjoittelun aikana mahdollisesti tapahtuvaa, nuoriin kohdistuvaa, häirintää?

Työelämän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymyksiä käsitellään kouluissa osana laajempia oppimiskokonaisuuksia. Kaiken kaikkiaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemojen käsittely vaikuttaa usein jäävän TET-jaksoihin liittyvässä ohjauksessa melko

kevyiden mainintojen tasolle. Osa opinto-ohjaajista käy vierailulla oppilaiden työpaikoilla TET-jakson aikana, ja tällöin nuorilla on mahdollisuus nostaa esiin mahdollisia epäkohtia tai ikäviä kokemuksia. Opinto-ohjaajat monesti korostavat oppilaille, että heihin voi ottaa yhteyttä kaikissa ilmenevissä ongelmatilanteissa TET:in aikana.

9 TET-jaksojen merkitykset ja tavoitteet

Jenni Lahtinen, Aino Pietarinen & Jukka-Pekka Jänkälä

Tässä kappaleessa pohditaan TET-jaksojen merkityksiä ja tavoitteita laajemmasta näkökulmasta, erityisesti tulevaisuuden valintojen suhteen.

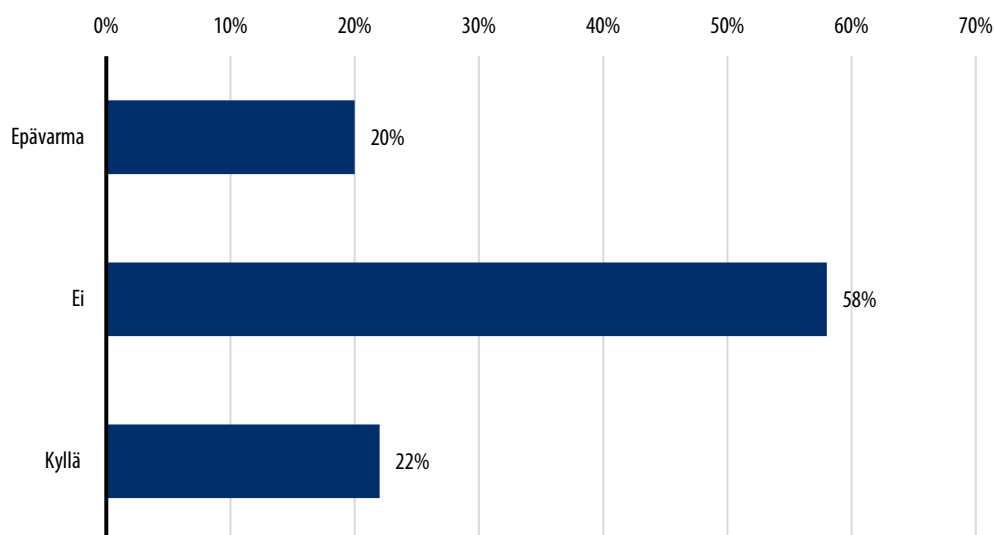
9.1 “Tiedän nyt ainakin sen, millä alalla en halua työskennellä” – TET ja tulevaisuuden valinnat

Nuorten tulevaisuuteen ja tuleviin urapolkuihin liittyen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa nostetaan esiin ammatillisten kiinnostusten kohteiden tunnistaminen sekä jatko-opintovalintojen tekeminen perustellusti ja omista lähtökohdistaan käsin (POPS 2014, luvut 3.3 ja 15.2). Myös koulujen henkilökunnalle suunnatun kyselyn avovastauksissa TET-jaksojen tärkeimpänä tavoitteena mainittiin TET-jaksojen merkitys tulevaisuuden valintojen kannalta: 69:stä avokysymykseen vastanneesta henkilöstä 20 mainitsi kiinnostuksen kohteiden pohtimisen ja jatko-koulutusvalinnat avovastauksessaan. Ohjauksen näkökulmasta TET-jaksot voidaan siis käsittää yhtenä keinona tunnistaa omia kiinnostuksen kohteitaan ja areenana pohtia omia tulevaisuuden suunnitelmiaan (myös Niemi 2016.) Haastatellut ammattilaiset näkivät onnistuneen TET-jakson tuovan motivaatiota opiskeluun.

”Osa saanu varmaankin ysiluokalla ylimääräsen buustin, kun on tetti onnistunu ja on kokenu sen mielekkääksi ja tärkeäksi ni se on voinu näkyä ehkä loppukirinä, että tuolle oksalle haluan ja ponnistellu koulun tuella vielä paremmin kuin ilman tettiä. Ja varmaan paljon on tämmösiä hyviä onnistumisen kokemuksia että on tuonu lisää virtaa koulunkäyntiin.” (Opinto-ohjaaja 6)

Kysyimme nuorilta halukkuutta työskennellä tulevaisuudessa alalla, jolla suoritti TET-jakson. Suurin osa (58 %) vastasi, ettei olisi kiinnostunut tulevaisuudessa työskentelemään kyseisellä alalla (Kuvio 6). Reilu viidennes vastasi puolestaan myöntävästi ja viidennes suhtautui asiaan epävarmasti.

Kuvio 6. Nuorten halukkuus työskennellä tulevaisuudessa alalla, jolla suoritti TET-jakson (N=208).

Kieltävissä vastauksissa nuoret kertoivat syiksi alan tai työtehtävien kiinnostamattomuuden. Alaa ei siis koettu “omana juttuna”. Myös työn raskaus, työtehtävien yksipuolisuus ja alan matala palkkataso mainittiin syiksi.

“En, koska autoalalla on huono palkka ja se käy tylsäksi nopeaa.” (Kyselyaineisto, poika, autoala)

Myöntävissä vastauksissa korostui puolestaan kieltävien vastausten kääntöpuolet: mielenkiintoiset työtehtävät, oma kiinnostus kyseistä alaa kohtaan, työn monipuolisuus ja vaihtelevat työtehtävät sekä korkea palkkataso. Myös kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan ja alan hyvät työllistymismahdollisuudet mainittiin muutamassa vastauksessa.

“Haluaisin koska alalla on paljon erilaisia töitä, hyvä palkkataso ja se ei ole vaarassa kadota.” (Kyselyaineisto, tyttö, rahoitus- ja vakuutusala)

Epävarmoissa vastauksissa puolestaan todettiin usein, että työtä voisi tehdä väliaikaisesti, esimerkiksi opintojen ohella tai kesätyönä, mutta omat pidemmän aikavälin päämäärät siinsivät jossain muualla.

“En, sillä se oli aika yksitoikkoista, eikä siinä päässyt hyödyntämään omia vahvuuksia ja taitoja kovinkaan paljon. Voisihan tuota toki opiskelun ohella tehdä.” (Kyselyaineisto, tyttö päivittäistavarakauppa)

Kysyimme myös TET-jakson vaikutuksista nuoren tulevaisuuden toiveammattiin, yhteishakuun sekä käsityksiin työelämästä ja kyseisestä alasta. Osalle nuorista TET-jaksot olivat tarjonneet uusia näkökulmia omiin tulevaisuuden suunnitelmiin. Osan mielikuvat työelämästä tai alasta olivat muuttuneet tai monipuolistuneet.

“Tajusin, että haluan tehdä työkseni jotain, jossa voin olla aktiivinen.” (Kyselyaineisto, tyttö, kirjasto)

“Oli sellaista vaikutusta, että sain enemmän kiinnostusta fysiikkaan, lääketieteeseen ja lääketieteellisiin laitteisiin.” (Kyselyaineisto, poika, terveydenhuollon laitteita valmistava yritys)

“Työ oli rankempaa, miltä se vaikuttaa, sillä istumista ei ollut juuri yhtään koko päivän aikana.” (Kyselyaineisto, tyttö, tavaratalo)

Moni kuitenkin totesi, ettei TET-jaksolla ollut juurikaan vaikutusta tulevaisuuden suunnitelmiin tai käsityksiin työelämästä, vaan ennakkokäsitykset vastasivat pitkälti todellisuutta. Osa myös totesi, että he olivat tunnistaneeen kyseisen alan sellaiseksi, jolla eivät ainakaan halua tulevaisuudessa työskennellä.

“Tiedän nyt ainakin sen, että en tahdo työskennellä kauppa-alalla.” (Kyselyaineisto, tyttö, päivittäistavarakauppa)

Suurimman hyödyn tulevaisuuden valintojen näkökulmasta vaikuttivat saaneen ne nuoret, jotka olivat jo lähtökohtaisesti hakeutuneet tettiin itseään kiinnostavalle alalle tai itseään kiinnostavaan yritykseen. Esimerkiksi eräs ympäristöalan yrityksessä TET-jakson suorittanut nuori kertoi tienneensä hyvissä ajoin haluavansa kyseiseen työpaikkaan töihin. TET-jakso oli vahvistanut tätä tunnetta ja vaikuttanut myös lukion ainevalintoihin.

Moni nuori kuitenkin valitsee TET-paikan käytännöllisten syiden sekä TET-paikkojen saatavuuden näkökulmasta (ks. luku 6.1). Kyselyaineiston nuorista yli 80 prosenttia totesikin, että TET-jakso ei vaikuttanut mitenkään jatko-opintosuunnitelmiin, tai he eivät osanneet nimetä vaikutusta tai olivat jättäneet vastaamatta kyseiseen kysymyseen.

Yksikään sukupuolensa perusteella ei-perinteisellä alalla TET:issä olleista nuorista ei kertonut varauksettomasti haluavansa työskennellä kyseisellä alalla tulevaisuudessa. Osa heistä ilmoitti suoraan, että kyseinen ala ei kiinnosta, alan palkkaus on liian matala tai työ liian raskasta. Osa ei osannut vielä muodostaa kantaansa. Osa puolestaan totesi, että voisi työskennellä tulevaisuudessa TET-paikkaan liittyvällä alalla, mutta

mieluiten korkeammassa ammattiasemassa, kuten lääkärinä. Alojen sukupuolija-kaumat eivät nousseet esiin perusteina haluta tai olla haluamatta työskennellä alalla tulevaisuudessa. On kuitenkin hyvä huomata, että kokemus siitä, että ala ei ole “oma juttu” voi syntyä suhteessa alan sukupuolitapaisuuksiin, vaikkei sitä niin tutkijoille sa-noitettaisikaan.

Haastatellut opinto-ohjaajat ja rehtorit tunnistivat TET:in merkityksen nuorille itseään kiinnostavan alan tai työtehtävien löytämisessä, sekä mahdollisuudessa saada kesä-työpaikka. Haastatteluissa korostui kuitenkin käsitys siitä, ettei oman alan löytäminen ole TET-jaksojen keskeisin merkitys. Enemminkin mahdollisuus “oman jutun” löytämi-seen koettiin positiivisena lisänä. Opinto-ohjaajat ja rehtorit näkivät myös nuoren ko-kemuksen siitä, ettei kyseinen ala tai työtehtävä itseä kiinnosta, koulutuspolun kan-nalta arvokkaana havaintona.

Koulujen kyselyssä TET-jakson keskeisimpänä hyötynä pidettiin työelämän pelisään-töihin tutustumista, mutta yllättäen vain viidesosa piti työntekijän oikeuksiin ja vastui-siin tutustumista keskeisenä TET-jaksoon liittyvänä hyötynä (Mitkä ovat keskeisimmät hyödyt TET-jaksosta? (N=81)). On mahdollista, että vastaajat ovat ajatelleet kysymyk-sen koskettavan vain työpaikalla saatavia oppeja, jolloin TET-jaksoon valmentavien työelämätaitojen opetus olisi suljettu vastausten ulkopuolelle. Hieman yli puolet piti keskeisenä TET-jaksoista saatavana hyötynä omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden tunnistamista ja sosiaalisten taitojen kehittymistä, kun taas erilaisia työhön ja yhteishakuun valmistavia oppeja piti tärkeänä alle puolet (Mitkä ovat keskeisimmät hyödyt TET-jaksosta? (N=81)).

Vaikka haastatellut opinto-ohjaajat kokivat TET-jaksojen toimivan yleisesti ottaen hy-vin, toivat erityisesti pienempien paikkakuntien koulujen opinto-ohjaajat esiin kriittisiä näkemyksiä TET-jaksojen merkityksellisyydestä tulevaisuuden valintojen kannalta. Pienemmällä paikkakunnilla mahdollisuudet tutustua erilaisiin aloihin monipuolisesti, mahdollisesti omien kiinnostuksen kohteiden mukaan, ovat hyvin rajatut.

“Toki opona toivoisin et vaikuttais, et auttais sitä ns. ammatinvalintaa ja tulevaa yh-teishakua. Mutta mun täytyy olla rehellinen et koska ne paikat on rajallisia täällä, niin se ei sen takia ehkä aina sitä tue. [...] et tääl ei oo sellaisia työpaikkoja, mihin vaadi-taan vaikka korkeakoulututkinto. Sillon tavallan ne ohjaa vain sinne amiksen suun-taan, se ei ole minusta huono asia, mutta olis kiva että he pystyis näkemään sitä sel-lasta, että se jos se lukio voiskin olla vaihtoehto niin minkälaisia työpaikkoja sitten on, kun on käynyt korkeakoulututkinnon. Että he näkis enemmän sitä vaihteleuvuutta, sitä mä ajattelen.” (Opinto-ohjaaja 1)

Omien kiinnostusten kohteiden mukaisia TET-paikkoja rajaavat myös työpaikkojen turvallisuuteen liittyvät näkökulmat. Useat ammatit, kuten poliisiin, psykologin tai ensihoitajan ammatit, eivät ole turvallisuussyistä mahdollisia TET-paikkoja. Tämä rajaa TET-jakson mahdollisuuksia tukea ammatinvalintaa. Haastatellut opinto-ohjaajat nostivatkin esille sen, että TET-jaksojen vaihtoehtoisia toteutustapoja olisi hyvä kehittää alavalintojen tuen näkökulmasta. Yksi tapa tähän voisi olla TET-jaksojen korvaaminen ammattilaisten haastatteluilla ja vierailuilla.

“[E]nsihoitaja vois esitellä ambulanssia, kertoo millaisia hälytyksiä voi tulla ja miltä nämä tuntuu, ja kuinka siitä työstä voi nollata itsensä. Oikeustieteilijä vois kertoa miltä tuntuu kun oikeudessa puolustettava ihminen saa vapauttavan tuomion [...] Tai poliisi kertoo niinkun oman karun näkemyksensä vaikkapa nuorison pahoinvoinnista ja työn raskaudesta, kaikesta tämmösestä [...] Koska kaikkiin [työpaikkoihin] ei oo mitään mahdollisuutta päästä.” (Opinto-ohjaaja 5)

Tulevaisuuden valintoihin liittyen on hyvä huomata, että työelämään tutustuminen harjoittelujaksoilla olisi tärkeää myös opintopolun myöhemmissä vaiheissa. Siinä missä yläkoulun TET-jaksojen merkitykset liittyvät vahvasti ensimmäisiin työelämäkokemuksiin ylipäätään, myöhemmässä vaiheessa harjoittelujaksot voisivat edistää tehokkaammin itselle sopivan alan löytämistä.

“[...] ammattikoulun, ammattikorkeakoulun [ja] yliopiston harjoittelut, ne on tosi tärkeitä koska silloin on mahdollisuus kokeilla. Pidän äärettömän tärkeänä nimenomaan työelämän ja myös oman jaksamisen ja oman uratytytyväisyyden kannalta, on tosi tärkeää että harjoitteluja on joka asteella. Tää on ensimmäinen täällä peruskoulussa ja se luo jo jotakin pohjaa. Sit se on seuraavassa opinahjossa tärkeä, sit ku on useampia harjoitteluita niin voi käydä erilaisissa paikoissa ja sitä kautta löytää mikä on oma juttu.” (Rehtori 1)

Analyyysin perusteella vaikuttaa siltä, että nykyisellään TET-jaksot hyödyttävät vain osaa nuorista omien kiinnostuksen kohteiden ja tulevaisuudensuunnitelmien pohdinnassa. Toisaalta myös kokemus siitä, että kyseinen ala ei ole oma juttu, tulisi nähdä hyödyllisenä havaintona tulevaisuuden valintojen näkökulmasta.

Moni nuori mainitsi harjoittelun yhteydessä saamansa myönteisen palautteen. Tätä voi pitää erittäin tärkeänä elementtinä työelämään tutustumisjaksossa. Nuori saa tilaisuuden tutustua uudenlaiseen toimintaympäristöön, erityyppisiä tehtäviä suoritettavakseen, ja toiset työpaikan työntekijät arvioivat hänen toimintaansa ja antavat siitä palautetta. Monelle nuorelle oli selvästi ollut suuri merkitys sillä, että häntä oli keuhuttu työskentelystä. Myönteinen palaute voi lisätä itseluottamusta ja -tuntemusta ja auttaa löytämään omia vahvuuksia.

9.2 Yhteisöllistä oppimista ja stereotyyppien purkamista – TET-jaksojen yhteisölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset

Kriittisen opinto- ja uraohjauksen teorioissa ja käytännöissä on viime vuosina kritisoitu ohjauksen yksilökeskeisyyttä ja peräänkuulutettu vahvempaa vallitsevien, yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin kytkeytyvien olosuhteiden ja normien kriittistä tarkastelua ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta toimimista (Hooley ym. 2018; Souto 2020b). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna myös TET-jaksot kokonaisuudessaan voidaan hahmottaa yhteisöllisenä prosessina. Paikan valinta ja hankkiminen tapahtuvat osana koulu-, perhe-, vertais- sekä muita paikallisia yhteisöjä. Itse työelämään tutustumisjaksolla oppilaat ovat osa työpaikan työyhteisöä. Nämä pienemmät yhteisöt ovat lisäksi osa laajempia paikallisia ja globaaleja yhteisöjä ja siten sidoksissa myös yhteiskunnallisiin virtauksiin, kuten vallitseviin normeihin ja hierarkioihin sekä globaaliin eriarvoisuuteen.

TET-jaksoihin liittyen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa nostetaan esiin niin yksilöön kuin yhteisöihin liittyviä tavoitteita. Yksilöön keskittyviä mainittuja tavoitteita ovat muun muassa työelämässä vaadittavan käyttäytymisen ja vuorovaikutus- sekä yhteistyötaitojen oppiminen. Yksilöä ympäröivään lähiyhteisöön kytkeytyvistä tavoitteista mainitaan muun muassa lähialueen elinkeinoelämän tuntemus, yhteistyökokemukset muiden kuin koulun toimijoiden kanssa sekä oman työn ja riittäjyyden merkityksen tunnistaminen. Sen sijaan yhteisöjen ja yhteiskunnan uudistamiseen liittyvät tavoitteet ovat pienemmässä roolissa, mutta luvussa 15.2 mainitaan, että oppilaiden tulee tehdä työhön ja tulevaisuuteen liittyviä valintoja sukupuoliroolien ja muiden roolimallien vaikutukset tiedostaen. (POPS 2014, luvut 3.3 ja 15.2.)

Opinto-ohjaajien ja rehtoreiden haastatteluissa sekä koulujen henkilökunnalle suunnatussa kyselyssä nousi esille TET-jaksojen yksilön tietojen ja taitojen karttumiseen liittyviä merkityksiä. Kyselyn 69:stä avokysymykseen vastanneesta henkilöstä 58 mainitsi oppilaan työelämäntuntemuksen ja työelämätaidot TET-jaksojen tärkeimmiksi tavoitteiksi. Lisäksi ammattilaiset näkivät nuorten oppivan TET-jaksojen aikana työnhakutaitoja sekä itsensä kehittämiseen liittyviä taitoja, kuten oma-aloitteisuutta, ystävällisyyttä ja toisten huomioon ottamista sekä toisaalta itsestä huolehtimista. Myös itsetunnon vahvistuminen, ammatillinen kasvu ja käsitys itsestä työntekijänä mainittiin TET-jaksojen yksilöllisinä merkityksinä. TET-jaksoihin kuuluu usein työnantajan kirjoittama, positiivissävytteinen palaute titteliläisen työskentelystä. Kannustavan palautteen nähtiin vaikuttavan positiivisesti nuoren itsetuntoon, ja toisaalta myös käsityksiin itsestä työntekijänä. Myös nuoret mainitsivat hyvän palautteen merkityksellisenä asiana TET-jaksolta.

“Pitää ajatella että monelle ensimmäinen tutustuminen työelämään. Siinä tulee itsensä ylittäminen jo kun uskallat mennä kysymään TET-paikkaa. Esittelemään ittes täysin vieraalle ihmiselle, siinä on eka askel hyvään suuntaan otettu. Tämmösiä ihmisyhteeseen liittyviä taitoja ja inhimillisyyteen liittyviä taitoja, myös kansalaistaitoja että kuinka työpaikkaa haetaan.” (Rehtori 3)

Yksilöllisten tavoitteiden ja merkitysten ohella TET-jaksoilla nähtiin olevan myös yhteisölliseen ulottuvuuteen kytkeytyviä merkityksiä. TET-jakson aikana nuori kasvaa ja kehittyy osana erilaisia yhteisöjä. Koulujen henkilökunnan aineistoissa TET-jaksojen työelämään liittyvä yhteisöllinen ulottuvuus tuli ilmi puheessa työelämäkontakteista, työyhteisön osallisuudesta, sekä työyhteisön jäsenenä toimimisesta. Kyselyn 69:stä avokysymykseen vastanneesta henkilöstä kahdeksan mainitsi vastauksessaan TET-jakson yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteeksi työyhteisön sosiaaliseen todellisuuteen kiinnittymisen mahdollisuuden.

“Nuoren pääseminen työelämään katsomaan, kuuntelemaan ja osallistumaan.” (Koulujen henkilökunnan kysely, hankekoordinaattori)

Myös TET-jaksokokemusten purkaminen yhteisillä ryhmänohjaustunneilla on vahvasti yhteisöllinen prosessi, jonka aikana nuoret voivat oppia toisiltaan, ja toisaalta koko vertaisryhmä voi oppia ja kehittyä.

“Sitten käydään kierros, jossa jokainen kertoo omasta tetistänsä ja mul on runko täydentäviä kysymyksiä, mitä minä sitten kysyn, jos oppilas ei niitä huomaa kertoa. Että luokkakaveritkin saa tietoon että millasta siellä oli, mitä siellä tehtiin ja käydään läpi nää ammatit mitä siellä on ja tuntuko joku niistä ammateista siltä että sitä ois ehkä voinu ajatella itselleen.” (Opinto-ohjaaja 5)

Opinto-ohjaajien kertoman mukaan nuoret myös jakoivat TET-kokemuksiaan keskenään kouluarjen epävirallisissa kohtaamisissa, mikä osaltaan korostaa TET:in vertais-yhteisöllistä luonnetta:

“Ja kavereiden kans [ne] juttelee käytävillä, et minkälaista sul oli ja näin.” (Opinto-ohjaaja 2)

Yllä olevat havainnot ilmentävät TET-jaksojen yksilöllistä sekä yhteisöllistä prosessia. Aineistoissamme esiintyi vain vähän vallitsevien olosuhteiden kriittiseen tarkasteluun tai yhteisöjen ja yhteiskunnan uudistamiseen kytkeytyviä tavoitteita tai merkityksiä. Kuitenkin joitain esimerkkejä aineistosta on löydettävissä. Opinto-ohjaajat puhuivat esimerkiksi TET-jaksojen uudistamisesta niin, että pienempien, elinkeinorakenteel-

taan maatalousvaltaisilla paikkakunnilla tulisi olla mahdollisuuksia tutustua myös korkeampaa, akateemista koulutusta vaativien alojen työpaikkoihin. Lisäksi yhdessä koulussa TET-jakson tavoitteisiin sisältyi työpaikkojen sukupuolijakauman havainnointi. Tällaisen tehtävän voidaan tulkita sisältävän mahdollisuuden valtasuhteiden, normien ja oletamusten kriittiseen tarkasteluun. Myös nuorten käsitys itsestään aktiivisena toimijana muutoksen puolesta toimimisessa voi vahvistua.

Havaintojemme perusteella TET-jaksoihin liitetyissä merkityksissä näyttää painottuvan yksilöiden taitojen, työnteon ja yrittäjyyden merkityksen korostaminen yhteiskuntakriittisten ajattelu-, vaikuttamis- ja osallistumistaitojen jäädessä vähäisempään rooliin. Näkemyksemme mukaan TET-jaksojen oppimistavoitteissa ja TET-jaksoille annetuissa merkityksissä voisi olla potentiaalia laajempien yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten näkökohtien huomioimiselle. Esimerkiksi sukupuolen mukaisen eriytymisen purkamisen voidaan ajatella edellyttävän paitsi mahdollisuuksia tutusta ja tulla tietoiseksi erilaisista ammateista ja aloista, myös tietoisuutta sukupuoleen kytkeytyvistä normeista, stereotyyppioista yhteiskunnallisista hierarkioista. Näiden ilmiöiden käsittelyn kautta on mahdollista, että nuorille syntyy mahdollisuuksia vallitsevien olosuhteiden tunnistamiseen, kyseenalaistamiseen ja myös toisin toimimiseen. TET-jaksojen liittyvässä ohjauksessa voisikin panostaa yksilöiden ja yhteisöjen toimijuuden vahvistamiseen normien ja hierarkioiden purkamisessa.

9.3 Yhteenveto

Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta?

Nykyisellään TET-jaksot vaikuttavat hyödyttävän vain osaa nuorista omien kiinnostuksen kohteiden ja tulevaisuuden suunnitelmien pohdinnassa. TET-paikkaa ei usein valita toiveammatin perusteella, vaan käytännölliset ja TET-paikkojen saatavuuteen liittyvät syyt painottuvat. Toisaalta myös kokemus siitä, että kyseinen ala ei ole oma juttu, tulisi nähdä hyödyllisenä havaintona tulevaisuuden valintojen näkökulmasta.

Vaikka TET-jakso ei vaikuttaisi suoranaisesti jatko-opintoihin hakeutumiseen, ovat nämä ensimmäiset työelämäkokemukset nuorille merkittäviä. Perinteisten TET-jaksojen lisäksi yläkouluissa voisi kehittää vaihtoehtoisia tapoja tutustua erilaisiin koulustaustojen vaativiin ammatteihin ja työpaikkoihin. Vierailut toisen asteen oppilaitoksiin ja korkeakouluihin voisivat avartaa nuorten mahdollisuushorisontteja. Ammatteihin voi tutustua myös työntekijähaastattelujen ja -vierailujen kautta, mikäli perinteinen TET-jakso ei kyseisessä työpaikassa ole mahdollinen.

Miten koulun ja työmarkkinoiden/elinkeinotoiminnan yhteistyötä voidaan vahvistaa siten, että TET-paikat aloilta, jotka ovat tyypillisesti nais- tai miesenemistöisiä, voidaan suunnata samassa määrin sekä tytöille että pojille? Miten käytännössä varmistetaan, että tytöt ja pojat eivät päädy vain omalle sukupuolelleen tyypilliseen työpaikkaan?

Sukupuolen mukaisen segregaaation purkaminen edellyttää paitsi mahdollisuuksia tulla ja tulla tietoisiksi erilaisista ammateista ja aloista, myös ilmiöstä ja sen seurauksista tietoisiksi tulemista. Olisikin tärkeää, että nuorten kanssa käsitellään yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten sukupuolen mukaista segregatiota, ja annetaan välineitä ja keinoja yksilöiden ja yhteisöjen toimijuuden vahvistamiseen ja muutoksen aikaansaamiseen.

10 Koronapandemian vaikutukset TET-jaksoihin

Aino Pietarinen

Koronaepidemia-aikana alueelliset rajoitukset ovat vaikuttaneet siihen, mitkä koulut ovat pystyneet järjestämään TET-jakson ja mitkä eivät. Samaan aikaan kun toisaalla oli työelämään tutustuminen täysin pysähdyksissä, toisaalla ehdittiin juuri ja juuri toteuttamaan suunnitellut jaksot. Vaihtelua voi olla jopa saman kaupungin sisällä, mikäli TET-jaksoja on ajallisesti porrastettu. Korona-ajan ikäluokasta osa on siis saanut TET-kokemuksen, osa ei.

Joissain kouluissa TET-jaksot ollaan siis jouduttu perumaan koronaepidemian takia, eikä välttämättä olla järjestetty korvaavaa tekemistä tai vastaavaa TET-jaksoa myöhemmin. Yhdessä koulussa oli esimerkiksi koostettu työelämäaiheinen tehtäväpaketti, jossa piti haastatella vanhempia tai muita lähipiiriin kuuluvia ihmisiä työelämäaiheisilla kysymyksillä.

”Yritettiin korvaavaa, meillä ois ollu 4H:n kautta että pääsis maatilalle, mutta maatila totes että heillähän ei oo ketään tekijöitä jos korona tulee tänne että ei voi ottaa vastaan. Meillä oli jo bussikuljetukset järjestetty.” (Rehtori 5)

Koronaepidemian takia osaan työpaikoista ei ole päässyt turvallisuus- tai muista syistä, esimerkiksi hoitolaitokset, sairaalat, palvelutalot, koulut, päiväkodit eivät ole otaneet tettiäisiä, jopa paikallinen yrittäjäyhdistys eräässä kaupungissa epäillyt, etteivät yritykset ota tettiäisiä. Tämä on hankaloittanut TET-paikkojen löytämistä, kun aiemmin käytetyt paikat eivät enää ota tettiäisiä. Haastatteluista siis käy ilmi, että yritysyhteistyö on hieman vähentynyt koronaepidemian takia. Kontaktit ja yhteistyöt pitää uudelleen aktivoida koronan jälkeen, mikä tuottaa aiempaa enemmän työtä. Koronaepidemian aikana, esimerkiksi keväällä 2021, oli TET-paikkojen löytäminen koettu hankalana. Jotkut oppilaista ovat halunneet jäädä kotiin suorittamaan TET-jaksoa koronaepidemian aikana.

Joillakin kouluilla on tietoa siitä, että Talous ja nuoret (TAT) on lähtenyt kehittämään etä-TET:tiä:

”Kyllä sillon koronakeväänä toissa keväänä mietittiin etätettä, tehtiin jo siihen pohjaa seuraavalle syksylle. TAT:han lähti jo kehittämään etätet. Semmosen valtakunnallisen viikon. Nytki se on marraskuussa mut se ei meitä palvele tämmönen valmis” (Opinto-ohjaaja 6)

Ylipäänsä haastattelujen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei etä-TET:tiä nähdä kovinkaan tavoiteltavana tapana toteuttaa TET-jaksoja. Työelämään tutustuminen ja oppimiskokemuksen saaminen paikan päällä nähdään hyvin tärkeänä.

Joidenkin oppilaiden tapauksissa etä-TET on ollut pakollinen, jos oppilas on joutunut esimerkiksi karanteeniin. Oppilas on tällöin tehnyt esimerkiksi raporttia kotona, kun ei ole voinut mennä TET-paikalle. Haastatteluissa tulee ilmi, että syksyn 2021 TET-jaksoja suunniteltiin normaaliin malliin järjestettäväksi.

11 Yhteenveto ja suositukset

Jenni Lahtinen, Sinikka Aapola-Kari, Aino Pietarinen, Jukka-Pekka Jänkälä, Anne Kallio & Minna Mayer

Tässä kappaleessa esitetään yhteenveto sekä suositukset, jotka perustuvat tutkimustuloksiin. Tutkimuksen tulokset perustuvat laajan tutkimusaineiston kokonaisvaltaiseen tulkintaan huomioiden eri näkökulmat.

11.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin kootusti

1. Millaisia hyviä käytäntöjä kunnissa ja kouluissa on toteutettu TET-jaksojen toteutuksen sekä niiden yhdenvertaisen saavutettavuuden tueksi?

Nuorten kanssa valmistaudutaan TET-jaksoihin ryhmänohjaustunneilla ja osana yleisiä työelämäopintoja. Valmistautuminen pitää sisällään mahdollisten TET-paikkojen pohdintaa, hakemisen harjoittelua sekä työelämän pelisääntöjen ja työelämäosaamisen läpikäyntiä.

Nuorten odotetaan hankkivan TET-paikka itsenäisesti saadun ohjeistuksen perusteella, mutta hakemiseen on saatavilla apua ja tukea sitä tarvitseville. Saatavilla oleva tuki koostuu muun muassa hakemusten yhdessä kirjoittamisesta sekä puhelinoitojen tai työpaikalla vierailun harjoittelemisesta. Opinto-ohjaajat ja koulun muu henkilökunta voi myös joissain tapauksissa hankkia nuorelle TET-paikan nuoren puolesta.

Siinä missä TET-jaksoihin valmistautuminen vaikuttaa olevan kouluissa johdonmu-kaista ja suunniteltua, näyttäytyy TET-jaksojen aikainen tuki ja ohjaus vähäisenä. Nuoret suorittavat TET-jaksot itsenäisesti ja käytännössä ilman kontaktia opinto-ohjaajaan tai kouluun. Toisaalta nuorten yhteydenoton kynnyistä opinto-ohjaajan pyritään pitämään matalana.

TET-jaksokokemusten purkamiseen on moninaisia käytänteitä aina havainnointitehtävistä raporttien kirjoittamiseen ja keskustelutehtäviin, mutta niitä hyödynnetään kouluissa eri tavoin. Purkamisen teemat keskittyvät pitkälti jakson kokemusten läpikäyntiin sekä toisaalta jatkokoulutusvalintoihin. TET-jaksoihin liittyvissä tehtävissä ja oppimistavoitteissa olisi potentiaalia nykyistä vahvemmalta yhteiskunnallisten ilmiöiden painotukselle.

2. Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (koulujen hallinnollisesta näkökulmasta)

Koulujen kyselyssä tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi mainittiin koulujen ja yritysten välisen yhteistyön kehittäminen. Yksi konkreettinen ehdotus haastatteluista oli ”tettikoutsu”, joka valmentaisi työpaikkoja TET-harjoittelijoiden kohtaamisessa ja työtehtävien muokkaamisessa mielekkääksi ja sopivaksi kullekin oppilaalle.

Koulujen pitkäjänteisellä ja laadukkaalla työnantajayhteistyöllä voidaan tarjota nuorille monipuolisia ja hyviä kokemuksia TET-jaksoista. Pitkäaikaisten työnantajakumppanien kanssa voi olla helpompaa esimerkiksi tarjota TET-paikka erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle. Työnantajat ovat myös olleet aktiivisia, ja työvoimapulasta kärsivien alojen yritykset ovat järjestäneet työpaikkavierailuja nuorille, ja tehneet yhteistyötä koulujen kanssa TET-jaksojen lisäksi myös alalle erityisesti räätälöityjen valinnaiskurssien muodossa.

TET-jaksojen järjestäminen yhteistyössä ammatillisen oppilaitoksen kanssa on tuottanut jakson, jossa tutustutaan alan koulutukseen kolmen päivän ajan, ja ollaan alan työpaikalla harjoittelemassa kahden päivän ajan.

Aikaisempien vuosien TET-paikkojen listaaminen johonkin alueen koolle sopivalle alustalle voi jo avartaa oppilaan silmissä vaihtoehtoja ja kannustaa kokeilemaan. Esimerkiksi joissain isoimmissa kaupungeissa on käytetty karttasovellusta, johon on merkitty ne työpaikat, joissa koulun oppilaat ovat olleet TET-jaksoilla.

TET-jaksojen tavoitteet, toteuttamisen käytännöt ja arvioinnin käytännöt voidaan kirjata paikalliseen ohjaussuunnitelmaan tai koulun toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Opinto-ohjaajat arvostavat vapautta toteuttaa TET-jaksot tilanteeseen sopivalla tavalla, mutta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien tuominen kiinteäksi osaksi työelämään tutustumista voi ohjata nuoria arvioimaan vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan laajemmin. Nuorille tulee tarjota mahdollisuus osallistua suunnitelmien sisältöjen määrittelyyn.

3. Millä tavalla perusopetuksen vuosiluokkien 7-9 aikaista työelämään tutustumista (TET-jaksot) ohjeistetaan, tuetaan ja koordinoidaan ja toteutumista seurataan kouluissa ja kunnissa / paikallisella tasolla? Millainen merkitys on koulujen ohjaussuunnitelmalla?

Kunnilla ja kaupungeilla on merkittävä rooli opetuksen yhdenvertaisuuden ja koulujen tuen näkökulmasta. Kunnat voivat helpottaa kouluissa tehtävää työtä suunnitelmien

osalta tekemällä kouluille yhteisen pohjan, johon koulukohtaiset suunnitelmat voi liittää. Lain mukainen tasa-arvosuunnitelma tulee laatia koulukohtaisesti yhdessä henkilöstön ja oppilaiden kanssa ja päivittää vähintään kolmen vuoden välein. Suunnitelma voi olla erillinen tai osana opetussuunnitelmaa. Kunta voi tukea kouluja koulukohtaisten suunnitelmien järjestämisessä esimerkiksi tekemällä yhtenäisen kyselyn, jonka perusteella koulut laativat kehittämissuunnitelman. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa on käsitelty aihetta pääasiassa koulun arjessa. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävien, konkreettisten ja koulun tasolla määriteltyjen toimintamallien puute asettaa vastuun TET-jaksojen suunnittelusta ja toteutuksesta opinto-ohjaajalle. Samalla menetetään ylös kirjatusta käytännöistä saatava hyöty henkilövaihdosten yhteydessä ja TET-jaksojen tavoitteiden toteutumisen arvioinnin yhteydessä. Joissain suunnitelmissa myös viitattiin selkeämmin TET-jaksoihin ja työelämäosaamiseen.

Opettajien tehtävät luokkien TET-jaksojen aikana oli systemaattisesti kirjattu yhden tarkastelussa olleen kunnan osalta. Käytännöt ovat vaihtelevia.

TET-jaksoja koskevat ohjeistukset paikallisissa ohjaussuunnitelmissa on yleensä kirjattu työelämäosaamista tai oppilaanohjausta käsittelevien kohtien alle. Työelämäosaamisen ja taitojen rooli painottuu suunnitelmissa. TET-jaksojen toteutukseen liittyviä ohjeistuksia ohjaussuunnitelmiin oli sisällytetty vain vähän. Opinto-ohjaajat kokivat toteutukseen liittyvän väljyyden hyväksi asiaksi, jolloin TET-jaksojen tullessa ajankohtaiseksi on tilaa toteuttaa jaksot sen hetkisessä tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla.

4. Millä tavalla oppilaiden taustasta (kieli- ja kulttuuritausta, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve, sosioekonominen tausta, sukupuoli) johtuvia lähtökohtia ja tarpeita huomioidaan TET-jaksoja koskevassa ohjeistuksessa, hakeutumisen tuessa ja toteutumisen seurannassa?

Tällä hetkellä ei ole käytettävissä kattavaa seurantatietoa TET-jaksojen toteutumisesta, ei myöskään esimerkiksi siitä, millaisissa TET-paikoissa oppilaat ovat olleet. Ei siis pystytä varmuudella tietämään, millaista eriytymistä sukupuolen, kieli- tai kulttuuritaustan tai sosioekonomisen taustan perusteella tapahtuu. On kuitenkin syytä olettaa, että näillä tekijöillä on vaikutusta siihen, miten TET-jaksot toteutuvat.

Omassa aineistossamme näkyy TET-polkujen sukupuolen mukainen eriytyminen. Opinto-ohjaajien ja rehtorien suhtautuminen eriytymisen syihin ja seurauksiin vaihteli luontaisten ja sisäsyntyisten mielenkiinnon kohteiden korostamisesta aktiivisiin pyrkimykseen haastaa sukupuoliin liitettyjä normeja ja stereotyyppioita. Monesti nuoret hankkivat TET-paikkansa itse omien verkostojensa avulla, jolloin opinto-ohjaajan apua ei edes pyydetty.

Sukupuolen mukaan eriytyneet TET-valinnat kytkeytyvät osaltaan nuorten perhetaustaan ja asuinalueiden elinkeinorakenteisiin. Tulokset viittaavat siihen, että osalle nuorista sukulaisuus- ja läheissuhteet ovat merkittävä tekijä TET-valintojen kohdistumisessa. Perhetausta voi asettaa nuoria eriarvoiseen asemaan TET-paikkojen valinnan mahdollisuuksien suhteen, sillä läheissuhteiden kautta nuorille avautuu erilaisia mahdollisuuksia riippuen läheisten koulutus- ja työmarkkinataustasta.

Kerätyissä aineistoissa tuli ilmi vain vähän oppilaiden kieli-, kulttuuri- tai maahanmuuttotaustaa liittyviä kysymyksiä. Toisaalta aineistosta kävi ilmi, että TET-paikoilla ei välttämättä aina olla valmistauduttu kohtaamaan erityistarpeisia tai vammaisia nuoria.

TET-paikkojen hankinnassa tukea vaikuttaa olevan saatavilla sellaisille oppilaille, jotka eivät kykene syystä tai toisesta hankkimaan itsenäisesti TET-paikkaa. Yleisimmin kyse on jännittämisestä, jolloin opinto-ohjaajan vahva tuki esimerkiksi puhelinsoitossa auttaa oppilasta ottamaan yhteyttä TET-paikkaan.

Opinto-ohjaajien tai rehtoreiden haastatteluissa ei tullut ilmi käytänteitä, joilla TET-jaksojen toteutumista seurattaisiin järjestelmällisesti oppilaiden sukupuolen, sosioekonominen taustan, oppimisen tuen tarpeen tai muun ominaisuuden perusteella. Osassa haastatteluista nostettiin esiin tarve kehittää TET-jaksojen raportointi- ja palautejärjestelmiä, mutta kehitysehdotukset eivät koskeneet TET-jaksojen toteutumisen seurantaa.

5. Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (koulujen ohjauksellisesta näkökulmasta)

Nykyisellään TET-jaksot vaikuttavat hyödyttävän vain osaa nuorista omien kiinnostuksen kohteiden ja tulevaisuuden suunnitelmien pohdinnassa. TET-paikkaa ei usein valita toiveammatin perusteella, vaan käytännölliset ja TET-paikkojen saatavuuteen liittyvät syyt painottuvat. Toisaalta myös kokemus siitä, että kyseinen ala ei ole oma juttu, tulisi nähdä hyödyllisenä havaintona tulevaisuuden valintojen näkökulmasta.

Vaikka TET-jakso ei vaikuttaisi suoranaisesti jatko-opintoihin hakeutumiseen, ovat nämä ensimmäiset työelämäkokemukset nuorille merkittäviä. Perinteisten TET-jaksojen lisäksi yläkouluissa voisi kehittää vaihtoehtoisia tapoja tutustua erilaisia koulutustaustoja vaativiin ammatteihin ja työpaikkoihin. Vierailut toisen asteen oppilaitoksiin ja korkeakouluihin voisivat avartaa nuorten mahdollisuushorisontteja. Ammatteihin voi tutustua myös työntekijähaastattelujen ja -vierailujen kautta, mikäli perinteinen TET-jakso ei kyseisessä työpaikassa ole mahdollinen.

6. Miten koulun ja työmarkkinoiden/elinkeino toiminnan yhteistyötä voidaan vahvistaa siten, että TET-paikat aloilta, jotka ovat tyypillisesti nais- tai miesenemistöisiä, voidaan suunnata samassa määrin sekä tytöille että pojille? Miten käytännössä varmistetaan, että tytöt ja pojat eivät päädy vain omalle sukupuolelleen tyypilliseen työpaikkaan?

Yksittäisenä toimenpiteenä oppilaiden kannustusta ei-perinteisiin TET-paikkoihin ei ole syytä pitää riittävänä keinona pinttyneiden sukupuolijakojen murtamiseen. Paikoin opinto-ohjaajat käsittelevät työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä, mutta kaikissa kouluissa asia ei nouse esiin. Samalla, kun on tärkeää luoda konkreettisia mahdollisuuksia nuorille tutustua erilaisiin aloihin ja tehtäviin sukupuolesta riippumatta, on tärkeää panostaa TET-jaksojen aikaiseen tukeen, kokemusten purkamiseen sekä segregaaation ilmiön käsittelyyn osana TET-jaksojen ohjausta. Myös työnantajien keskuudessa olisi syytä herätellä pohtimaan segregaaation vastaisia toimia nuorten harjoittelupaikkojen tarjonnan osalta. Oppimateriaaleissa olisi tärkeää tuoda esiin eri ammattialoilla työskentelevien ihmisten moninaisuutta, ettei vahvisteta kuvaa stereotyyppisesti miehisistä tai naisvaltaisista aloista.

7. Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta? (yritysyhteistyönäkökulmasta)

Tutkimukseen osallistuneet työnantajat tarjoavat TET-harjoitteluita hyvin mielellään ja niistä on kertynyt paljon myönteisiä kokemuksia. TET-jaksoja ei kuitenkaan suunnitella kovinkaan järjestelmällisesti, eikä niitä ole konseptoitu pidemmälle kovinkaan monessa paikassa. Koulut eivät myöskään tee kovinkaan järjestelmällisesti yhteistyötä työnantajien kanssa, joten yhteistyön lisääminen voisi tuoda lisää etuja ja hyötyjä merkityksellisuuden näkökulmasta. Jatko-opintoihin ohjautumisen näkökulmasta tärkeää olisi saada TET-jakson kautta kokemusta itseään kiinnostavasta alasta. Tutkimuksessa kerätyn muun aineiston perusteella voidaan sanoa, etteivät oppilaat pohdi välttämättä TET-jaksoja tulevaisuuden näkökulmasta, vaan saattavat valita TET-paikan erilaisten käytännön syiden perusteella, vaikkapa sijainnin, ruokailumahdollisuuden tai mahdollisten etujen vuoksi (esimerkiksi ilmainen ruoka). Oppilaiden ohjauksella on keskeinen rooli sen suhteen, että oppilaat ajattelevat TET-jaksoja tulevaisuuden näkökulmasta.

8. Millaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita? Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että yritykseen otetaan TET-harjoittelijoita? Millaisia tehtäviä TET-harjoittelijoille annetaan?

Monenlaiset yritykset ottavat TET-harjoittelijoita. Keskeisenä asiana on se, että harjoittelijoille sopivia tehtäviä löytyy ja että työpaikalla on mahdollisuus ylipäättään ottaa

harjoittelijoita. Harjoittelijat tekevät osaamistasoon sopivia tehtäviä, jotka tyypillisesti ovat helposti opittavia, suorittavia tehtäviä. Pidemmälle kehitetyissä TET-konsepteissa, kuten sportti-TET:ssä, oppilaat olivat myös päässeet tekemään kehittämiseen liittyviä tehtäviä, kuten esimerkiksi sosiaalisen median sisältökehittämistä. TET-harjoittelijoiden osaamisen hyödyntämiselle ei ole rajoja, vaan pikemminkin kyse on siitä, miten työnantaja on motivoitunut kehittämään TET-jakson sisältöä oppilaille sopivaksi.

Kyselyaineiston nuoret työllistyivät useimmiten oman alueen yrityksiin, kuten päivittäistavarakauppoihin ja erikoisliikkeisiin, sekä alueen kouluihin ja päiväkoteihin. Myös matkailu- ja ravitsemusala työllisti TET-harjoittelijoita.

9. Miten TET-harjoittelu toimii porttina ”oikeisiin” töihin? esim. kesätyöt?

Tutkimuksen työnantajien kyselyyn osallistuneista vastanneista puolet oli tarjonnut osallistujille kesätöitä tai muita työmahdollisuuksia, eli TET-toimii monesti oikeana porttina työelämään. TET-jaksojen merkityksellisyyttä tästä näkökulmasta tulisikin painottaa erityisesti, sillä moni oppilas ei osaa ajatella TET-paikan valintaa nimenomaan tästä näkökulmasta.

10. Millaisilla toimenpiteillä TET-jaksojen yhdenvertaista saavutettavuutta voidaan kehittää ja millä tavalla ohjeistusta ja koordinaatiota voitaisiin parantaa a) valtakunnallisella b) paikallisella c) koulun tasolla?

Jatkossa olisi tärkeää kerätä keskitetysti TET-jaksojen toteutumista koskevaa tietoa, sillä tällä hetkellä ei ole riittävästi tietoa, jonka pohjalta ratkaisuja voitaisiin kehittää tai kehittämisen tuloksia todentaa. Ohjeistusta ja koordinaatiota voitaisiin kehittää valtakunnallisella tasolla a) perustamalla uusi TET-jaksojen seurantajärjestelmä sekä TET-kehittäjän tehtävä, paikallisella tasolla b) lisäämällä koulujen välistä yhteistyötä, jaksamalla hyviä käytäntöjä ja hyödyntämällä TET-paikkojen tiedottamista sähköisillä alustoilla sekä c) koulun tasolla kiinnittämällä TET-jaksojen toteutus oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan ja keräämällä nuorilta palautetta TET-jaksojen onnistumisesta.

11. Miten kunnissa ja kouluissa ehkäistään TET-harjoittelun aikana mahdollisesti tapahtuvaa, nuoriin kohdistuvaa, häirintää?

Työelämän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymyksiä käsitellään kouluissa osana laajempia oppimiskokonaisuuksia. Kaiken kaikkiaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemojen käsittely vaikuttaa usein jäävän TET-jaksoihin liittyvässä ohjauksessa melko kevyiden mainintojen tasolle. Osa opinto-ohjaajista käy vierailulla oppilaiden työpaikoilla TET-jakson aikana, ja tällöin nuorilla on mahdollisuus nostaa esiin mahdollisia

epäkohtia tai ikäviä kokemuksia. Opinto-ohjaajat monesti korostavat oppilaille, että heihin voi ottaa yhteyttä kaikissa ilmenevissä ongelmatilanteissa TET-jakson aikana.

12. Minkälaisia kokemuksia nuorilla on TET-jaksoista? Miten nuoret valitsevat TET-paikan?

Nuorten näkökulmasta TET-jaksojen positiiviset puolet kytkeytyvät mielenkiintoiisiin työtehtäviin, uuden oppimiseen, mukavaan ja vastaanottavaan työyhteisöön, työpaikan joustavuuteen sekä koettuun vaihteluun kouluarjesta. Negatiivisina puolina korostuvat tylsyys ja työtehtävien monotonisuus. Osalla nuorista on myös huonoja kokemuksia TET-jaksoilta. Perustarpeiden, kuten riittävän ravinnon ja levon puute, rasakaaksi koetut työtehtävät sekä epäasialliset työolosuhteet ovat harvinaisempia, mutta hälyttäviä negatiivisia kokemuksia TET-jaksoilta.

Nuorten yleisimpiä TET-paikkoja olivat tavaratalot ja päivittäistavara-kaupat, lähialueen päiväkodit, koulut sekä erilaiset vähittäistavara-kaupat, kuten vaatemyymälät, eläinkaupat ja huonekaluliikkeet. Osa nuorista pohtii TET-paikkoja omien kiinnostuksen kohteidensa, kesätyöpaikkahaaveidensa sekä toiveammattiensa valossa. Samalla TET-paikkojen valintaperusteet kytkeytyvät vahvasti myös käytännöllisiin syihin, kuten lähiympäristön tarjoamiin vaihtoehtoihin ja hyviin kulkuyhteyksiin sekä työpaikkojen tuttuuteen ja turvallisuuteen. Osalla nuorista on mahdollisuuksia hakeutua perinteisempien TET-paikkojen sijaan erikoisempiin, vähemmän tuttuihin ja tunnettuihin yrityksiin. Erikoisemmat TET-valinnat näyttävät edellyttävän jonkinlaista aikaisempaa kytöstä työpaikkaan, kuten nuoren sukulaisuussuhdetta johonkin työntekijään.

11.2 Suositukset

Suositus 1. Luodaan TET-jaksojen järjestämisen, toteutumisen ja TET-jaksokokemusten seurantajärjestelmä sekä edellytykset kertyvän tiedon tutkimusperustaiseen hyödyntämiseen TET-jaksojen kehittämisessä.

Tällä hetkellä TET-jaksojen toteutumisen, käytäntöjen ja kokemusten seurantaan ei ole olemassa valtakunnallista seurantajärjestelmää tai indikaattoreita. Myöskään paikallisella tasolla TET-jaksojen toteutumista tai nuorten kokemuksia TET-jaksoista ei järjestelmällisesti seurata oppilaiden sukupuolen, sosioekonomisen taustan, oppimisen tuen tarpeen tai muun ominaisuuden perusteella. Seurantajärjestelmän tulisi sisältää huolella valittuja indikaattoreita TET-jaksojen käytännöistä, toteutumisesta ja kokemuksista. Seurannan toteuttamisessa tulee pohtia olemassa olevien instrumenttien hyödyntämistä: oppilaiden kokemuksia voidaan selvittää osana Terveystieteen ja hy-

vinvoinnin laitoksen toteuttamaa Kouluterveyskyselyä, ja alueellisia tietoja TET-jaksojen järjestämisen tavoista sekä toteutumisesta voidaan tallentaa Opetushallituksen ylläpitämään Koski-tietovarantoon. Tärkeää on, että resursseja suunnataan kertyvän aineiston tutkimusperustaiseen hyödyntämiseen TET-jaksojen kehittämisessä. Koulu-terveyskyselyn hyödyntäminen antaisi mahdollisuuden seurata oppilaiden kokemuksia oppilaitostasolla sekä kiinnittää huomioita erityisesti hyvinvointitekijöihin. Seurannan toteutuminen paikallisella tasolla voi olla kunnan TET-koordinaattorin vastuulla (suositus 4). Kytkös opetussuunnitelmien kehittämiseen tulisi olla tässä olemassa.

Suositus 2. Perustetaan valtakunnallisen tason TET-kehittäjän tehtävä tai vastuutetaan jokin olemassa oleva toimija koordinointiin ja seurantaan.

TET-jaksot ovat pitkä perinne, jonka katsotaan sinänsä toimivan hyvin ja samankaltaisena vuodesta toiseen. Jaksojen toteutumisen seuranta ja arviointi vaatii kuitenkin vastuutahoa, joka hyödyntää kerättävää tietoa ja tarvittaessa käynnistää toimenpiteitä tilanteen kehittämiseksi. Laki Opetushallituksesta (29.6.2016/564 2 §) asettaa Opetushallituksen tehtäväksi toimialansa seurannan ja sitä koskevan neuvonnan, joten tehtävä on luontevaa perustaa Opetushallituksen alaisuuteen, mutta toteutuksessa voidaan hyödyntää myös muiden hallinnon alojen ja kolmannen sektorin toimijoiden verkostoja. Valtakunnallisen TET-kehittäjän tehtäviksi tulisi muun muassa: Paikallisten toimijoiden tukeminen verkostojen ja yhteistyömallien kehittämisessä koulujen, TET-paikkoja tarjoavien yritysten/työnantajien sekä huoltajien välillä. Saavutettavan oppimateriaalin luomisen edistäminen sisältäen moninaisuuden huomioivat kuvitetut ammattikuvaukset. Valtakunnallisen TET-jaksojen seurantajärjestelmän luomisen johtaminen yhdessä keskeisten toimijoiden, kuten koulujen ammattilaisten, nuorten, työpaikkojen sekä hallinnon edustajien kanssa (suositus 1). TET-paikkojen valtakunnallinen kokoaminen ja alueellinen vertailutieto. Mahdollisesti myös TET-paikkoja tarjoavien työnantajien ohjeistaminen.

Suositus 3. Luodaan valtakunnallinen tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen TET-jakson ohjausmalli / tietopankki koulujen käyttöön, jota koulut voivat soveltaa paikallisesti ja omissa alueellisissa verkostoissaan.

Nykyisellään TET-jaksojen järjestämisessä on suuri vastuu yksittäisillä opinto-ohjaajilla. TET-jaksojen ohjausprosessit sisältävät vain heikosti työelämään kytkeytyvien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien käsittelyä. Ohjausmallin luomisessa voidaan hyödyntää oppilaanohjauksen kehittämishankkeita, esimerkiksi ESR-rahoitusta ja se voidaan kytkeä TET-paikkoja tarjoaville yrityksille tarkoitetun TET-jaksomallin luomiseen. Mallin luomisessa on hyvä luoda keskustelun ja vaikuttamisen areenoita niin nuorille, koulujen ammattilaisille kuin muille sidosryhmille. Tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen TET-jakson ohjausmalli:

- a) Ottaa huomioon TET-jaksojen aikaisen tuen ja ohjauksen niin jaksoihin valmistautumisessa, niiden aikana kuin niiden jälkeen sekä oppilaiden erilaiset taustat ja tuen tarpeet muun muassa TET-paikan hankinnassa ja TET-jaksokokemusten käsittelyssä. Tämä tarkoittaa muun muassa erityisen tuen tarpeessa olevien sekä äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvien oppilaiden yhdenvertaisten työelämään tutustumismahdollisuuksien huomiointia.
- b) Sisältää konkreettisia menetelmiä ja ehdotuksia nuorten osallisuuden huomiointiseksi vahvistamiseksi TET-jaksojen aikana ja TET-jaksojen kehittämissä työssä.
- c) Sisältää tietoa ja konkreettisia menetelmiä käsitellä työelämään kytkeytyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä ja epäkohtia, kuten sukupuolen mukaista segregatiota, rasismia, syrjintää ja palkkaepätasa-arvoa osana TET-jaksojen ohjauksesta. Näitä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ilmiöitä käsitellään ohjatusti niin, että oppilaiden ymmärrys ilmiöistä ja kyvyt kyseenalaistaa vallitsevia olosuhteita vahvistuvat sekä niin, että oppilaiden toimijuus suhteessa epäkohtiin vahvistuu.
- d) Sisältää ehdotuksia ja menetelmiä koulun sisäisen yhteistyön kehittämiseksi niin, että TET-jaksojen ohjausvastuu jakautuu myös muille kuin opinto-ohjaajille. Esimerkiksi aineenopettajien roolia voi vahvistaa ja yhtenäistää TET-jaksokokemusten käsittelyssä oppilaiden kanssa.

Ohjausmallin jalkauttamisen yhteydessä tulee järjestää riittävästi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskoulutusta TET-jaksoihin osallistuville ammattilaisille.

Suositus 4. Perustetaan paikallisen tason TET-koordinaattorin tehtävä tai vastuutetaan jokin olemassa oleva toimija koordinointiin ja seurantaan.

Osassa kunnista on jo nyt henkilöitä, joiden toimenkuvaan on sisällytetty kunnan alueen koulujen TET-jaksojen hallinnollisten asioiden koordinointi, kuten yhtenäisten TET-sopimusten ja infokirjeiden toimittaminen koulujen opinto-ohjaajille sekä alueen TET-paikkoja tarjoavien yritysten koonti. TET-jaksojen hallinnollisen keskittämisen myötä kouluissa jää enemmän resursseja keskittyä TET-jaksojen sisällölliseen ja pedagogiseen ulottuvuuteen. Paikallisen tason TET-koordinaattorin tehtäväksi tulisi muun muassa: TET-jaksoon liittyvien sopimusten ja ohjeistusten tuottaminen koulujen käyttöön. TET-jaksot vahvemmin huomioivien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmapohjien sekä TET-jaksojen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilan seurantaan kar-

toittavan kyselyn luominen koulujen käyttöön (suositus 5). Koulujen tukeminen oppilaita osallistavien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluprosessien toteuttamisessa. TET-paikkoja tarjoavien paikallisten yritysten/työnantajien kokoaminen.

Suositus 5. Kytetään TET-jaksot vahvemiksi osaksi koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien tekeminen on koulujen lakisääteinen velvoite. Tällä hetkellä koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ei juurikaan hyödynnetä TET-jaksojen yhteydessä, eikä kouluilla vaikuta olevan erityisiä toimintamalleja ja käytänteitä, joilla tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista edistettäisiin TET-jaksoilla. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävien, konkreettisten ja koulun tasolla määriteltyjen toimintamallien puute asettaa vastuun TET-jaksojen suunnittelusta ja toteutuksesta opinto-ohjaajalle. Samalla menetetään ylös kirjatusta käytännöstä saatava hyöty henkilövaihdojen yhteydessä ja TET-jaksojen tavoitteiden toteutumisen arvioinnin yhteydessä. Opetuksen järjestäjinä kunnat voivat helpottaa kouluissa tehtävää työtä TET-jaksojen kytkemisessä vahvemiksi osaksi koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Kunnan TET-koordinaattori (suositus 4) voi tehdä suunnitelmille yhteisen pohjan, johon koulukohtaiset suunnitelmat voidaan liittää. Lisäksi kunta voi tukea kouluja koulukohtaisten suunnitelmien tekemisessä luomalla yhtenäisen TET-jaksojen tasa-arvon- ja yhdenvertaisuuden tilaa koskevan kyselyn, jonka perusteella koulut laativat kehittämissuunnitelman. Tulee muun muassa varmistua siitä, että nuorten erilaiset taloudelliset resurssit eivät rajoita TET-paikan hankintaa, mikä voi vaatia jonkin verran rahoitusta esimerkiksi matkakuluihin tai ruokailuihin TET-jakson aikana. TET-jaksojen ottaminen vahvemiksi osaksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia luo myös konkretiaa ja jämäkkyyttä usein abstraktiksi jääviin suunnitelmiin. Suunnitelmien tulee sisältää konkreettisia sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä, joissa on otettu huomioon vastuunjaot, toimenpiteiden aikataulu sekä seuranta ja arviointi. Koulujen oppilaat on syytä ottaa mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemiseen ja niiden jalkauttamiseen.

Suositus 6. Työnantajille tarjotaan tukea ja välineitä TET-jaksojen kehittämiseen ja konseptointiin, jolla mahdollistetaan TET-jaksojen laajempi kirjo, tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja monipuolisuus kaikilla alueilla.

Valtakunnallisen TET-kehittäjän (kts. suositus 2) toimesta tarjotaan myös työnantajille joko suoraan tai työnantajajärjestöjen kautta tukea TET-jaksojen kehittämistyöhön erilaisten materiaalien ja käytännön ohjeiden avulla. Työnantajia kannustetaan TET-paikkojen jakamiseen tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti, ilman syrjintää sukupuolen tai muun ominaisuuden perusteella. Koulujen ja työnantajien yhteistyötä tiivistetään

vapauttamalla koulujen työntekijöiden aikaa hallinnollisesta työstä siihen, että he ehtivät tekemään pitkäjänteisempää yhteistyötä työnantajapuolen kanssa. TET-jaksoihin pyritään saamaan laajempi kirjo yrityksiä mukaan, ja oppilaiden vanhempien verkostoja sekä muita verkostoja hyödynnetään tässä yhteydessä. Vanhemmille kerrotaan TET-jaksojen tärkeydestä vanhempainilloissa ja yhteistyömahdollisuuksista oman työpaikan ja koulun välillä TET-jaksoihin liittyen. TET-paikan tarjoaminen tehdään työnantajille mahdollisimman helpoksi. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi työnantajia kannustetaan kehittämään Etä-TET-jaksoja, joihin voi osallistua asuinpaikasta riippumatta. Työnantajia ohjeistetaan myös siihen, miten puututaan nuorten TET-jaksolla kokemaan häirintään tai epäasialliseen kohteluun. Työnantajia kannustetaan ylläpitämään kerran aloitettuja toimenpiteitä ja myös kehittämään TET-jaksojaan konseptuimalla niistä monipuolisia kokonaisuuksia yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Liite 1. Kyselyrungot: koulut, työnantajat ja nuoret

Koulujen kysely

MDI toteuttaa yhdessä Nuorisotutkimusseuran ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimus-
säätiö Otuksen kanssa Valtioneuvoston kanslian tilauksesta tutkimuksen, jonka avulla
selvitetään TET-harjoitteluita koskevia käytänteitä kansallisesti. Tutkimuksen vastuu-
ministeriö on Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kyselyyn vastaaminen on täysin anonyymiä ja luottamuksellista. Tutkimukseen osal-
listuminen on vapaaehtoista, anonyymiä eikä kyselyssä ole pakollisia kysymyksiä.
Koko tutkimuksen aineisto tallennetaan tutkimuksen päätyttyä, jonka jälkeen aineisto
voidaan luovuttaa käyttöön vain sellaisille tutkijoille, jotka hakevat tutkimuslupaa sii-
hen liittyen. Yksittäisiä vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa aineiston perusteella ja
aineistot tallennetaan jatkokäyttöön ilman tunnistetietoja.

Tutkimuksen tarkoituksena on kehittää TET-käytäntöjä kansallisesti, joten vastaa-
malla jaatte kehittämistyön kannalta erittäin tärkeää tietoa. Vastaa ensisijaisen perus-
asteen koulusi perusteella. Voit myös yhdistellä eri kouluissa tekemiäsi havaintoja.

Kiitämme vastauksistanne jo etukäteen!

Mahdolliset tiedustelut ja kysymykset voi osoittaa:

Minna Mayer

minna.mayer@mdi.fi, 040 709 6898

1. Ensisijainen toimenkuvasi
 - Opinto-ohjaaja
 - Opettaja
 - Kuraattori
 - Rehtori
 - Vararehtori
 - Jokin muu, mikä

2. Työkokemuksen määrä vuosissa omalta alalta
 - alle 2 vuotta
 - 2–5 vuotta

- 6–10 vuotta
 - 11–20 vuotta
 - Yli 20 vuotta
3. Sukupuoli
- Nainen
 - Mies
 - Muu
 - En halua vastata
4. Kunta, jossa työskentelet (ensisijaisesti, jos useassa koulussa)
5. Kuinka hyvin tunnet koulusi TET-harjoitteluja koskevat käytännöt?
- Todella hyvin
 - Jokseenkin hyvin
 - Ei hyvin eikä huonosti
 - Jokseenkin huonosti
 - Erittäin huonosti
6. Kuinka hyvin tunnet TET-harjoitteluja koskevat valtakunnalliset ohjeet? (esim. perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet)
- Todella hyvin
 - Jokseenkin hyvin
 - Ei hyvin eikä huonosti
 - Jokseenkin huonosti
 - Erittäin huonosti
7. Arvioi seuraavia väittämiä (1–5 täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä)
- Koulumme panostaa yhteistyökumppanuuksien muodostamiseen TET-jaksojen yritysten kanssa
 - Koulumme henkilökunta on osallistunut tasa-arvoa ja/tai yhdenvertaisuutta käsittelevään koulutukseen
 - TET-jaksoista kerätään palautetta oppilailta
 - TET-jaksojen toteutumisesta tehdään vuosittain yhteenveto koulussamme
 - Koulussamme panostetaan siihen, että erityistä tukea tarvitsevat oppilaat pystyvät käymään TET-jakson aidolla työpaikalla
 - TET-paikkoja tarjoavia yrityksiä ohjeistetaan TET-jaksojen tavoitteista ja tarkoituksesta
 - Yrityksiltä kerätään palautetta TET-jaksoista
 - Nuorten vanhempia tiedotetaan TET-jaksoista ja ohjeistetaan TET-jakson tavoitteista
 - Vanhemmat auttavat nuoria TET-paikan hankinnassa

- Vanhempien ja huoltajien työpaikat ovat suosittuja TET-paikkoja
 - Toivoisin vahvempaa yhteistyötä koulun ammattilaisten kesken TET-jakson organisoinnissa
 - Koulussamme on tarpeeksi resursseja henkilökohtaiselle oppilaanohjaukselle
 - Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa on otettu TET-jaksot huomioon
8. Mikä on mielestäsi TET-harjoitteluiden tärkein tavoite?
9. Paikallisessa ohjaussuunnitelmassa on kuvattu TET-jaksojen järjestämisen käytännöt
- Hyvin tarkasti
 - Melko tarkasti
 - Ei tarkasti eikä epätarkasti
 - Melko epätarkasti
 - Hyvin epätarkasti
 - En osaa sanoa
10. Kerro omin sanoin, miten ja millaisella tarkkuudella ohjaussuunnitelmassa on kuvattu TET-jaksojen käytäntöjä:
11. Kuinka onnistuneena pidät TET-jaksoja koulussasi yleisesti ottaen kouluarvosana-asteikoilla?
12. Teettekö jonkinlaista yhteistyötä yritysten/organisaatioiden kanssa TET-jaksoihin liittyen?
- Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
13. Jos kyllä, minkälaista?
14. Kuinka paljon oppilaanohjauksessa käytetään aikaa TET-jaksoihin liittyen? (vastaa tunteina ja millä luokalla)
15. Koulussamme opettajat/ opinto-ohjaajat vierailevat TET-paikoissa nuorten TET-jaksojen aikana
- Aina
 - Usein
 - Harvoin
 - Ei koskaan

16. Kerro halutessasi lisää opettajien/ opinto-ohjaajien vierailuista nuorten TET-paikoissa:
17. Koulussamme opettajat käyvät oman TET-jakson
- Kerran vuodessa
 - 1–2 kertaa viiden vuoden aikana
 - Harvemmin
 - Käytäntö ei koske kouluamme
18. Onko koulullanne konkreettisia toimintamalleja tai käytäntöjä, joiden avulla edistetään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista TE-Tissä?
- Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
19. Jos kyllä, millaisia?
20. Mitkä olisivat tärkeimmät kehittämiskohteet TET-jaksoihin liittyen?
- Henkilöressurssien lisäys
 - Ohjausressurssien lisäys
 - Valtakunnallisia hyviä käytäntöjä (esim. valtakunnallinen TET-sopimusmalli)
 - Kuntakohtaisia hyviä käytäntöjä (esim. ohjeistus vanhemmille)
 - Koulujen välisen alueellisen yhteistyön tiivistäminen
 - Koulujen ja yritysten välisen yhteistyön tiivistäminen
 - Koulujen ja vanhempien välisen yhteistyön tiivistäminen
 - Jokin muu, mikä
21. Mitkä ovat keskeisimmät hyödyt TET-jaksosta?
- Työelämän pelisääntöihin tutustuminen
 - Uusien taitojen oppiminen
 - Palautteen saaminen
 - Omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden tunnistaminen
 - Jatko-opintojen pohtiminen
 - Työelämäkontaktien luominen
 - Sosiaalisten taitojen kehittäminen
 - Eri aloihin tutustuminen
 - Työntekijän oikeuksiin ja vastuisiin perehtyminen
 - Jokin muu, mikä
22. Miten TET-harjoitteluista saatuja hyötyjä voitaisiin mielestäsi laajentaa tai syventää?

23. Onko nuorten TET-jaksokokemuksissa tai TET-jaksoista saaduissa hyödyissä eroja joidenkin seuraavien tekijöiden perusteella:
- Sosioekonominen tausta
 - Kieli- ja kulttuuritausta
 - Uskonto / vakaumus
 - Sukupuoli
 - Vammaisuus tai terveydentila
 - Erityisen tuen tarve
 - Asuinpaikka
24. Voit halutessasi tarkentaa vastausta:
25. Millaisia haasteita TET-harjoitteluihin liittyy nuorten näkökulmasta?
- Kiinnostavan TET-paikan löytäminen
 - Epäsopivat tehtävät TET-paikassa (esim. liian haasteelliset tai helpot työtehtävät)
 - Liian vähän tekemistä
 - Liian paljon tekemistä
 - Liian vähän ohjausta TET-paikassa
 - Liian suuren vastuun antaminen TET-harjoittelijalle
 - Syrjintä TET-paikan hankinnassa
 - Syrjintä, häirintä, vähättely tai muu epäasiallinen kohtelu TET-paikassa
 - Jokin muu, mikä
26. Kuinka haasteita on ratkottu teidän koulussanne?
27. Kohtaavatko nuoret TET-paikan hankinnassa tai TET jaksoilla sukupuoleen, kulttuuritaustaan, tai esimerkiksi vammaisuuteen perustuvaa häirintää, syrjintää vähättelyä tai muuta epäasiallista käytöstä?
- Kyllä, usein
 - Kyllä, joskus
 - Ei
 - En osaa sanoa
28. Voit halutessasi tarkentaa vastausta:
29. Onko koulussanne käytäntöjä, joiden avulla käsitellään nuorten TET-kokemuksia jaksojen jälkeen?
- Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
30. Jos kyllä, millaisia? Jos ei, miksi ei?

31. Suomessa monet alat ja työtehtävät ovat vahvasti joko nais- tai mies-enemmistöisiä. Missä määrin koulussanne kannustetaan nuoria hakeutumaan myös sukupuolelleen ei perinteiseen TET-paikkaan? (asteikolla 0–10)
32. Voit halutessasi tarkentaa vastausta:
33. Mitkä ovat tärkeimmät toimenpiteet, joilla TET-jaksojen merkityksellisyttä voidaan kehittää?
34. Mitä muuta haluaisit sanoa?

Työnantajien kysely

Kysely TET-harjoittelupaikoille

MDI toteuttaa yhdessä Nuorisotutkimusseuran ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimus-
säätiö Otuksen kanssa Valtioneuvoston kanslian tilauksesta tutkimuksen, jonka avulla
selvitetään TET-harjoitteluita koskevia käytänteitä kansallisesti. Tutkimuksen vastuu-
ministeriö on Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kyselyyn vastaaminen on täysin anonyymiä ja luottamuksellista. Voitte jakaa kut-
sulinkkiä organisaatiossanne eteenpäin, mutta ette oman organisaationne ulkopuo-
lille.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, anonyymiä eikä kyselyssä ole pakolli-
sia kysymyksiä. Koko tutkimuksen aineisto tallennetaan tutkimuksen päätyttyä, jonka
jälkeen aineisto voidaan luovuttaa käyttöön vain sellaisille tutkijoille, jotka hakevat tut-
kimuslupaa siihen liittyen. Yksittäisiä vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa aineiston
perusteella ja aineistot tallennetaan jatkokäyttöön ilman vastaajatunnisteita.

Tutkimuksen tarkoituksena on kehittää TET-käytäntöjä kansallisesti, joten vastaa-
malla jaatte kehittämistyön kannalta erittäin tärkeää tietoa.

Kiitämme vastauksistanne jo etukäteen!

Mahdolliset tiedustelut ja kysymykset voi osoittaa:
Minna Mayer
minna.mayer@mdi.fi, 040 709 6898

1. Yrityksen toimiala
 - Maatalous, metsätalous ja kalatalous
 - Kaivostoiminta ja louhinta
 - Teollisuus
 - Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta
 - Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puh-
taanapito
 - Rakentaminen
 - Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien kor-
jaus
 - Kuljetus ja varastointi
 - Majoitus- ja ravitsemistoiminta
 - Informaatio ja viestintä
 - Rahoitus- ja vakuutustoiminta
 - Kiinteistöalan toiminta
 - Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta
 - Hallinto- ja tukipalvelutoiminta, julkinen hallinto ja maanpuolustus
 - Koulutus
 - Terveys- ja sosiaalipalvelut
 - Taiteet, viihde ja virkistys
 - Muu palvelutoiminta
 - Kotitalouksien toiminta työnantajina
 - Kansainvälisten organisaatioiden ja toimielinten toiminta
 - Jokin muu

2. Yrityksen toimipaikan kunta (jos useita, valitse se, jossa itse työskentelet)

3. Yrityksen liikevaihto viime vuonna
 - –199 999
 - 200 000–399 999
 - 400 000–999 999
 - 1 000 000–1 999 999
 - 2 000 000–9 999 999
 - 10 000 000–19 999 999

4. Yrityksen työntekijöiden määrä
 - alle 5
 - 6–10
 - 11–20
 - 21–50
 - 51–100
 - 101–500
 - 501–1000
 - Yli 1000

5. Asemasi yrityksessä
 - Johtaja tai esihenkilö
 - Toimihenkilö
 - Jokin muu, mikä

6. Sukupuoli
 - Nainen
 - Mies
 - Muu tai en halua vastata

7. Ikä
 - Alle 25 v.
 - 25–34 v.
 - 35–44 v.
 - 45–54 v.
 - Yli 54 v.

8. Työkokemuksen määrä vuosissa nykyisessä työpaikassa
 - alle vuosi
 - 1–3 vuotta
 - 4–6 vuotta
 - 7–10 vuotta
 - yli 10 vuotta

9. Kuinka hyvin tunnet TET-harjoitteluja koskevat käytännöt yrityksessänne?
 - Erittäin hyvin
 - Melko hyvin
 - Ei hyvin eikä huonosti
 - Melko huonosti
 - Erittäin huonosti

TET-harjoitteluita koskevat käytännöt ja kokemukset

10. Kuinka monta TET-harjoittelijaa otatte vuoden aikana?
 - 1–2
 - 3–5
 - 6–10
 - Yli 10

11. Minkä pituisiin TET-harjoitteluihin tyypillisesti otatte nuoria?
 - Muutama päivä
 - 1 viikkoa
 - 2 viikkoa

- Jokin muu, mikä
12. Onko yrityksellänne yleistä ohjeistusta TET-harjoitteluiden järjestämiseen ja ohjaukseen liittyen?
- Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
13. Jos kyllä, minkälainen ohjeistus on?
14. Mikä on mielestänne TET-harjoitteluiden tärkein tavoite?
15. Valitse ne kaikki tavat, joiden kautta nuoret pääsevät TET harjoitteluun organisaatioonne?
- Nuori ottaa itse yhteyttä
 - Nuoren vanhempi ottaa yhteyttä
 - Koulun opo tai opettaja ottaa yhteyttä
 - Hakulomakkeen kautta
 - Jokin muu, mikä?
16. Millä perusteella valitsette TET-harjoittelijoita?
17. Millaisia kokemuksia TET-harjoittelijoista on yleisellä tasolla?
- Pääsääntöisesti myönteisiä
 - Osin myönteisiä ja osin kielteisiä
 - Pääsääntöisesti kielteisiä
18. Halutessanne voitte kertoa lisää:
19. Kuinka motivoituneita nuoret ovat TET-harjoittelussa (voitte vastata yleisen käsityksenne perusteella)
- Erittäin motivoituneita
 - Jokseenkin motivoituneita
 - Vähän motivoituneita
 - Ei lainkaan motivoituneita

TET-harjoitteluiden sisältö

20. Kuinka suunnitelmallista TET-harjoittelu yrityksessänne on?
- Todella suunnitelmallista
 - Jokseenkin suunnitelmallista
 - Ei lainkaan suunnitelmallista
21. Halutessanne voitte kertoa lisää:

22. Kuinka paljon ohjausta nuoret saavat TET-harjoittelussa?
- Nuori on jatkuvan ohjauksen alaisena
 - Nuorta ohjataan osan aikaa, osan aikaa tekee itsenäisesti
 - Nuorta ohjataan hyvin vähän, tekee tehtäviä pääsääntöisesti itsenäisesti
23. Mikä on ollut TET-harjoittelijoiden sukupuolijakauma? (arvioi %-osuutta liukukytkimellä)
24. Millaisia työtehtäviä pojat ovat tyypillisesti tehneet?
25. Millaisia työtehtäviä tytöt ovat tyypillisesti tehneet?
26. Oletteko huomanneet eroa siinä, millaisiin työtehtäviin eri sukupuolten edustajat hakeutuvat?

TET-harjoitteluiden hyödyt ja toimivuus

27. Onko TET-harjoitteluista hyötyä organisaatiollenne?
- Paljon
 - Jonkin verran
 - Vähän
 - Ei lainkaan
28. Halutessanne voitte kertoa lisää siitä, millaista hyötyä TET harjoitteluista on ollut organisaatiollenne:
29. Oletteko ottaneet TET-harjoittelijoita kesätöihin tai palkanneet heitä muihin tehtäviin?
- Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
30. Mitkä ovat mielestäsi tärkeimmät asiat, mitä nuoret ovat oppineet TET-harjoittelussa?
31. Mitkä tekijät vaikuttavat mielestäsi siihen, että nuoret hyötyvät/ eivät hyödy TET-jaksoista yhdenvertaisesti?
32. Valitse millaisia haasteita olette kokeneet TET harjoittelijoiden kanssa?
- Työtehtävät liian vaikeita tai haastavia
 - Työtehtävät liian helppoja
 - Aikatauluista kiinni pitäminen

- Ohjauksen liian vähäinen määrä
- Ohjaus vie liian kauan aikaa
- TET-harjoittelijoiden osaamiserot suuria
- Vaikea keksiä sopivia työtehtäviä
- Työtehtävät tehdään liian hitaasti
- Työtehtävät tehdään liian nopeasti
- TET-harjoittelijat eivät noudata työpaikan sääntöjä
- Jokin muu, mikä

33. Miten haasteita on ratkaistu?

TET-harjoitteluiden kehittämisehdotukset

34. Miten TET-harjoittelusta saisi entistä merkityksellisemmän nuoren kannalta?
35. Miten TET-harjoittelusta saisi entistä merkityksellisemmän yrityksen/organisaation kannalta?
36. Miten kehittäisit koulun ja yrityksen välistä yhteistyötä?
37. Millaista ohjeistusta, neuvoa tai tukea kaipaisit TET-jaksoon liittyen?
38. Muu avoin kommentti TET-jaksoihin tai kyselyyn liittyen:

Nuorten kysely

TETTI – Nuorten kokemuksia työelämään tutustumisjaksoista

Tämän kirjoitustehtävän avulla Nuorisotutkimusverkoston tutkijat selvittävät, millaisia kokemuksia 9.-luokkalaisilla nuorilla on TET-jaksojen toteutuksesta ja käytännöistä sekä TET-jaksojen ohjauksesta. Lisäksi selvitetään, millaisia merkityksiä TET-jaksoilla on nuorille heidän itsensä kokemana.

Tehtävä on tutkijoiden laatima. Opinto-ohjaajasi tai kukaan muukaan aikuinen koulustasi ei saa tietää, mitä juuri sinä olet kertonut tutkijoille. Tutkijat toimittavat koosteen oman luokkasi kirjoituksista opinto-ohjaajallesi. Koosteessa käsitellään TET-kokemuksia yleisellä tasolla eikä siitä voi tunnistaa yksittäisiä oppilaita.

Kirjoitustehtävän tuloksista kirjoitetaan raportti, joka julkaistaan verkossa Valtioneuvoston kanslian julkaisusarjassa. Kaikki tulokset raportoidaan sellaisessa muodossa,

josta yksittäisiä nuoria ei voi tunnistaa. Osallistumalla tutkimukseen ja kertomalla omat kokemuksesi TET-jaksoistasi autat tutkijoita välittämään poliitikoille ja päättäjille tietoa siitä, miten nuorten mielestä TET-jaksoja pitäisi kehittää. Nuorten kokemuksia selvitetään sinun koulusi lisäksi kolmessa yläkoulussa eri puolilla Suomea.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Sinuun ei kohdistu mitään seuraamuksia, vaikka päättäisit kieltäytyä tai keskeyttää osallistumisesi tutkimukseen. Keskeyttämisestä voi ilmoittaa puhelimitse tai sähköpostitse. Tutkijoiden yhteystiedot löytyvät alta ja kyselytehtävän lopusta. Jos päätät keskeyttää tutkimukseen osallistumisen, jo kerättyä aineistoa voidaan käyttää osana tutkimusta.

(tutkijoiden yhteystiedot)

Pakolliset kentät on merkitty asteriskilla (*), ja ne pitää täyttää lomakkeen lähettämiseksi.

Taustatiedot*

Nimi
Koulu
Päivämäärä

Sukupuoli

Poika
Tyttö
Muu
En halua sanoa

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kyllä, kirjoitustehtävääni saa käyttää TETTI-tutkimuksessa.
Ei. En halua, että kirjoitustehtävää käytetään TETTI-tutkimuksessa.

Vaikka et osallistuisi tutkimukseen, vastaa silti tähän kirjoitustehtävään, sillä se auttaa sinua pohtimaan TET-jaksojen merkitystä omille tulevaisuuden valinnoillesi. Kirjoituksesi on mukana opinto-ohjaajalle toimitettavassa koosteessa. Koosteessa käsitellään TET-kokemuksia yleisellä tasolla eikä siitä voi tunnistaa yksittäisiä oppilaita.

Kirjoita viimeisimmästä TET-jaksostasi. Kaikki kokemukset TET-jaksoista ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä, eikä kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia. Voit nostaa esiin myös muita TET-jaksoon liittyviä asioita. Jos TET-jaksosi keskeytyi, voit kertoa keskeytymisen syistä.

Kirjoita 2–5 virkettä seuraavista kysymyksistä.

Missä työskentelit TET-jakson aikana ja millaisia tehtäviä teit? Milloin suoritit TET-jaksosi (luokka-aste, lukuvuosi)?

Miten hankit TET-paikan ja mitkä asiat vaikuttivat paikan valitsemiseen (esim. opinto ohjaus, perheen tai kavereiden kanssa käydyt keskustelut, tulevaisuuden toiveammatti tai TET-paikkojen saatavuus)?

Työskenteleekö/työskentelevätkö vanhempasi/huoltajasi tai joku muu sinulle läheinen aikuinen alalla, jolla suoritit TET-harjoittelusi?

Minkälainen kokemus TET-jakso oli? Millaisia hyviä ja huonoja puolia kokemuksessa oli? Oliko jokin yllättävää?

Haluaisitko työskennellä tulevaisuudessa alalla, jolla suoritit TET-jaksosi? Miksi / miksi et?

Oliko TET-jaksolla vaikutusta tulevaisuuden toiveammattiisi? Muuttuiko käsityksesi työelämästä tai kyseisestä alasta?

Miten TET-jakso vaikuttaa siihen, mitä jatko-opintopaikkoja valitset yhteishaussa?

Miehet ja naiset hakeutuvat Suomessa eri ammatteihin, minkä vuoksi moni ala on mies- tai naisvaltainen. Tätä pidetään tasa-arvon kannalta ongelmallisena. Olisitko itse kiinnostunut tutustumaan TET-jaksolla ammattiin, joka edustaa ei-niin-perinteistä valintaa oman sukupuolesi edustajalle? Mainitse jokin esimerkki tällaisesta ammattista, jos haluat.

Saitko riittävästi tukea opolta tai opettajilta TET-paikan hankkimiseen ja TET-jakson suorittamiseen? Millaista tukea toivoisit tai millaisia toivomuksia sinulla on opollesi TET-jakson suhteen? Millaista ohjausta tai kannustusta sait työpaikallasi TET-jakson aikana?

Millainen olisi unelmien TET-paikka? Mitä parantaisit TET-jaksossa kokemuksesi perusteella?

Mitä meiltä jäi vielä kysymättä? Mitä muuta haluaisit kertoa TET-jaksostasi?

Jos annat luvan, TETTI-hankkeen päätyttyä kirjoituksesi arkistoidaan Nuorisotutkimusverkoston arkistoon sellaisessa muodossa, josta yksittäisiä vastaajia ei voi tunnistaa. Salassapitosopimuksen allekirjoittaneet tutkijat voivat kirjoittaa arkistoidusta aiheistosta myös muita tieteellisiä raportteja ja artikkeleita, sekä esitellä tuloksia tieteellisissä konferensseissa.

Kirjoitukseni saa arkistoida myöhempää tutkimuskäyttöä varten*

Kyllä, kirjoitukseni saa arkistoida myöhempää tutkimuskäyttöä varten.

Ei, kirjoitusta ei saa arkistoida myöhempää tutkimuskäyttöä varten.

Osassa kouluissa, joissa tämä kirjoitustehtävä tehdään, toteutetaan myös ryhmähaastatteluja. Ne tehdään Microsoft Teamsin välityksellä syksyn 2021 aikana. Haluatko mahdollisesti osallistua ryhmähaastatteluun, jos sellainen toteutetaan koulussasi?

Kyllä, minua saa haastatella ja opinto-ohjaajani saa olla läsnä haastattelussa.

Kyllä, minua saa haastatella. En halua, että opinto-ohjaajani on läsnä haastattelussa.

Ei, en halua osallistua haastatteluun.

Kiitos, että osallistuit kirjoitustehtävän täyttämiseen! Jos haluat kysyä lisää tutkimuksesta, lisätietoja saa TETTI-hankkeen tutkijoilta.

(yhteystiedot)

Liite 2. Opinto-ohjaajien haastattelurunko

TETTI-hanke, opinto-ohjaajien haastattelut - haastattelurunko

Taustatietoja

Kertoisitko aluksi hieman nykyisestä työpaikastasi, kuinka kauan olet työskennellyt siellä?

TET-jaksojen järjestäminen, ajattele TET-jaksojen toteutusta ennen koronaa

Milloin oppilaat suorittavat TET-jaksot/jaksoja? Minkä pituisia jaksot ovat?

Miten TET-jaksot organisoidaan teidän koulussanne, ketkä osallistuvat niiden järjestämiseen, millaista yhteistyötä koulun sisällä tehdään?

Millaisia ohjeistusta ja tukea olet saanut TET-jaksoihin liittyen ja miltä taholta?

Millaista tiedotusta/yhteistyötä vanhempien kanssa tehdään TET-jaksoihin liittyen?

TET ja ohjaus

Miten oppilaat hankkivat koulussanne TET-paikan? Minkälaista tukea oppilaat saavat paikan hakuun liittyen?

- Mistä nuoret tyypillisesti saavat paikkoja?
- Millä tavoin oppilaat päättävät mille alalle tai TET-harjoittelupaikkaan haakeutuvat?
- Annetaanko oppilaille jotain vinkkejä tai neuvoja TET-harjoittelupaikan alan valinnan suhteen?

Millaista yhteistyötä koulussasi tehdään TET-paikkoja tarjoavien organisaatioiden kanssa?

- Onko paikkakunnan yritykset olleet innostuneita ottamaan TET-tiläisiä?
- Miten organisaatioita ohjeistetaan?
- Onko organisaatioilta tullut palautetta? Millaista?

Miten oppilaita valmistellaan ja ohjeistetaan TET-jaksoille?

Minkälaista ohjausta tai tukea oppilaat saavat TET-jakson aikana?

Miten TET-jaksoja käsitellään oppilaiden kanssa jakson jälkeen?

Nuorten kokemukset

Millaisia kokemuksia oppilaat tuovat koulussa esiin TET-jaksoista? Mikä tekee TET-harjoittelusta onnistuneen oppilaan näkökulmasta?

Miten oppilaiden kokemukset TET-harjoittelusta eroavat tyypillisesti? Kuinka suuri osa on tyytyväisiä/tyytymättömiä, mistä erot johtuvat?

Minkälaisia hyötyjä TET-harjoittelusta olette havainneet oppilailla?

Ovatko nuoret ilmaisseet jonkinlaisia haasteita TET-harjoitteluihin liittyen? Jos, niin millaisia?

Miten oppilaiden kokemusperäistä tietoa TET-jaksoista kerätään? Käytetäänkö tietoa kehittämisen tukena?

TET-jaksojen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Miten oppilaiden tausta (esim. sukupuoli, kieli- tai kulttuuritausta, perhetausta) vaikuttaa TET-harjoitteluihin

- paikan valintaan ja saatavuuteen?
- kokemuksiin TET-jaksoista

Oletteko havainneet, että oppilaat olisivat kokeneet TET-harjoittelussa häirintää, vähättelyä, syrjintää tai muuta epäasiallista kohtelua?

- Miten tällaisiin tilanteisiin varaudutaan oppilaiden kanssa?
- Miten tilanteen sattuessa toimitaan?

Suorittavatko kaikki oppilaat TET-jakson? Onko TET-jaksoilla keskeytyksiä? Mistä syystä?

Millaisia muita yhdenvertaisuuteen tai tasa-arvoon liittyviä haasteita tunnistat TET-harjoitteluihin liittyen?

Kehittämisen kohteet

Mikä TET-jaksojen nykyisessä toteutuksessa toimii hyvin?

Miten kehittäisit TET:iin liittyviä käytäntöjä?

Mitä muuta haluaisit sanoa TET:iin liittyen?

TET ja korona

Kertoisitko lopuksi, miten koronatilanne on vaikuttanut TET-jaksoihin?

Kiitos paljon arvokkaan aikasi antamisesta haastatteluun!

Liite 3. Rehtoreiden haastatteluiden kysymykset

Puolistrukturoitu haastattelu

Esittäytyminen, tutkimuslupa-asiat

Miten luonnehtisit tätä koulua? Onko koululla jotain erityispiirteitä tai painotuksia? Miten iso koulu?

Miten pitkään olet työskennellyt tässä koulussa? Oletko työskennellyt aiemmin rehtorina?

Kuka TET-jaksoista vastaa koulussanne ja miten hänen työtään tuetaan?

Millaisia käytäntöjä koulussasi on TET-harjoitteluihin liittyen? Millä vuosikursseilla TET-jaksoja järjestetään ja kuinka monta päivää?

Ovatko käytännöt uusia/vanhoja, onko kokeiltu jotakin muuta, miten nykyiseen järjestämistapaan on päädytty?

Mitkä ovat TET- jaksoiden pedagogiset tavoitteet/sisältö?

Minkälaista yhteistyötä TET-jaksoihin liittyen tehdään: alueellisesti, koulujen välillä, koulun sisällä?

Miten vanhemmat on huomioitu TET-jaksoiden tiedotuksessa ja järjestämisessä? Mikä on vanhempien odotettu rooli TET-jaksoiden toteutumisessa?

Oletteko huomioineet yhdenvertaisuuteen liittyviä seikkoja TET-jaksoissa jollain tavalla? (esim. heikommassa asemassa olevien opiskelijoiden lisätuki, tms.?) Miten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman kirjatut strategiset asiat näkyvät heillä arjessa?

Mikä TET-jaksoiden nykyisessä toteutuksessa toimii hyvin?

Seuraatteko TET-harjoitteluita jollain tavalla, esim. tilastoimalla tietoja?

Miten muuttaisit tai kehittäisit TET-jaksoihin liittyviä käytäntöjä?

Millaisilla toimenpiteillä voidaan kehittää TET-jaksojen merkityksellisyyttä opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumisen kannalta?

Mitä muuta haluaisit sanoa TET:iin liittyen?

Liite 4. Työnantajien haastatteluiden kysymykset

Nimi

Yritys

Ottavatko harjoittelijat itse yhteyttä vai mitä kautta harjoittelut sovitaan?

Jos tulee paljon kyselyjä, miten valitsette harjoitteluun pääsevät oppilaat?

Miten TET-harjoittelut ovat yleisesti ottaen sujuneet?

Miten yhteistyö sujuu koulujen kanssa?

Oletteko myöhemmin palkanneet teillä TET-harjoittelussa olleita esimerkiksi kesätöihin tai muihin tehtäviin?

Minkälaisia työtehtäviä olette antaneet TET-harjoittelijoille?

Miten olette ohjeistaneet TET-harjoittelijoita ohjaavia työntekijöitä?

Huomioitteko harjoittelijoiden sukupuolta jollain tavalla työtehtävien jakamisessa? Millä tavoin?

Onko yrityksessänne tasa-arvo/yhdenvertaisuussuunnitelma ja vaikuttaako se jotenkin TET-harjoitteluihin? Millä tavoin?

Miten ohjaatte / kuka ohjaa TET-harjoittelijoita?

Mikä helpottaisi teidän näkökulmastanne TET-jaksojen toteutumista yrityksessänne? Mitä pitäisi kehittää alueellisesti/koulujen taholta?

Liite 5. Koulujen kyselyn vastausjakaumat pääasiallisen toimenkuvan mukaan

Taulukko 1. Koulumme panostaa yhteistyökumppanuuksien muodostamiseen TET-jaksojen yritysten kanssa (% , N=96)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=80)	10	23	31	24	10	3
Rehtori tai vararehtori (N=6)			33	17	17	33
Muu (N=10)	20	10	30	20		20
Kaikki (N=96)	10	20	31	23	9	6

Taulukko 2. Koulumme henkilökunta on osallistunut tasa-arvoa ja / tai yhdenvertaisuutta käsittelevään koulutukseen (% , N=94)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=78)	8	15	18	18	10	31
Rehtori tai vararehtori (N=6)			50	17	33	
Muu (N=10)			10	20	50	20
Kaikki (N=94)	6	13	19	18	16	28

Taulukko 3. TET-jaksoista kerätään palautetta oppilailta (% , N=95)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=79)	1	9	10	30	48	1
Rehtori tai vararehtori (N=6)				33	67	
Muu (N=10)			10	20	40	30
Kaikki (N=95)	1	7	9	29	48	4

Taulukko 4. TET-jaksojen toteutumisesta tehdään vuosittain yhteenveto koulussamme (% , N=93)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=77)	32	22	8	16	18	4
Rehtori tai vararehtori (N=6)		17	33	33	17	
Muu (N=10)	20	20			20	40
Kaikki (N=93)	29	22	9	15	18	8

Taulukko 5. Koulussamme panostetaan siihen, että erityistä tukea tarvitsevat oppilaat pystyvät käymään TET-jakson aidolla työpaikalla (% , N=90)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=74)	1	7	7	39	41	5
Rehtori tai vararehtori (N=6)				50	50	
Muu (N=10)	10			20	60	10
Kaikki (N=90)	2	6	6	38	43	6

Taulukko 6. TET-paikkoja tarjoavia yrityksiä ohjeistetaan TET-jaksojen tavoitteista ja tarkoituksesta (% , N=90)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=74)	3	5	16	31	45	
Rehtori tai vararehtori (N=6)				33	50	17
Muu (N=10)	10	10	10	40	10	20
Kaikki (N=90)	3	6	14	32	41	3

Taulukko 7. Yrityksiltä kerätään palautetta TET-jaksoista (% , N=88)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=72)	21	26	26	13	11	3
Rehtori tai vararehtori (N=6)			17		83	
Muu (N=10)		30	10	10	10	40
Kaikki (N=88)	17	25	24	11	16	7

Taulukko 8. Nuorten vanhempia tiedotetaan TET-jaksoista ja ohjeistetaan TET-jakson tavoitteista (% , N=90)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=74)		3	5	24	65	3
Rehtori tai vararehtori (N=6)				33	67	
Muu (N=10)			20	40	40	
Kaikki (N=90)		2	7	27	62	2

Taulukko 9. Vanhemmat auttavat nuoria TET-paikan hankinnassa (% , N=89)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=73)		4	26	49	12	8
Rehtori tai vararehtori (N=6)			17	67		17
Muu (N=10)	10		30	50		10
Kaikki (N=89)	1	3	26	51	10	9

Taulukko 10. Vanhempien ja huoltajien työpaikat ovat suosittuja TET-paikkoja (% , N=90)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=74)		16	39	27	15	3
Rehtori tai vararehtori (N=6)			67	17		17
Muu (N=10)		40	20	30		10
Kaikki (N=90)		18	39	27	12	4

Taulukko 11. Toivoisin vahvempaa yhteistyötä koulun ammattilaisten kesken TET-jakson organisoinnissa (% , N=89)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=73)	5	8	27	32	23	4
Rehtori tai vararehtori (N=6)		33	50		17	
Muu (N=10)	10		10	50	20	10
Kaikki (N=89)	6	9	27	31	22	4

Taulukko 12. Koulussamme on tarpeeksi resursseja henkilökohtaiselle oppilaanohjaukselle (% , N=89)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=73)	18	18	16	33	14	1
Rehtori tai vararehtori (N=6)		17		67	17	
Muu (N=10)		40	20	10	20	10
Kaikki (N=89)	15	20	16	33	15	2

Taulukko 13. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa on otettu TET-jaksot huomioon (% , N=87)

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=71)	8	11	23	14		44
Rehtori tai vararehtori (N=6)		50		50		
Muu (N=10)			20	10		70
Kaikki (N=87)	7	13	21	16		44

Taulukko 14. Paikallisessa ohjaussuunnitelmassa on kuvattu TET-jaksojen järjestämisen käytännöt (% , N=83)

	Hyvin tarkasti	Melko tarkasti	Ei tarkasti eikä epätarkasti	Melko epätarkasti	Hyvin epätarkasti	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=69)	3	46	29	14	3	4
Rehtori tai vararehtori (N=6)		67	17			17
Muu (N=8)		38	38			25
Kaikki (N=83)	2	47	29	12	2	7

Taulukko 15. Kuinka onnistuneena pidät TET-jaksoja koulussasi yleisesti ottaen kouluarvosana-asteikoilla? (N=80)

	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta
Opinto-ohjaaja (N=66)	8,2	8	0,81
Rehtori tai vararehtori (N=6)	8,5	9	0,84
Muu (N=8)	7,9	8	0,64
Kaikki (N=80)	8,2	8	0,80

Taulukko 16. Teettekö jonkinlaista yhteistyötä yritysten/organisaatioiden kanssa TET-jaksoihin liittyen? (% , N=83)

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=69)	49	43	7
Rehtori tai vararehtori (N=6)	50	33	17
Muu (N=8)	50	50	
Kaikki (N=83)	49	43	7

Taulukko 17. Koulussamme opettajat/ opinto-ohjaajat vierailevat TET-paikoissa nuorten TET-jaksojen aikana (% , N=80)

	Aina	Usein	Harvoin	Ei koskaan
Opinto-ohjaaja (N=66)	15	23	48	14
Rehtori tai vararehtori (N=6)	50		50	
Muu (N=8)	25	25	38	13
Kaikki (N=80)	19	21	48	13

Taulukko 18. Koulussamme opettajat käyvät oman TET-jakson (% , N=82)

	1–2 kertaa viiden vuo- den aikana	Harvemmin	Käytäntö ei koske kou- luamme
Opinto-ohjaaja (N=68)	1	18	81
Rehtori tai vararehtori (N=6)		17	83
Muu (N=8)		25	75
Kaikki (N=82)	1	18	80

Taulukko 19. Onko koulullanne konkreettisia toimintamalleja tai käytäntöjä, joiden avulla edistetään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista TETissä? (% , N=81)

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=67)	10	54	36
Rehtori tai vararehtori (N=6)	33	33	33
Muu (N=8)			100
Kaikki (N=81)	11	47	42

Taulukko 20. Mitkä olisivat tärkeimmät kehittämiskohteet TET-jaksoihin liittyen? (N=78)

	Maininnat	Osuus vastan- neista (%)
Koulujen ja yritysten välisen yhteistyön tiivistäminen	61	78
Ohjausresurssien lisäys	31	40
Valtakunnallisia hyviä käytäntöjä (esim. valtakunnallinen TET-sopimusmalli)	26	33
Kuntakohtaisia hyviä käytäntöjä (esim. ohjeistus vanhemmille)	21	27
Henkilöresurssien lisäys	16	21
Koulujen välisen alueellisen yhteistyön tiivistäminen	13	17

	Maininnat	Osuus vastan- neista (%)
Koulujen ja vanhempien välisen yhteistyön tiivistäminen	12	15
Jokin muu, mikä	10	13
N	78	

Taulukko 21. Mitkä ovat keskeisimmät hyödyt TET-jaksosta? (N=81)

	Maininnat	Osuus vastanneista (%)
Työelämän pelisääntöihin tutustuminen	71	88
Omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden tunnistaminen	56	69
Sosiaalisten taitojen kehittäminen	53	65
Työelämäkontaktien luominen	42	52
Jatko-opintojen pohtiminen	38	47
Eri aloihin tutustuminen	37	46
Uusien taitojen oppiminen	33	41
Palautteen saaminen	29	36
Työntekijän oikeuksiin ja vastuisiin perehtyminen	21	26
Jokin muu, mikä	5	6
N	81	

Taulukko 22. Onko nuorten TET-jaksokokemuksissa tai TET-jaksoista saaduissa hyödyissä eroja joidenkin seuraavien tekijöiden perusteella? (N=58)

	Maininnat	Osuus vastanneista (%)
Sosioekonominen tausta	30	52
Erityisen tuen tarve	29	50
Kieli- ja kulttuuritausta	19	33
Asuinpaikka	17	29
Vammaisuus tai terveydentila	15	26
Sukupuoli	5	9
Uskonto / vakaumus	2	3
N	58	

Taulukko 23. Millaisia haasteita TET-harjoitteluihin liittyy nuorten näkökulmasta? (N=78)

	Maininnat	Osuus vastanneista (%)
Kiinnostavan TET-paikan löytäminen	62	79
Liian vähän tekemistä	44	56
Liian vähän ohjausta TET-paikassa	40	51
Epäsopivat tehtävät TET-paikassa (esim. liian haasteelliset tai helpot työtehtävät)	26	33
Jokin muu, mikä	14	18
Syrjintä TET-paikan hankinnassa	7	9
Liian paljon tekemistä	3	4
Syrjintä, häirintä, vähättely tai muu epäasiallinen kohtelu TET-paikassa	2	3
Liian suuren vastuun antaminen TET-harjoittelijalle	1	1
N	78	

Taulukko 24. Kohtaavatko nuoret TET-paikan hankinnassa tai TET-jaksoilla sukupuoleen, kulttuuritaustaan, tai esimerkiksi vammaisuuteen perustuvaa häirintää, syrjintää vähättelyä tai muuta epäasiallista käytöstä? (% , N=76)

	Kyllä, usein	Kyllä, joskus	Ei	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=63)	2	24	35	40
Rehtori tai vararehtori (N=5)			20	80
Muu (N=8)		38	25	38
Kaikki (N=76)	1	24	33	42

Taulukko 25. Onko koulussanne käytäntöjä, joiden avulla käsitellään nuorten TET-kokemuksia jaksojen jälkeen? (% , N=74)

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Opinto-ohjaaja (N=61)	93	3	3
Rehtori tai vararehtori (N=6)	100		
Muu (N=7)	86		14
Kaikki (N=74)	93	3	4

Taulukko 26. Suomessa monet alat ja työtehtävät ovat vahvasti joko nais- tai miesenemmistöisiä. Missä määrin koulussanne kannustetaan nuoria hakeutumaan myös sukupuolelleen ei-perinteiseen TET-paikkaan? (% , N=71)

	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta
Opinto-ohjaaja (N=58)	8,4	9	2,03
Rehtori tai vararehtori (N=6)	8,7	9	0,52
Muu (N=7)	7,9	8	1,35
Kaikki (N=71)	8,4	9	1,88

Lähteet

- Aapola-Kari, S., Tolonen, T., Wrede-Jääntti, M. & Lahtinen, J. 2019. Nuorten sukupuolituneet ensimmäiset työelämäkokemukset. Teoksessa J. Lahtinen (toim.) "Mikä ois mun juttu" - nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68.
- Bernelius, V. & Huilla, H. 2021. Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisu 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Eerola, E. & Saarimaa, T. 2019. Asuinalueiden segregatio ja naapurustovaikutukset, Kansantaloudellinen aikakauskirja 115(2), 238–253
- Haikkola, L. & Myllyniemi, S. 2019. Hyvää työtä! : Nuorisobarometri 2019, Nuorisotutkimusverkoston julkaisu, 225. Helsinki.
- Herranen, J. & Souto, A-M. 2016. Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusmyönteisten nuorten kunnianhimoisena valintana. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) Koulutuksessa tasa-arvon muuttuvat merkitykset. 195–226. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen vuosikirja 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hooley, T.; Sultana, R. G.; Thomsen, R. (eds.) 2018. Career Guidance for Social Justice. Contesting Neoliberalism. London and New York: Routledge.
- Jahnukainen, M.; Kalalahti, M.; Kivirauma, J. (toim.) 2019. Oma paikka haussa – maahanmuuttotilastatistiset nuoret ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalalahti, M., Varjo, J., Zacheus, T., Kivirauma, J., Mäkelä, M., Saarinen, M. & Jahnukainen, M. 2017. Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. Yhteiskuntapolitiikka 82(1), 33–44
- Keski-Petäjä, M; Witting, M. 2016. Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin. Tilastokeskus. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/vanhempien-koulutus-vaikuttaa-lasten-valintoihin/>
- Keyriläinen, M. 2020. Työolobarometri 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2021:36.
- Käyhkö, M. 2017. Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus. Teoksessa Armila, P.; Halonen, T.; & Käyhkö, M. (toim.) Reunamerkit ja Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 117.
- Lahtinen, J. (toim.). 2019. "Mikä ois mun juttu" - Nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68, 69–87.

Laine, P. 2021. Naiset ja miehet edelleen eri ammateissa – segregatio voimakasta myös suurimmissa kaupungeissa. Tilastokeskus. <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/naiset-ja-miehet-edelleen-eri-ammateissa-segregatio-voimakasta-myos-suurimmissa-kaupungeissa/>

Lappalainen, S., Mietola, R. & Lahelma, E. 2010. Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2019. Tilasto-osio. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018. Julkaisuja (Nuorisotutkimusseura), nro 216, Kenttä. Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura), nro 140, Kenttä. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja (painettu), nro 60 Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja (verkkojulkaisu), nro 60. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf.

Mäntyniemi, N., Joro, T. & Armila, P. 2019. Näkymätön nainen miesten maailmassa. Metsäala tyttöjen ja nuorten naisten koulutus- ja ammatinvalinnoissa. https://www.maa-seutuammattiin.fi/resources/public/hanke/Naisista%20voimaa%20metsaalalle_tutkimusraportti.pdf

Niemi, P. 2016. Ohjaus ja oppilaiden urapohdinta: Turkulaisten peruskoulun päättöluokkalaisten ohjauskokemukset urapohdinnan selittäjiä. Turku: Turun yliopisto.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS) 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96.

Seitamaa, A. 2020. Mitä seuraavaksi? TAT Nuorten tulevaisuusraportti 2020. Mikä vaikuttaa yläkoululaisen jatkosuunnitelmiin?

Seppänen, E. 2021. Nuorten työelämämaisemat. TAT Nuorten tulevaisuusraportti 2021: Nuorten ajatuksia, asenteita ja odotuksia. https://tat.fi/wp-content/uploads/2021/11/Nuorten_tyoelamamaisemat_web.pdf

Souto, A-M. 2020a. Väistelevää ohjausta - Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttotaustaisten nuorten parissa. Kasvatus 51 (3), 317-329.

Souto, A-M. 2020b. Yksilön kannattelevasti kohtaavaa, mutta yhteisöistä ja yhteiskunnallisista hierarkioista irrallaan olevaa ohjausta? Teoksessa M. Määttä & A-M. Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 226, 212-218.

Suomen virallinen tilasto 2021 (SVT): Koulutusalojen sukupuolen mukainen segregatio. Helsinki: Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto 2021 (SVT): Koulutukseen hakeutuminen. Helsinki: Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Erytisopetus [verkkojulkaisu]. 2020. Helsinki. Tilastokeskus [viitattu: 10.3.2022]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2020/erop_2020_2021-06-08_tie_001_fi.html

Sutela, H.; Pärnänen, A.; Keyriläinen, M. 2019. Digiajan työelämä – työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Helsinki: Tilastokeskus.

Talous ja nuoret TAT. 2020. TET-tutkimus. https://tat.fi/wp-content/uploads/2021/11/TET-2020_laaja-raportti.pdf

Tanhua, I. 2019. Ammattien sukupuolenmukaisen eriytymisen syyt ja mahdollisuudet lieventää eriytymistä ammatillisissa oppilaitoksissa. <https://www.kaikkienduuni.fi/tutkimusraportti>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2021. Kouluterveyskysely. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta>.

Teräsaho, M. & Keski-Petäjä, M. 2017. Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, painettu nro 56. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, verkkojulkaisu nro 56. Nuorisotutkimusseuran Julkaisuja nro 189, sarja Kenttä. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja nro 111, Kenttä. https://tietoanuo-rista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf.

Tilastokeskus 2021. Työelämä. <https://www.stat.fi/tup/tasaarvo/tyoelama/index.html#segregaatio>. (Viitattu 10.3.2022.)

Tolonen, T. & Aapola-Kari, S. (2021). Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen. Sosiologia vol. 58(2), 102-118.

Tuukkanen, T. 2019. "Pitäisi ajatella koulutyön tekemistä ihan eri tavalla": Selvitys työelämää tutustumisjaksojen toteuttamisesta kouluissa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja.

Vanhalakka-Ruoho, M.; Silvonen, J.; Koski, L.; Tamminen, M. & Tuononen, M. 2018. Nuori ja perhe - toimintakäytäntöjä, merkityksenantoja ja suunnanottoja koulutussiirtymässä. Nuorisotutkimus 36:2. 19–34. <https://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2018/2/nuorijap.pdf>

Vehkalahti, K.; Aapola-Kari, S.; Armila, P. (toim.) .2021. Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen. Laadullinen seurantalutkimus Nuoret ajassa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 235.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-060-8
ISSN PDF 2342-6799